

FELLNER
J A K A B

IMPRESSZUM

Készült a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, 2023-ban.

Kiadó: Michl József polgármester, Tata Város Önkormányzata, valamint a tatai Kuny Domokos Múzeum

A kiadvány megjelenését segítették: Rigó Balázs alpolgármester, Izsáki Zsuzsanna

Szerkesztők: Osgyáni Zsuzsanna, Stegmayer Máté

Tervezte: Imre Attila Dilesz

Fényképek: Révhelyi Elemér, Csikós Gábor, Domokos Attila, Izsáki Zsuzsanna,
Varga Edit, Kuny Domokos Múzeum, Magyary Zoltán Tudásközpont és Könyvtár

Nyomda: BD Sollers Kft., Tata

ISBN: 978-963-7110-87-0

ELŐSZÓ

2022-ben, születésének 300. évfordulóján, Fellner Jakabra emlékeztünk Tatán. Tatán, mert ugyan a nevéhez fűződő több száz épület és építmény más településekhez is kapcsolja személyét, mégis mi, tataiak a Szent Kereszt plébániatemplom falán olvasható emléktábla soraival együtt valljuk, hogy „a mester Tatáé volt”. Azt, hogy ez valóban így van, jól jelzi, milyen széleskörű összefogás jött létre városunkban azért, hogy méltó módon tiszteleguessünk emléke előtt. Ennek az összefogásnak az eredményeit tárja a nagyközönség

elé ez a kiadvány, amelynek fő célja persze ezúttal is az, hogy újabb főhajtással adózzunk Fellner Jakab személye és munkássága előtt. Ezért is van az, hogy az emlékév eseményeinek, programjainak ismertetése mellett a legnagyobb teret a fellneri életút bemutatásának szenteli a Tatai Patrióta magazin erre az alkalomra készített különszáma. A Fellner-történet – amelynek alapját a 2022 januárjában Osgyáni Zsuzsanna, Stegmayer Máté és Bognár Péter szerkesztésében útjára indított, Fellner Jakab nevét viselő Facebook-oldalon megjelent bejegyzések képezik – arra tesz kísérletet, hogy a személyéről szóló apró mozaikokból egy, a korábnál teljesebb, egységesebb képet alkosson Tata építőmesteréről, ezzel is enyhítve a róla szóló monográfia hiányát. Az egész emlékév legjelentősebb történeti újdonságával is ez a rész szolgál, hiszen Stegmayer Máté kutatásai nyomán sikerült azonosítani Fellner Jakab egykori tatai lakóházának helyét, így ma már tudjuk, hogy a „Tó Városunknak feő uczájában volt bizonyos puszta teleken” épült új ház szomszédságában 1747-ben már állt a mester irodájának is helyet adó épület.

Természetesen a kiadvány többi része is tartalmaz olvasnivalót kínál, hiszen képekkel gazdagon illusztrált cikkein keresztül lenyomatát adja annak, hogy a különböző tatai közösségek hogyan emlékeztek Fellner Jakabra a jubileum alkalmából. Ennek köszönhetően betekintést nyerhetünk a Fellner Jakab Kulturális Egyesület és a Helytörténeti Egyesület által szervezett programokba, megismerhetjük a Kuny Domokos Múzeum időszakos és vándorkiállításának koncepcióját, az emlékérem és -bélyeg elkészítésének hátterét, a Tatai Televízió Fellner-filmje és a Talentum Iskola diákjai által rajzolt képregény megalkotásának kulisszatitkait, a városi sétára hívó telefonos alkalmazást, az építész alkotásait játékosan ismertető memória kártyát, melyet a Móricz Zsigmond Városi Könyvtárnak köszönhetünk, de a Geocaching-játék és a Fellner-emlékezet címmel lezajlott vetélkedő hangulatát is újra felidézhetjük. Ebből a rövid felsorolásból is látható, hogy milyen sokan és sokféleképpen vettek részt városunkban a Fellner-emlékév programjaiban, de e helyütt arról is említést kell tenni, hogy Tatával együtt más települések, így többek között Veszprém, Pápa és Eger is kivette a részét a megemlékezésből. Egyebek mellett azzal, hogy – Tata kezdeményezése alapján – felvették a helyi értéktárba Fellner Jakab alkotásait.

Bízunk abban, hogy az emlékév eseményeivel együtt ez a kiadvány is alkalmas lehet arra, hogy – ha nem is olyan maradandó módon, mint Ungvári Lajos szobra a Szent Kereszt plébániatemplom előtt – hirdesse a tatai építőmester halhatatlan emlékét, és az utókor iránta érzett hálóját születése után több mint 300 évvel is.

Rigó Balázs
Tata alpolgármestere

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	3. oldal
Tartalomjegyzék	4. oldal
A Fellner-történet	5. oldal
Fellner a Facebookon	5. oldal
Egy építész (újra)felfedezése	6. oldal
Pályakezdés	10. oldal
Malmok Tóvároson	13. oldal
A cseklészi kastély	15. oldal
A tatai Kálvária kápolna	17. oldal
Hidak a várkanyarban	18. oldal
Falusi templomok	19. oldal
A móri Lamberg-kastély	20. oldal
A fel nem épült kastély	21. oldal
A tatai Esterházy-kastély	24. oldal
Veszprémben	26. oldal
Az egri líceum	27. oldal
Piarista iskola és rendház Tatán	30. oldal
Építési iroda	33. oldal
A nemesi cím elnyerése	34. oldal
A birodalom szolgálatában	35. oldal
A vállalkozó	37. oldal
A pápai plébániatemplom	38. oldal
Ház a tóvárosi főutcán	39. oldal
A tatai Szent Kereszt templom története	41. oldal
A vég	45. oldal
Az örökösök	46. oldal
Az örökség	47. oldal
Életvonal	48. oldal
Tata, Fellner Jakab városa – Egy séta vágóképei	50. oldal
Fellner 300 Veszprémben	53. oldal
A Fellner Jakab-émlékév eseménynaptára	56. oldal
A Fellner Jakab Kulturális Egyesület programjai	62. oldal
A Tatai Helytörténeti Egyesület programjai	66. oldal
Utazás térben és időben – időszaki kiállítás a Kuny Domokos Múzeumban	68. oldal
Fellner Jakab vándorúton – a Fellner 300 vándorkiállítás	70. oldal
A Fellner-émlékezet játék	71. oldal
Fellner Jakab, Tata építőmestere – a kisfilm	72. oldal
A kőművész – a Fellner-képregény	73. oldal
Az érem a legművészebb tolmács – Fellner-émlékérmek	74. oldal
Fellner emlékbélyegek	75. oldal
Séta az építőmesterrel – okostelefonos alkalmazás	76. oldal
Játékra fel! – Fellner-memória kártya	77. oldal
Geocaching a Fellner-év jegyében	78. oldal
A Fellner-émlékév tatai eseményeinek megvalósítását segítették	79. oldal

FELLNER A FACEBOOKON

A Fellner-év alkalmából, Rigó Balázs alpolgármester úr kezdeményezésére, 2022 januárjában Fellner Jakab néven létrehoztunk egy új tatai helytörténeti oldalt a Facebookon, elsősorban azzal a meg lehetőséggel, hogy rövid, közérthető posztokba tömörítve a legszélesebb nyilvánosság elé tárjuk a híres barokk építész életére és munkásságára vonatkozó ismeretanyag legfontosabb és legérdekesebb részeit.

Utólag már bevallhatjuk: nem igazán tudtuk, hogy mire vállalkozunk.

A híres barokk építész az ismeretlenség ködéből lépett elő Tatán, és neve a halála után a feledés homályába veszett, vagy másfélszáz évre. A híres barokk építész alakját, arcvonásait életében sem piktor, sem szobrász nem örökítette meg, elképzelni sem tudjuk, hogyan nézett ki. Ma is élő leszármazottairól nem tudunk. Nincsenek családi emlékek róla. Tervrajzainak is nyoma veszett. Tehetségéről, eredetiségéről, jelentőségéről máig vitatkoznak a hozzáértők.

A híres barokk építésről még nem született monográfia.

Akkor hát miről is szóljanak a posztjaink? Milyen képekkel illusztráljuk a bejegyzéseinket? Lesz-e elég tartalom, ami a heti gyakorisággal megjelenő cikkekcskéket egy egész esztendőre megtölti? Lesz-e elég érdeklődés Fellner Jakab barokk építész Facebook oldala iránt? Lesz-e olvasó?

Ezekkel a nyugtalanító kérdésekkel vágtunk neki mi hárman, a történeti muzeológus és munkatársa, valamint az olvasószerkesztő, az egy esztendőre tervezett posztgyártásnak, ami – ma már elmondhatjuk – nemcsak sok tanulsággal szolgáló „férfi munka”, hanem bizony „jó mulatság” is volt, mindhármunk számára.

Lépésről lépésre, kérdésről kérdésre, posztról posztra haladtunk Fellner Jakab munkásságának és életeseeményeinek bemutatása során. Rengeteg levéltári kutatás, utánaolvasás, fogalmazás és átfogalmazás, kurtítás és kiegészítés, pontosítás, képkeresés és képfeliratozás, valamint megszámlálhatatlanul sok telefonbeszélgetés vezetett oda, hogy az év végére hetvennél is több történeti bejegyzés fogadta a Fellner Jakab oldal látogatóit.

Több mint félezren kezdték el követni a híres barokk építészt a Facebookon. A posztok egy internetes blogoldalon is megjelentek. A bejegyzésekre támaszkodva – szintén alpolgármesteri biztatásra – 2022 júliusától rejtvényjáték sorozatot is indítottunk, Fellner-émlékezet címmel. Az interneten és a Tatai Városkapu újságban kéthetente megjelent feladványoknak stabil és lelkes megoldó tábora alakult ki.

„Összehordtunk minden kis követ.”

Bízunk benne, hogy a posztok felhasználásával szerkesztett összefoglalónk érdekes olvasmányul szolgál a Fellner Jakab munkássága és személye iránt érdeklődőknek, és a téma avatottabb ismerői számára is tartogat újdonságokat.

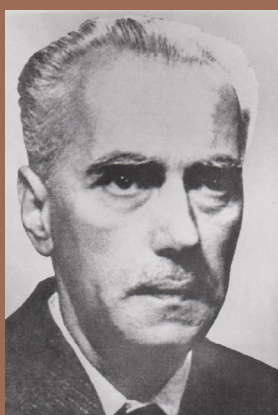
Jó olvasást kívánunk!

Stegmayer Máté, Bognár Péter, Osgyáni Zsuzsanna

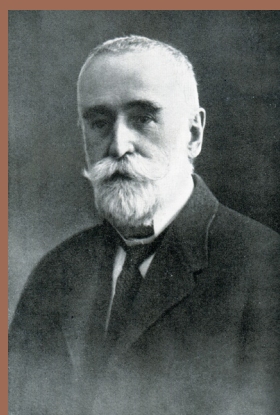
facebook

EGY ÉPÍTÉS SZ (ÚJRA) FELFEDEZÉSE

FELLNER JAKAB neve – ma bármennyire is a legnagyobb magyarországi barokk építészek közé soroljuk őt – 1780-ban bekövetkezett halála után szép csendben feledésbe merült, még egykori lakóhelyén, Tatán is. A Szent Kereszt plébániatemplom kriptájában levő sírhelyén nem tüntették fel a nevét, és mivel akkoriban nem volt szokásban az ilyesféle megemlékezés, semmilyen közterület, középület vagy intézmény sem őrizte meg a mester nevét az utókornak. Munkássága és hatása még 1900 körül is ismeretlen volt az országban – azokon a településeken is, ahol alkotott. A széles közönség nem hallott róla, de az építészettörténészek és művészettörténészek körében sem volt ismert.

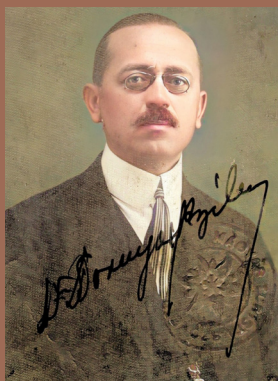

Pigler Andor

Szmrecsányi Miklós

Az első jelentősebb kutatások sem egykori lakóhelyéről, Tatáról indultak ki, hanem, érdekes módon, Pápáról, majd Egerből. Pigler Andor művészettörténész a pápai Szent István vértanú plébániatemplom építésének történetét kutatva bukkant Fellner nevére, és a frissen megszerzett információkat *A pápai plébániatemplom és mennyezetképei* című írásában tette közzé, 1922-ben. Egerben, a líceum építéstörténetének kutatása kapcsán pedig Szmrecsányi Miklós miniszteri tanácsos mutatott rá a tatai építész egri jelenlétére és jelentőségére. Minderről az *Eger és környéke részletes kalauza* című munkájában adott számot 1925-ben.

Dornyay Béla

A Fellner-életmű tatai kutatása meglehetősen későn, csak a két háború közötti időszakban kezdődött el. Dornyay Béla, volt tatai piarista diák, kutató és „honismertető” hívta fel a nagyközönség figyelmét az építészre, akinek a nevét Mohl Adolf apátplébános a tatai plébániáról írt könyvében ugyan megemlítette, de ennél több információ egyelőre nem állt rendelkezésre Fellner személyéről – egészen addig, amíg Dornyay színre nem lépett. Fellner halálának 150. évfordulójára emlékezve, 1930-ban, a Tata-Tóvárosi Híradóban, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Havi Füzeteiben és egy külön kiadványban összegezte az addigi országos kutatások és saját feltáró munkájának eredményeit.

Pfeiffer János veszprémi püspöki levéltáros 1933-ban indította el a *Veszprém egyházmegye múltjából* című könyvsorozat kiadását. Az első kötetet a neves egyháztörténelmi kutató és egyetemi tanár Lukosics Pállal közösen írta meg, *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában* címmel. A könyvben a szerzők foglalkoztak a vár területén a 18. század folyamán történt építkezésekkel is. Így került érdeklődésük homlokterébe Fellner Jakab, aki több épületet tervezett ezen a területen: így például a püspöki palotát, az aggpapok házát és a papnevelő intézetet.

*Lukcsics Pál és Pfeiffer János
kötetének borítója*

A mikulovi Szent Vencel-templom

A szerzőpáros felismerte, hogy Fellner Jakab a korszak kiemelkedő építésze volt, kinek neve méltatlanul merült a feledés homályába, ezért kiterjedt kutatásokba kezdtek életművével kapcsolatban.

Fellnernek sem a születési ideje, sem a helye nem volt ismert azelőtt, hogy Pfeiffer és Lukcsics hozzáfogtak volna a minden követ megmozgató „detektívmunkájukhoz” e fontos adatok kiderítésére. Kiindulópontjuk Fellner tatai halotti anyakönyvi bejegyzése volt, mely szerint az építész 58 évesen hunyt el. Ebből rögtön adódott a következtetés, hogy akkor 1722-ben (vagy akörül) kellett születnie. Ennek a némileg bizonytalan adatnak a birtokában indították be a „kutatógépezetet”. Eleinte azt feltételezték, hogy Fellner Tatán vagy a város környékén született, de a szóba jöhető plébániahivatalokban fellelhető anyakönyvekben nem találták Fellner nyomát. Ám a veszprémi kutatópáros nem hagyta annyiban a dolgot. Kiderítették, hogy Fellner, nemesi kérelmében, utalást tett a morvaországi születésére. Pfeiffer és Lukcsics a morvai egyházmegyei központba, a brünni püspöki hivatalnak juttatták el a Fellner születési anyakönyvi bejegyzésének felkutatására vonatkozó kérésüket. Brünnből közel ötszáz plébániára ment ki az utasítás, hogy keressék anyakönyvekben Fellner születését. A mikulovi Szent Vencel római katolikus plébániahivatalban egy szemfüles pap végül rá is talált a helyi anyakönyvben Fellner Jakab születési bejegyzésére. A veszprémi kutatókhoz 1933 szeptemberében ért el ez az adat, és ekkor, az utolsó pillanatban került bele Fellner születésének helye és pontos dátuma – a már nyomtatás alatt álló művükbe.

„Július 25-én Artinger Kristóf megkeresztelte FERENC JAKABOT, Fellner Ferencnek és Borbálának fiát, aki törvényesen született, a mai napon reggel, az 5. órában és akit Seidl Ferenc és édesanyja, Anna Mária tartott a keresztvíz alá. Mindannyian Nikolsburgból valók.” Így szól a Morvaországban megtalált anyakönyvi bejegyzés. Jakabnak a későbbiekben még tizenegy testvére született.

E gyermekeknek azonban csupán egy része érte meg a felnőttkort. Jakab fiatalon, 12 éves korában vesztette el édesanyját, Anna Borbálát, aki ekkor 38 éves volt. Apja újrահázasodott, a gyermekek nevelését ezután a második feleség: Apollónia látta el.

Pfeiffer János és Lukcsics Pál az Esterházy-levéltárban fellelhető iratok alapján Fellner számos, korábban ismeretlen munkáját tárták fel, és ezek jegyzékét könyvükben is közreadták. A művészettörténeti kutatók pedig felfigyeltek Fellner Jakabra. A szerzőpáros kutatásainak köszönhetően a szakmai körök a magyar barokk építészet kiemelkedő alakjaként ismerték el a tatai építész.

Révhelyi Elemér

Révhelyi Elemér budapesti művészettörténész a két háború között és a második világháborút követően folytatott kutatásokat Fellner Jakab személyével és alkotásaival kapcsolatban, és ennek révén a barokk építész életének és munkásságának legkiválóbb ismerőjévé vált.

A kiváló közigazgatás-tudós Magyary Zoltán az 1930-as években kezdett a tatai mintajárás szervezésébe. Ennek megalapozásaként kutatókat hívott Tatára, hogy térségünk történeti múltját feltárják. Révhelyi Elemér is a meghívottak között volt.

Révhelyi 1938-ban adta ki első, Tatához kötődő munkáját, *A tatai piarista rendház és múzeuma* címmel. A múzeumi anyag feldolgozása során érdeklődése a térség barokk épületei és a művészettörténet számára nemrég felfedezett tatai építőmester, Fellner Jakab felé fordult. Célja egy Fellner Jakab életét és művészetét bemutató monográfia elkészítése volt.

Révhelyi engedélyt kapott a tatai Esterházy-levéltárban történő kutatásra, melynek során rengeteget jegyzetelt. A kor legmodernebb technikáját alkalmazva nagyszámú, kiváló minőségű fotográfiát készített: egyrészt a levéltárban őrzött különböző dokumentumokról (számos, a levéltárban őrzött, mára eltűnt vagy megsemmisült térkép és tervrajz az ő fényképeinek köszönhetően maradt fenn napjainkra), másrészt a barokk építészek – közöttük természetesen Fellner Jakab – alkotásairól.

1957-ben, már a Budapesti Műszaki Egyetem építésztörténet tanáraként adta közre kutatási eredményeinek jelentős részét, kandidátusi disszertációjában, melynek címe: *Fellner Jakab működésének kezdeti évei*. Jelentőségteljes annak az előadásának a kézírata is, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó ülésén tartott, és amely az 1760-as évek közepéig tárgyalja Fellner tevékenységét.

Révhelyi Elemér Fellner Jakab életének legkitűnőbb ismerőjévé vált, és művészetének számos, addig nem ismert aspektusára világított rá. Nagy kár, hogy végül nem tudta elkészíteni a Fellner Jakab teljes életművét feldolgozó monográfiát. Végakarata szerint a jegyzetekből és fotókból álló hagyatékának jelentős részét a tatai Kuny Domokos Múzeum kapta meg. Ezek a dokumentumok a mai kor kutatói számára is jelentős segítséget nyújtanak Fellner Jakab életművének még alaposabb megismeréséhez és feldolgozásához.

*A Szent Kereszt templom,
előtérben a dokumentarista művészettörténész,
Révhelyi Elemér és fotóapparátja árnyképével*

A Révhelyi-hagyaték több ezer jegyzetpapírja között igazi gyöngyszem egy 1937-ben elhangzott előadásának szövege, amit nem egy szűk előadóterem válogatott szakmai közönségének olvasott fel, hanem, rádióelőadás formájában, a legszélesebb körű nyilvánosságot elérve. 1937-ben a Tata-Tóvárosi Híradó is felhívta a figyelmet Révhelyi rádióműsorára. Fontos eredménynek és lokálpatrióta büszkeségre okot adó nagy sikernek számított, hogy ezáltal országos ismertségre tett szert a tatai építőmester.

Révhelyi Elemér az *Egy magyarországi barokk mester (Fellner Jakab)* címmel megtartott rádióelőadása annak idején a legfrissebb kutatási eredményekről adott számot. Ezt az első, átfogó, de több tekintetben még mindig hiányos ismeretanyagot és az ebből helyenként tévesen levont következtetéseit később ő maga is pontosította a folyamatosan előkerülő, újabb és újabb kutatási eredményeinek fényében. A továbbiakban közreadjuk a rádióelőadás legérdekesebb, tatai vonatkozású részleteit. Az ebben a fejezetben közölt fekete-fehér képek nagy része is Révhelyi Elemér hagyatékából származik.

PÁLYAKEZDÉS

Révhelyi Elemér így vezette be a Fellner Jakabról szóló rádióelőadását:

„Művészetünk a törökök másfél százados pusztító uralma alatt megállott fejlődésében. A kábulat utáni felszabadulás korszakában pedig már nem volt mit folytatnia, mert városaink, falvaink nagy része lakosaival együtt elpusztult s még azokon a területeken is, melyek nem estek a török megszállás alá, megbénult az élet az állandó harcokban. A régi romok, az enyészett helyén új élet rügyfakadása kezdődött meg, s ezért a 18. század kultúrája számunkra újjászületést, egy új reneszánszt jelentett. Nehéz volt a kezdet, de jöttek a segítő társak, az új telepesek, hogy az egyetemes keresztény kultúra ledöntött köveit a fennmaradt magyarsággal együtt ismét felállíthassák. E mesterek és a magukkal hozott művészi törekvések voltak előkészítői a nemzeti megújulásnak, melynek bölcsője a 18. század volt.

E korszaknak egyik legkiválóbb építőművésze, Fellner Jakab is így, alig 23 éves korában, vándoréveit járva, mint egyszerű kőműveslegény Nikolsburgból került hazánkba. Útja idevezette, mert az összbirodalom területén akkoriban Magyarországon folytak a legnagyobb építkezések, ami érthető, mert aléltsgunkból lázas sietséggel kellett behozni mindazt a veszteséget, mely kultúránkat érte a hosszú török háborúk alatt. Kőműveslegényünknek Komárom, ez a nagy magyar város volt első hosszabb állomása s itt töltötte palléréveit is a helybeli céh keretében. Mestere Kuttner Jakab komáromi építőmester, ki Tatán is dolgozott, annak új földesura, gróf Esterházy József szolgálatában. Az idős mester az uradalom gazdasági épületein kívül elvállalta a Tatához tartozó tóvárosi Kapucinus-rend kolostorának és templomának felépítését is, de ezen munkálatokba már az ifjú Fellnert, kivitelező segítő társát és pallérját is bevonta.”

A tatai uradalmat 1727-ben megvásároló Esterházy József gróf a helybeliek lelki szükségleteiről gondoskodva és a katolikus hitre való nevelés érdekében 1743-ra elérte, hogy Tóvároson létrehozzák a kapucinusok rendházát és templomát. A munkálatoknak Kuttner Jakab volt a felelőse, de őt magát meglehetősen keveset lehetett látni városunkban. Kamarai építőmesterként ugyanis egyszerre több építkezésen is rajta kellett tartania a szemét – úgy véljük, hogy ekkoriban leginkább a komáromi hadi építkezésekre összpontosult a figyelme. A különféle helyszíneken zajló munkákat helyi építésvezetők (az akkori szóhasználatban: pallérok) útján látta el.

A tóvárosi kapucinus templom és rendház

A tóvárosi kapucinus rendház és templom építésének munkálatait eredetileg Rimholcz József pallér vezette volna. Rimholcz azonban – feltehetően még az építkezés kezdetén, 1743 nyarán – elhunyt. Helyére, 1745-ben, a 23 éves morvaországi fiatalembert, Fellner Jakabot szerződtették, akinek ez volt az első jelentősebb munkája városunkban.

1746-ban elkészültek a templom és a rendház kőművesmunkái. A kapucinus építkezésen való közreműködés, rövidsége ellenére, több szempontból is fontos szerepet játszott Fellner életében. A templomépítés révén ismerkedett meg későbbi elkötelezett pártfogójával, az Esterházy-uradalmak jószágkormányzójával, Balogh Ferencel. Továbbá Fellnert egészen haláláig szoros szálak kötötték a kapucinus rendhez. Minden bizonytalanság maga és családja is a kapucinus templomba járt misére. Merthogy megérkezése után hamarosan családot alapított, és ennek is köze volt a templomépítéshez.

A kapucinus építkezés mellett, Fellner kisebb építkezések, reparációk, azaz felújítási munkálatok elvégzésére és irányítására kapta az uradalomtól az első megbízásait. Dolgozott a Tata főterén álló, az Arany Griffhez címzett vendégfogadón is.

Fellner Jakab nem csupán a kapucinus építkezés helyszíni irányításában lépett Rimholcz József pallér helyébe, hanem – abban a korban korántsem szokatlan módon – 1746-ban oltár elé vezette az özvegyét, Kirchrober Eleonórárt is. Eleonóra félárvává vált kislányát, Terézkét hozta a házasságba, Jakabot pedig öt saját gyermekkel ajándékozta meg. Az elsőszülött, József, az esküvőt követő negyedik hónapban 1747. január 2-án jött világra. A következő évben született Borbála, 1750-ben Mátyás, két évvel később Eleonóra és 1754-ben Ferenc Antal. A gazdag gyermekáldásnak azonban nem örülhetett sokáig a Fellner házaspár, a gyermekek – Borbálát és Terézkét leszámítva – korán meghaltak. Eleonóra asszony is fiatalon, 1761. december 3-án hunyt el.

Révhelyi Elemért idézzük:

„Az ifjú tanítvány a Kapucinus-templom építése mellett mesterének szerződésileg meghatározott egyéb uradalmi építkezéseiben is dolgozott s a becsületesen végzett munka magára vonta a gróf teljhatalmú megbízottjának, galántai Balogh Ferenc uradalmi jószágkormányzónak figyelmét. Balogh a kölcsönös megbeszélések során felismerhette az ifjú Fellner építészeti jártasságát, s hogy próbára tegye képességeit, megbízta őt kormányzói házában, egy kisebbszerű kastélynak felépítésével, jobban mondva egy régi épület átalakításával.”

1746-ban a tatai sörháznál pallérként tevékenykedett. Részt vett a leromlott állapotú tatai vár bontási munkálataiban. Pallérként vezette a Balogh Ferenc régens rezidenciájánál végzett építkezést, majd az udvarban lévő kút kiépítését is rábízták. A tatai, császári és dadi birkaaklok építésében és az igmándi uradalmi ház építési munkáiban is volt feladata. Az első templom, amelyen a környéken dolgozott, az a szendi lehetett, még ugyanebben az évben.

A Szarka fogadó 1885 körül

1747-ben az új tóvárosi vendégfogadó építésébe csatlakozott be. Fellner Jakab korában a vendégfogadók nyújtottak szállást és étkezési lehetőséget az utazóknak, az uradalom számára pedig jó bevételi forrást jelentettek. Működtetésükért rendszerint a haszonbérlet felelt. A földesúri magánjövödelmek között kiemelt szerepe volt a szeszitalok árusításának. Ezt a tevékenységet kizárólag az uradalom végezhetette, illetve bérbe is adhatta a szesz mérési jogát.

Tatán jól működött a Griff fogadó, ám Tóvároson hasonló jellegű épület még nem állt rendelkezésre a 18. század első felében. Csak 1744-ben született meg a terv egy tóvárosi vendégfogadó megépítésére. A kapucinus rendház kétszintes épülete mellett Tóvároson ez volt a második olyan épület, melyet eredetileg is emeletesnek terveztek. Fellner 1747-ben már kisebb összegű fizetéseket vett fel a fogadónál végzett tevékenységéért. Az építkezés azonban elég lassan haladt. Egyes feljegyzések az emeletes fogadó épületének elkészültét 1770-re teszik. Ennek némileg ellentmond az, hogy Fellner még évekkel később, 1774-ben és 1775-ben is nagyobb összegeket vett fel a fogadó építéséért. Ebben az időben németül még „Alster” (szarka) vagy „Geflügel” (szárnyasjóság) néven emlegették a fogadót. Magyarul Szarka fogadóként vált ismertté. Mostani, eklektikus megjelenését csak 1891 körül, egy komoly átépítést követően nyerte el, s elnevezése is ekkor változott meg Szarka fogadóról a kétségtelenül tiszteletre méltóbb Esterházy Szállóra.

A komáromi kőműves- és kőfaragó
céh pecsétnyomója

A Tóvároson letelepedett Fellner Jakab egyre nagyobb léptékű feladatokat kapott az uradalmi építkezéseken. Ezeket a megbízásokat rendre sikeresen teljesítette is, így Balogh Ferenc jószágkormányzó bizalma nőttön-nőtt iránta, folyamatosan munkával látta el az uradalom különböző településein. Egy fontos pont azonban még hátra volt karrierjében: el kellett nyernie a kőművesmesteri címet, ugyanis nagyobb építkezéseken önállóan csak a mestervizsga letétele után dolgozhatott. A céhek zárt világa számos akadályt gördített a mesteri címet elnyerni kívánó személyek elé – ennek célja a konkurencia visszaszorítása volt.

Révhelyi Elemért idézzük:

„Fellnernek nagyon megtetszett Tata s hogy jogcímet kaphasson helybeli munkák elvégzésére és állandó letelepedésre, elvette az elhalt tatai pallér özvegyét. De még a kis kastély befejezése előtt, nehogy a külső céhek (mert Tatán ilyen testület nem volt) óvást emelhessenek önálló munkássága ellen, Balogh jószágkormányzó ajánlatára Komáromba ment s felvételre jelentkezett az építőmesterek céhébe. [...] 1748-ban, 26 éves korában, már mint kőművesmester tért vissza Tatára. Most már szabadon dolgozhatott. Pártfogója valósággal elhalmozta munkákkal, mert benne megtalálta azt az embert, ki az ő elgondolásait meg tudja valósítani, ifjú mesterünk pedig mecénására talált.”

A mestervizsga letételéhez a hosszú tanulási idő kitöltése és a szükséges feladat pontos elkészítése mellett bizonyos pénzösszeg lefizetését és egyéb, komoly anyagi teherrel járó kötelezettségek teljesítését is előírták. Az is előfordult, hogy a céhbeli mesterek számát maximalizálták, így csak egy mester elhalálása után vettek fel új tagot a céhbe. Nem tudjuk pontosan, hogy a komáromi kőműves céhben milyen hasonló feltételeknek kellett megfelelni, de azt igen, hogy Fellner 1748-ban itt jelentkezett mestervizsgára – valószínűleg az uradalom ajánlólevelével. A tervfeladat pontos elkészítésével Fellner Jakab megfelelt a vizsgán, ezzel kőművesmesterré vált.

Balogh Ferenc és Fellner Jakab között szakmai alapon álló, de bizalmas kapcsolat alakult ki. Az uradalmi építkezések túlnyomó része Fellner irányítása alatt valósult meg. A legtöbb kutató véleménye szerint Balogh őt bízta meg a néhány éve szerzett saját birtokán, Billegpusztán építendő rezidenciája felépítésével is.

MALMOK TÓVÁROSON

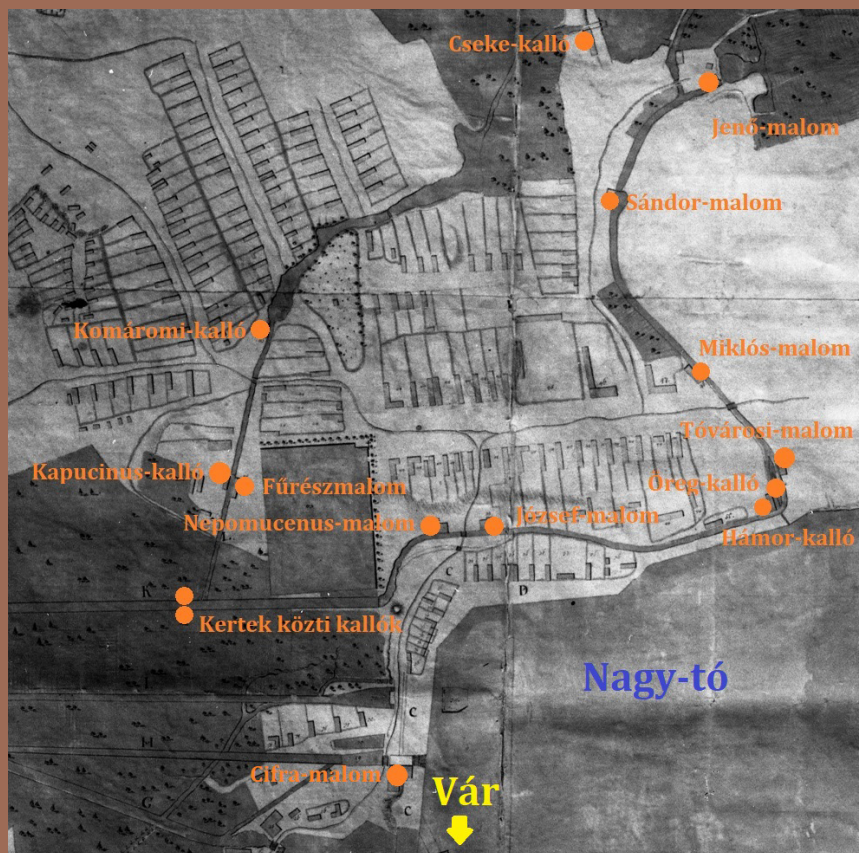

Esterházy József gróf

A tatai langyos vízü források táplálta vízfolyások télen-nyáron lehetővé tették, hogy vízikerekek működtessék a malomgépeket. Lisztőrlésre és gyapjúszövetek előállítására is használták a malmokat. A 18. század első felében épülettűz és szerszámfűtő előállítására szolgáló fűrészmalom és vas megmunkálására szolgáló hámor is működött Tatán. A tatai vízimalmok azonban az Esterházyak 1727-es birtokvásárlásakor már meglehetősen elavult, rossz állapotban voltak, jelentős bevételre nem lehetett számítani tőlük. Ráadásul az uradalom korábbi birtokosai, hogy mégis valamennyi jövedelemhez jussanak általuk, bérbe adták vagy elzálogosították őket. Végül több évtizedbe telt, mire a birtokba lépő Esterházy család ezeket a zálogokat megváltotta. A teljes birtok ellátására a régi malmok mellett újak létesítésére is szükség mutatkozott. Esterházy József gróf elgondolásait két nagyformátumú „műszaki ember” valósította meg. Az egyikük Mikoviny Sámuel kamarai mérnök volt, akinek 1746-os terve szerint folytak a lecsapolási és csatornázási munkálatok. A másikuk Fellner Jakab, aki Tatára érkezését követően számos

olyan megbízást kapott, ami vízimalom javításra, újjáépítésre, vagy új malomépület felépítésére vonatkozott. (Mikoviny Sámuellel ellentétben tőle sajnos egyetlen vízügyi tervrajz sem maradt fenn.)

Tatai uradalmának gazdaságát fejlesztendő, Esterházy József gróf posztómanufaktúra alapítását rendelte el. Ehhez új kallókra és műhelyekre volt szükség. A „fabrika” (üzem) kiépítése lassan haladt, végül még a régi és keveset jövedelmező vashámor épületét is kallómalommá alakították át. (A volt „Halászcsárda” helyén, a Nagy-tó partján.) Ez a munka lehetett Fellner egyik első megbízatása a tatai malmok tekintetében.

A malmok elhelyezkedése egy az 1750-es években készült térképen

A Cseke-tavat vízduzzasztással létrehozó zárógát elkészítését követően, 1748-ban épülhetett fel – a gátnak a mai városközpont felé eső végénél, a Cseke-tó vizét elvezető vízfolyásra települve – a Cseke-kalló, s hozzá a kallóslakás. Itt kezdetben főként német posztósmesterek kallattak. Ugyancsak e vízfolyás mentén, de már jóval távolabb, a jobb parton létesült a kapucinus rend kallómalma, ahol a rendtagok számára szükséges posztót kallatták. A kapucinusok kallójával szemközt, a csatorna bal partján állt a kiterjedt nagyságú uradalom egyetlen fűrészmalma. Ennek korszerűsítésére Fellner szolgáltatta az új terveket. 1764-ben két új kallómalom építése kezdődött meg. Az építési munkák 1767-re befejeződtek.

A Miklós-malom

A Sándor-malom

Fellner 1753-ban nagy munkával építette át a település legjelentősebb lisztőrő malmát, a Nagy-tó töltésébe épített Cifra-malmot. Még életében megvalósult a Sándor-, a Miklós- és a Tóvárosi-malmok átépítése is, melyek lisztőrő malmokként működtek. Megjegyzendő, hogy a mester maga is bírta különféle malmok jövedelmét, melyeknek építésében is szerepet vállalt.

A Cifra-malom

A 18. század a nagy malomépítések korszaka volt Tatányon. A század végére kerekén hús, vízierővel működtetett feldolgozó gép, lisztőrő-, kalló-, máztörő- és fűrészmalom működött a településen. S bár a tatányi uradalom területén másutt – Naszályon, Bánhidán, Környén és Kecskéden is – működtek még kis őrőteljesítményű lisztes malmok, a környékbeli falvak lakosságának nagy része Tatányra járt be terményeinek őröltetésére. A kallómalomok pedig – a térségben nem lévén versenytársuk – még a messzebb fekvő városok, így Esztergom vagy Győr céheseit is Tatányra vontatták.

A CSEKLÉSZI KASTÉLY

Bármely épület, pláne egy főúri kastély vagy palota fenntartása folyamatos odafigyelést és karbantartást igényel. A cseklészi kastély építetője, az országbíró Esterházy József gróf gondosan ügyelt is a vagyona és értékeire. Egyetlen fiára, az ifjabb József-re azonban ez a fajta felelősségtudat egyáltalán nem volt jellemző. A pompakedvelő gróf a mának élt – és többnyire elhanyagolta örökölt ingatlanait, közöttük a cseklészi rezidenciát is. Pedig, az 1750-es évek végére, a kastély további állapotromlását már csak nagyobb javításokkal lehetett megakadályozni. A cseklészi ispán fel is hívta erre Balogh Ferenc grófi régens figyelmét, aki ebben az időben már teljhatalommal kormányozta a grófi birtokokat. Balogh, aki az idősebb József grófhhoz hasonlóan gondolkodott, útra kelt Tatáról Cseklészre, hogy saját szemével lássa az ottani állapotokat. Magával vitte az ifjú uradalmi kőművesmestert, Fellner Jakabot is. Nyilván úgy érezte, hogy szüksége lesz az állapotfelméréshez egy megbízható szakember szemére.

A bejárás során nyilvánvalóvá vált, hogy a tetőzet azonnali beavatkozást igényel. A régens megbízást adott Fellnernek, hogy készítse el egy francia stílusú, tetőablaksoros manzárdtető tervét, amit azután megküldött az ifjú grófnak is. Esterházy József – látván Balogh levelét és a terveket – végül rászánta magát egy nagyobb körű felújításra és átalakításra. Megkérte a régens, hogy készíttesse el a kastély felmérési rajzait, hogy azok alapján a Mária Terézia által frissen kinevezett udvari főépítész, Nikolaus Paccassi a korszellemhez igazodó, modernizált kastélyt tervezhessen számára. A felmérési rajzok elkészítését tehát Fellnernek kellett elvégeznie, a cseklészi kastély áttervezését viszont Paccassi kapta feladatul.

Paccassi július végén el is küldte tervét Balognak, aki – valószínűleg Fellner segítségével – nagyon részletes és igen kritikus bírálatot készített róla. A régens ígéretet tett a grófnak, hogy ha a kastély körüli tereprendezés terve is elkészül, Bécsbe utazik, hogy az udvari építésszel közösen áttekintsék a terveket.

A személyes találkozó eredményéről nincsenek információink, azt viszont tudjuk, hogy ezután a cseklészi építkezésről csaknem egy teljes éven át nem esett szó a gróf és a régens közötti levelezésben. Révhelyi Elemér, jeles Fellner-kutatónk ebből arra a következtetésre jutott, hogy a bécsi mester terveit véglegesen félretehették. Akárhogy is történt, egy dolog bizonyos: a következő év, azaz 1754 nyarán Fellner Jakab maga utazott Cseklészre, hogy irányításával megkezdődjön az állványok felállítása, a pallózás – és a rossz állapotú, megszüntetésre ítélt épületrészek bontása.

A cseklészi Esterházy-kastély

Fellner már hosszabb ideje Cseklészen tartózkodott, hogy irányítsa a kastély bontási munkálatait, amikor – 1754 júniusában – megbetegedett és vissza kellett térnie Tatára. Ez az első olyan, általunk ismert alkalom, amikor Balogh Ferenc régens és Esterházy József gróf az építőmester – azaz ekkor még csak kőművesmester! – egészségi állapotáról értekeznek. Balogh soraiból kitűnik az is, hogy nagyon szíven viselte Fellner egészségi állapotát: „A Kőméves Mesterünk halálra lebetegedtet és az múlt északa Győre Doctorért küldöttem, mert sokat inkább hogy sem őtet veszteném el, a ki a Dominiokban minden némő situatioját, szükségeit, erejét, módját már tudván, bizonyára sok veszteségünk lenne.”

Fellner csaknem félévnyi betegeskedés után tért vissza Cseklészre, hogy az átépítést tovább irányítsa. A munkálatok során újabb és újabb igények merültek fel, melyekhez folyamatosan készítette a különféle részletterveket.

A cseklésvi kastély manzárdtetijének részlete

1753-ban csupán egy el nem odázható feladat, a leromlott állapotú fedélszék kicserélése adott okot arra, hogy „hozzányúljanak” a cseklésvi kastélyhoz, de végül a négy hosszú éven át tartó építkezés gyökeres változást eredményezett a rezidencián. És ezzel Fellner Jakab is egyik fontos állomásához érkezett el szakmai pályafutásának: első ízben dolgozhatott a grófi család egyik kastélyán. Igaz, egyelőre még csak átépítésről volt szó. Ám az adott körülményekhez való alkalmazkodás kényszere sok olyan mesterfogásra megtanította, amire későbbi munkái során is nagy szüksége volt.

A TATAI KÁLVÁRIA KÁPOLNA

Tata egyik középkori elődtelepülése, Szentiván falu a mai Kálvária-dombon helyezkedett el. A település gótikus plébániatemplomát Keresztelő Szent János tiszteletére szentelték fel. A prófétát magyar nyelvterületen abban a korszakban Szent Ivánként emlegették, innen nyerte nevét a település is. Az Esterházyak birtoklásának idejére a falu már beolvadt Tata mezővárosba, a templom állapota pedig, a török háborúk során, súlyosan leromlott. Esterházy József gróf utasítására a Szent Iván-templom hajóját 1754-ben elbontották. A gróf azonban meg kívánta őrizni a templom szentélyét, ezért azt kápolnává alakíttatta át. A bontási és átalakítási munkálatokkal az ekkor 32 éves Fellner Jakobot bízta meg az uradalom.

A Kálvária kápolna Tatán

Fellner nyeregtetővel fedte le a kápolnát, melyre huszártornyot ültetett. A hajó elbontásával csontkán maradt déli oldalon pompás rokokó homlokzatot alakított ki. A középkori templom támpilléreit az apszisnál sértetlenül hagyta. Az épületen így több korszak jellemző építészeti megoldásai figyelhetők meg. Révhelyi Elemér művészettörténész a következőképpen fogalmaz: „Három- és félévszázad időtávolságát fűzte egybe Fellner. A középkor és a barokk, két különböző érzésvilág hangulatos ötvözése, tükrözése, melyben az architektónikus nyugalom és a rokokó játékos könnyedsége harmónikusán jut kifejezésre.” A templom belső festése 1755-ben készült el. A főoltáron – a Jézus megkelesztését ábrázoló képen – megjelent Keresztelő

Szent János alakja, és a boltozat sarkait is az ő életéből vett jelenetek díszítették. A mennyezetre a világ teremtését ábrázoló freskó került, az oldalfalakon pedig Szűz Mária életét ábrázoló képeket helyeztek el.

1770 táján került a kápolna mellé a Schweiger Antal szobrász által készített Kálvária-szoborcsoport. Az így kialakult kegyhely-együttes a későbbiekben fontos szerepet töltött be a város hitéletében. Keresztelő Szent János ünnepén körmenet vonult a kápolnához, míg a nagyhéten a Kálvária-szoborcsoportot keresték fel a hívek. Schweiger műve végül annyira meghatározó részévé vált ennek a területnek, hogy ma már magát a dombot is Kálvária-dombnak nevezik, a Keresztelő Szent János tiszteletére felszentelt kápolnát pedig Kálvária kápolnaként emlegeti a köznyelv.

Révhelyi Elemért idézzük:

„Első munkásságának emlékei közül sajnos ma már csak kevés őrizte meg eredeti állapotát. Egy még érintetlenségében fennmaradt korai műve Fellnernek a tatai Szent János kápolna, mely 1755-ben egy középkori kápolnaromból épült újjá. Valóságos gyöngyszem Fellner alkotásai között. Azzá teszi könnyed felépítése, a homlokzat lendületesen hullámzó körvonalai s a kecses, gazdagon megtört karcsú toronysisak. A gótika és a barokk szellem találkozása, egybeforrása az áhítatba vegyült mosoly kedvességével önti el ezt a kis épületet. Aki csak egyszer is a magas dombtető kápolnája mögött gyönyörködött a Vértes hegység csodásan szép naplementéjében, az az álomszerűen eltűnő romantikus képből kibontakozó kápolna sziluettjének finomságát soha el nem tudja felejtetni. Hasonló üdeség önti el a kápolna belsejét is, melynek elliptikus kupoláját és oldalfalait Bäder János pozsonyi festő, ha kissé provinciális, de ragyogó színezésű freskói töltik meg.”

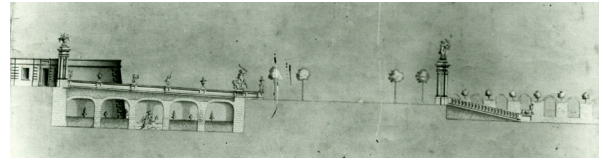
HIDAK A VÁRKANYARBAN

Fellner Jakab olyan, közhasznót szolgáló építmények megvalósítására is megbízást kapott, mint a közlekedésben nagy fontossággal bíró hidak. Tata és a körülötte elterülő uradalom folyó és álló vizekben rendkívül gazdag volt, még a Mikoviny Sámuel-féle 1747-es vízszabályozási munkákat követően is számos vízfolyás szötte át a területet. A helyi közlekedésben ezért kulcsszerepe volt az ezeken átívelő hidaknak – amelyeknek többsége még keményfából épült. Az időjárási viszonyok és az állandó igénybevétel jelentősen megviselték őket, állandó karbantartást igényeltek. Szükség volt tehát új, tartós anyagból épített hidakra.

A Fellner-híd Tatán

Ezek után ki gondolná, hogy a tatai vár ma is használatban lévő, négy bolthajtásos kőhídja csupán ideiglenes jelleggel épült 1755-ben? A vár területére addig csupán egyetlen kapun, az úgynevezett törökkori bejárón és a hozzá vezető ácsolt fahídon keresztül lehetett bejutni. Amint a század közepére az uradalom igyekezett a várnak új szerepet találni és ezzel együtt megindultak a bontási és területrendezési munkálatok, hirtelen szükség lett egy korszerű és stabil megközelítési lehetőségre is. A törökkori bejárót megszüntették, és egy új, faragott márványkövekkel kirakott boltíves bejáratot építettek a rondella és a kecske-bástya közötti falszakasz áttörésével. Ehhez a bejárathoz illeszkedett a kényelmes új téglahíd, a maga 6,6m széles hídpályájával. A négy szabadnyílású boltívét egyenként 5,8 m szélességűre építették.

Fellner hídterve, ami végül nem valósult meg

Amikor 1762-ben ismét felmerült egy új főúri rezidencia felépítése a tatai vár helyén, ahhoz új hídterv is született. Fellner elkészítette egy még tekintélyesebb és igazán reprezentatív, megfelelő emelkedést biztosító híd látványtervét. Ám ahogyan az új kastély, úgy az új híd sem valósulhatott meg. Maradt a hét évvel korábbi, „ideiglenes” híd – ami immáron több mint két évszázada szolgálja a tataiakat.

A várba vezető „Fellner-hídhöz” közel, a Tóvárost Tatával összekötő váraljai út mentén, feltehetően 1770-ben épült meg a várarak vízfolyásán átívelő téglahíd. Ez szintén Fellner személyéhez köthető.

A híd mellvédjén Nepomuki Szent János alakja jelenik meg – a szobor Schweiger Antal alkotása.

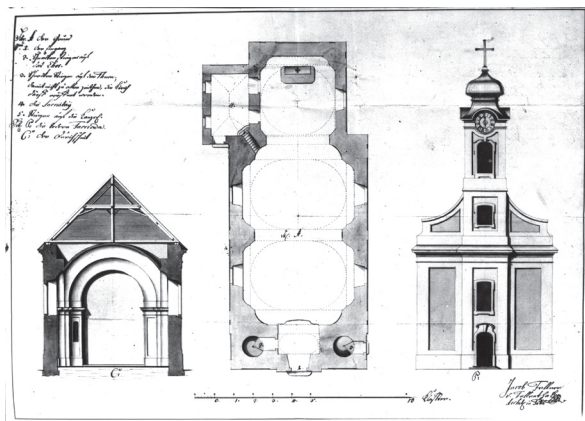

*Nepomuki Szent János szobra
a Várkanyarban*

FALUSI TEMPLOMOK

A 18. században az Esterházy grófok célként tűzték ki a katolikus vallási élet megújítását birtokaikon. Ennek egyik kézenfekvő eszköze a templomépítés volt, a kisebb településeken is, illetve a már meglévő templomok felújítása, átépítéssel történő bővítése. Az egykori tata-gesztesi uradalom falvaiban ma is álló templomok többsége ebben az időszakban készült.

A vidéki templom a Fellner Jakab által vezetett uradalmi építési iroda egyik jellemző épülettípusa lett. A nagyszámú hasonló megrendelés hatására Fellner kidolgozta az egytornyú, egyhajós, három bolt-szakaszos templom títustervét, mely tökéletesen alkalmas volt a falusi plébániatemplom funkciójának ellátására, és az építési költségek is megfeleltek az uradalom számára.

*A nagyeztergári plébániatemplom
Fellner által szignózott terve*

*A császári
plébániatemplom*

*A császári
plébániatemplom belülről*

Az alaprajzi elemeken kívül a fellneri falusi templom egyik legfőbb jellemzője – amely egyben a mester egyik legfontosabb újításának is tekinthető – a templomtorony és a templomhajó kapcsolatának újragondolása a késő barokk szellemében. Korábban az erőteljesen kilépő, súlyos toronytestek voltak jellemzőek a hasonló épületek esetében. A fellneri templomban a torony és a hajó kapcsolata szervezettebbé vált, ami egységesebb, harmonikusabb homlokzat kialakításra adott lehetőséget.

Ennek a títustervnek különböző variánsait valósította meg az egyes falvakban, a helyi igényekhez – például a lakosság számához, vagy a domborzati viszonyokhoz, átalakítási munkálatok esetén a meglévő alapokhoz – alkalmazkodva. A Fellner nevéhez köthető vidéki templomok alaprajza és szerkezete ennek megfelelően általában igen hasonló, az építész azonban minden esetben más-más művészi megoldással tette egyedivé az épületeket.

*A kecskédi
plébániatemplom*

*A szári
plébániatemplom*

A fellneri títusterv szerint készült vidéki templomok mind az Esterházyak tata-gesztesi-, mind Eszterházy Károly pápa-ugod-devecseri és egr-i püspöki birtokán sorra épültek az 1760–70-es években. A terv első megfogalmazása a szári plébániatemplom (1759–1765), illetve a kecskédi plébániatemplom (1760–1764) építéséhez kötődik. Révhelyi Elemér kutatásai szerint a következő két évtizedben Fellner 19 hasonló vidéki templomot épített.

A MÓRI LAMBERG-KASTÉLY

A móri Lamberg-kastély

Fellner Jakab 1762-ben kapott először megbízást egy kastélyépület teljes körű megtervezésére és alapjaitól való felépítésére. A megbízó Lamberg Ferenc Antal gróf, a móri uradalom újdonsült birtokosa volt.

A mór-csókakői uradalmat korábban birtokló Haas-Hochburg család fiúági örököseinek halála után a leányági leszármazottak jutottak az örökséghez, 1752-ben. Az uradalom egyik legfejlettebb része, Mór és környéke, Hochburg Mária Anna fiához, Lamberg Ferenc Antal osztrák főnemeshez került.

Oldalrizalit a móri kastély keleti homlokzatán

Mór 1758-ban mezővárosi rangot szerzett, Lamberg gróf pedig hamarosan úgy döntött, hogy kastélyt építtet egyre fejlődő birtokának központjában. Egy kisebb, nyári rezidencia felépítését határozta el. A tervezéssel pedig a közeli Esterházy-uradalomban tevékenykedő építész, Fellner Jakabot bízta meg. Fellner nyilván tudatában volt annak, hogy egy ilyen léptékű megbízás kiemelheti eddigi ismeretlenségéből, ha jó munkát végez.

A tervezéshez a korban megszokott módon „típustervet” vett alapul. Révhelyi Elemér mutatott rá, hogy a móri kastély alaprajza hasonlóságot mutat egy holland építész, Daniel Marot egyik tervrajzával, amely az 1712-ben kiadott metszetsorozatában szerepelt. Az ötven éves típustervet azonban nem csupán „leporolta” Fellner, hanem korának igényei és saját ízlése szerint átrajzolva alkalmazta a móri helyszínre. És ezzel valami újat teremtett a hazai építészetben. Révhelyi szerint a móri kastélyhoz köthető – és így Fellner Jakabnak köszönhető – a rokokó előfutárának tekinthető *régence* stílus első honi megjelenése. Az épületen ma is megfigyelhetők a később Fellner névjegyévé vált újszerű megoldások: a fülkeszerűen hornyolt, befelé mélyedő, sugaras vonalazással élénkített bejárat; a manzárdtetővel fedett középrizaliton és a szárnyakon pedig a vízszintes vonalazású falsávok, a hornyolt sarkok és a szegélyek.

A móri Lamberg-kastély egyik jellegzetes bejárata

A Fellner által épített nyaralókastély – funkciójából adódóan is – kerüli a bécsi barokkra jellemző arisztokratikus monumentalitást. Első ránézésre inkább egy jelentősebb kisnemesi kúriának tűnik az épület, mint főúri kastélynak. Ám ez a kis kastély fordulópontot jelentett a magyar kastélyépítészetben – és valódi mérföldkő volt Fellner Jakab szakmai életében is. A *régence* stílus neki köszönhető megjelenésével, az új, könnyedebb és kötetlenebb építészeti megoldások bevezetésével a tatai építőmester örökre beírta magát a magyar építészet történetébe.

A FEL NEM ÉPÜLT KASTÉLY

Az Esterházy család tagjai közül az országbíró József gróf tervezett első ízben nagyszabású kastélyt építtetni Tatán, a középkori vár helyén. Az építkezés előkészítésével Balogh Ferenc jószágkormányzót bízta meg, aki az ismert bécsi építészre, Anton Erhard Martinellire bízta a feladatot. A kastély ügye azonban Martinelli és Esterházy József hamarosan bekövetkezett halála miatt hosszú időre félbeszakadt. Az uradalom örökösének, ifjabb Esterházy Józsefnek – nagymértékű adósságai miatt – nem volt anyagi fedezete apja tervének folytatásához.

15 év elteltével, 1762-ben azonban új birtokosa lett az uradalomnak. A tata-gesztesi birtokok Esterházy József halálát követően unokaöccsére, Esterházy Miklóstra szálltak. A gróf komoly diplomáciai karriert futott be, nyolc évig a Habsburg Birodalom oroszországi diplomatája volt. 1761-es visszatérését követően Mária Terézia királynő, érdemei elismeréseképpen, a magyar nemesi testőrség kapitányává, illetve Sáros vármegye főispánjává nevezte ki.

Esterházy Miklós gróf

Esterházy Miklósnak az anyagi ereje és az eltökéltsége is megvolt ahhoz, hogy az omladozó régi vár helyére épülő kastély tervét újra elővegye. Grandiózus barokk épületet kívánt felhúzni, mely a cseklészi Esterházy-kastélynál is pompásabb lehet. A Bécsben élő francia építész, Isidore Canevale-t kérte fel a tervezési munkálatokra. Canevale 1762-ben Barkóczy Ferenc esztergomi érsek és Migazzi Kristóf bécsi érsek és váci püspök felkérésére utazott Magyarországra, ahol Vácott a székesegyház építésével, illetve a diadalkapu helyének vizsgálatával kapcsolatos munkálatokat végzett, Esztergomban pedig a Bakóczy-kápolna felmérésével foglalkozott. Mielőtt az építész visszaindult Bécsbe, Esterházy gróf kérésének megfelelően 1762 áprilisában Tatára utazott. A látogatásról nem rendelkezünk bővebb adatokkal. Nem tudjuk, hogy Canevale mennyi időt töltött Tatán, és azt sem, hogy készített-e terveket. Canevale klasszicista irányba mutató modern elgondolásai Magyarországon ekkor még nem igazán nyerték el a barokk szellemiségű főúri megbízók tetszését. Barkóczy Ferenc is elvetette az építész esztergomi terveit, és az áprilisi látogatást követően a tatai kastéllyal kapcsolatban többé már nem kerül elő neve a történeti forrásokban.

Révhelyi Elemért idézzük a Canevale-epizódról:

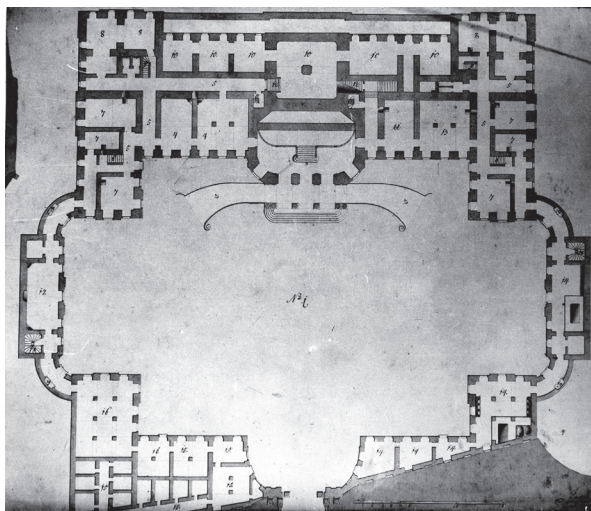
„Esterházy [...] gróf, kinek nem volt Tatán eddig rezidenciája, látva a város hatalmas fellendülését, szintén egy főúri kastély felépítését határozta el. Erre a célra kitűnő alapépítménynek bizonyult a még Zsigmond király korára visszavezethető régi várkastély. 1762-ben, tehát abban az időben mikor a barokk művészet nálunk a leggrandiózusabb feladatokat tűzte ki, Esterházy is, számos kastély birtokos ura, itt akarta a legnagyobbszerűbbet felépíttetni. Éppen ezért választása egy előkelő, az udvar környezetéhez tartozó francia építészre esett, a híres Servandoni tanítványra, Canevale-ra, ki nem régen érkezett Bécsbe. Barkóczy hercegprímás hívta meg Esztergomba, hol felvételi rajzokat készített tervéhez s ezen esztergomi útjáról hívta meg a gróf is Tatára. Nagy tisztelettel fogadják, egy-két napig itt tartózkodik, de mint az esztergomi építkezéseknél sem tudott boldogulni, úgy innen is eredmény nélkül távozott s a nagy port felvert bécsi építész után nem maradt más hátra, mint egy 25 forint 32 krajcárról szóló útiszámla.”

Esterházy Miklós azonban nem tett le a kastély tervéről, sőt még 1762 őszén Tatára látogatott, ahol megtekintette a várat, és úgy határozott, hogy évente 20.000 forintot különít el az építkezés céljára.

Miután a bécsi „sztárepítész” nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, Balogh Ferenc valószínűleg azt a javaslatot tette a grófnak, hogy adjanak lehetőséget az uradalom építésének, a rátermettséget már számos alkalommal bizonyító Fellner Jakabnak a kastély megtervezésére.

Így 1762 őszen Fellner Jakab megbízást kapott Esterházy Miklós gróftól arra, hogy terveket készítsen a rossz állapotú tatai vár helyén építendő pompás barokk kastélyhoz. Fellner felismerte, hogy ez a megbízás kivételes lehetőség a számára, ezért nagy lendülettel látott munkához.

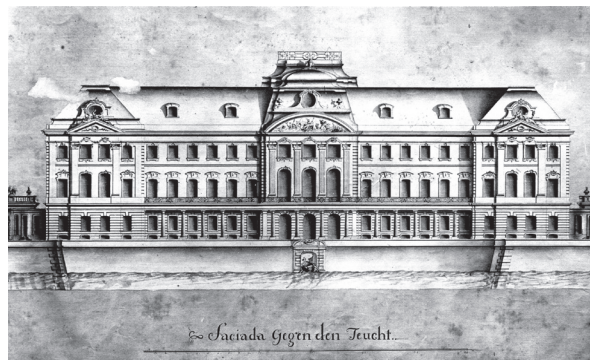
Balogh Ferenc ekkor már a pápai Esterházy-uradalom jószágkormányzójaként is tevékenykedett, így állandó levelezésben állt a birtok urával, gróf Eszterházy Károly egri püspökkel. Levelezésükben Balogh folyamatosan beszámolt a kastély ügyéről, egyre dicsérve a tatai építómestert, akit különböző, Pápán végzendő építészeti feladatokhoz is gyakran ajánlott a püspöknek.

Az új kastély alaprajzának terve

Az 1763-as év elején Fellner Jakab Böhm Ferenc mérnök társaságában megérkezett Bécsbe, hogy az elkészült terveket (az akkor használatos szóval élve: delineatiót) bemutassa Esterházy Miklósnak. Balogh így írt erről 1763. január 15-i levelében: „Böhm ingenieur és a kőműves mester Bécsben vannak. A kőműves mester várnak delineatiojával... Az épület a világnak mostani gusztusában oly rendes mind külső tekintetében, mind belső diviziojában, hogy magammal el hitetem, más exceptiót nem talál ő Excellenciája, hanem hogy talán sokallni fogja”.

1761-ben Fellner Jakabnak komoly megpróbáltatást kellett kiállnia: felesége, Kirchrober Eleonóra házasságuk tizenötödik évében, december 3-án elhunyt. Az építőmester magára maradtottan, házastársi támogatás nélkül fogott bele a pályája fordulópontjának tekinthető munkába, a tatai kastély tervezésébe. A kastély terveinek bemutatása végett 1763-ban Bécsbe utazott. Feltehetően ekkor ismerte meg egy bécsi kalaposmester, Cruzin Gáspár 22 éves lányát, Rozáliát. A pompás kastély terveire felfigyeltek Bécsben, főúri körökben ismert lett a tatai építőmester neve. Fellner pedig másfél év özvegység után újra megházasodott, 1763. május 12-én feleségül vette Cruzin Rozáliát. Az építőmester életében tehát minden tekintetben új fejezet kezdődött a bécsi utazást követően. 1763-ban új felesége társaságában tért vissza Tatára, és hamarosan megkezdte a tatai kastély építésének előkészületeit. Rozália 9 éven keresztül, 1772. május 23-án bekövetkezett haláláig volt az építőmester házastársa. A párnak négy gyermeke született. Antal és Károly még csecsemő korában, Mária Rozália pedig alig két évesen hunyt el. Ignác viszont, aki második gyermekként 1767-ben született, szép kort ért meg, 1846-ban távozott az élők sorából.

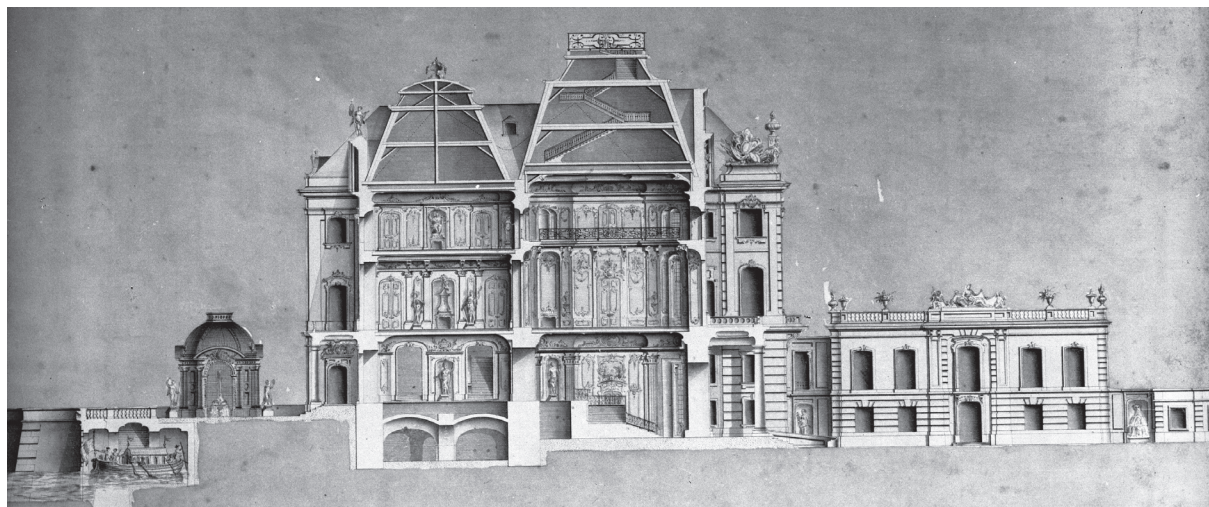

A kastély Öreg-tóra néző homlokzatának terve

Eszterházy Károly kezébe csak a nyár folyamán kerültek a tervek, melyek meggyőzték a sokat dicsért Fellner tehetségéről. Júniusban a következő sorokat írja Balognak: „Láttam már az Tatai várnak delineatióját vétek volna el nem végezni, nagyobb el nem kezdeni; nagyobb és rendesebb az gondolat, hogy sem lehetett egy Tatai Éppítő mestertől várni.”

Balogh örömmel vette Eszterházy sorait, melyekre így válaszolt: „Nagyon örvendem, hogy tandem a' tatai vár delineatióját látta Excellenciád.

Illemben látása nélkül kétség kívül az ide való éppítő mesternek kapacitása, és tudományáról itéletett tenni és azt, a mit belüle ki nézni nem lehet.” Erre válaszul a püspök a következő sorokkal méltatta Fellnert: „Magyarországban Tatai Éppítő Mesterhez hozzá fogható nincsen, és ha Bécsben vagy-e? Kérdés.”

Az új kastély metszetábrázolása

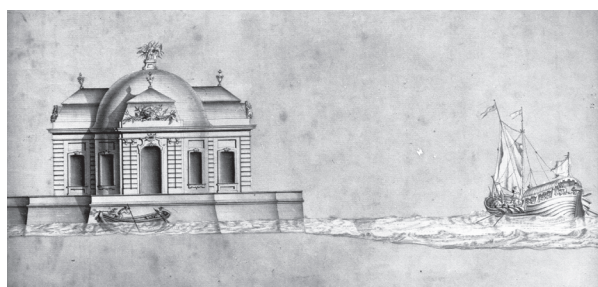
A kastély tervei Bécsben is nagy elismerést váltottak ki. Sulkovszky Sándor lengyel herceg a tervek megtekintése után felkérte Fellnert lengyelországi kastélya felépítésére. A bécsi arisztokrácia és az udvari körök is felfigyeltek tehát Fellnerre, a lengyelországi utazásra azonban mégsem került sor. Ahogy arról Balogh levelében beszámolt az egri püspöknek, Esterházy Mikós nem engedte el az építőmestert, mert szolgálataira az ő uradalmában is szükség volt, a herceg pedig nem tudta garantálni, hogy Fellnert a megfelelő időben visszaküldi Tatára.

„A Tatai Paumeister harmadnapja Bécsből vissza érkezett, erre vevén úttját Lengyel országba nem ment, mert ante 25 Martij vissza küldését Sulkovszkij Herczeg nem ígérhette s e miatt Méltóságos Miklós ur sem akarta el bocsájtani.” – írta Balogh.

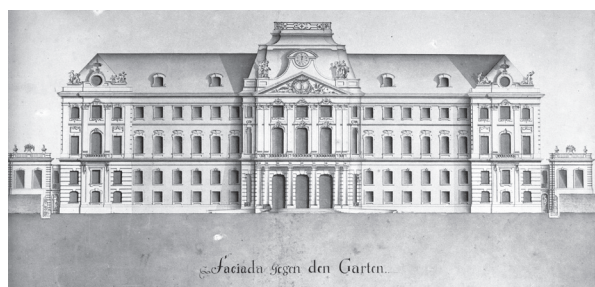
A tatai várkastély tervei kézzől-kézre jártak Bécsben és Magyarországon is. Grófok és hercegek elegáns szalonokban méltatták a pompás és újszerű épület tervét és annak készítőjét. Fellner Jakab neve a tatai várkastély terveinek köszönhetően egy csapásra és birodalom szerte ismertté vált a főúri körökben, a tatai építőmestert a szakma legjobbjai között tartották számon. Fellner klasszicizáló stílusban készült tervei rendkívül újszerűnek számítottak a korszak magyarországi kastélyépítészetében.

A kastély terveinek eredeti példányai mára sajnos elvesztek. Révhelyi Elemér művészettörténész, Fellner életművének kutatója azonban a 20. század közepén még látta a dokumentumokat az Esterházy család tatai levéltárában. Fényképfelvételt készített a Fellner Jakab által szignált tervekről – ma ennek köszönhetően ismerhetjük az építőmester életében fordulópontot jelentő tervsorozatot.

Fellner nagyszabású átalakítási és pompás kertépítészeti tervei azonban nem valósulhattak meg. A 18. század végére a vár az uradalmi központi irányításban kapott fontos szerepet. A főúri reprezentáció a vár mellett újonnan felépített, szerényebb kastélyban nyert teret.

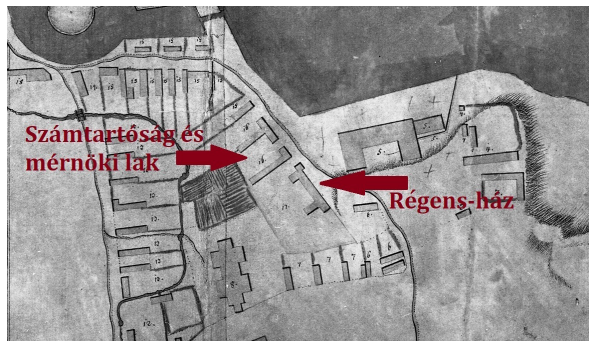
Mesterséges sziget és nyári pavilon terve az Öreg-tavon

A kastély udvar felőli homlokzatának terve

A TATAI ESTERHÁZY-KASTÉLY

1762–63 fordulóján Fellner Jakab lelkesen dolgozott Esterházy Miklós gróf új rezidenciájának nagyszabású tervein. A tervek Balogh Ferenc régensnek is elnyerték tetszését. Bebizonyosodott, hogy helyesen cselekedett azzal, hogy Fellnert a megbízás elnyeréséhez hozzásegítette. Ugyanakkor nem lett volna kellően körültekintő a jószágkormányzó, ha a költségek kérdése nem merül fel benne.

A számartóság és a régens-ház elhelyezkedése

Ráadásul Esterházy Miklós az új rezidenciával párhuzamosan más építkezéseket is tervezett a birtokközpontban, Tatán. És ezek a tervek már a régens személyét is közvetlenül érintették. A gróf ugyanis egyenesen az ő szállás- és hivatali helyét, az úgynevezett régensi házat tervezte átépíttetni. Hogy miért is, annak okát egyelőre nem tudjuk. Mindenesetre Balogh így számolt be erről 1763 januárjában Eszterházy Károly püspöknek: „Ezen házat is mellben lakom maga számára meg építeni akarja és engem a számartóságba szállítani, úgy hogy mostani lakó helyem udvara nékem együtt szolgállyon.”

A bizonytalanra vált helyzetben a vár bontási és átépítési munkálatait leállították. A régensi rezidencia átalakítása azonban folytatódott – Fellner Jakab irányításával, aki uradalmi építészként már 1750 körül is többször dolgozott az épületen, adottságait tehát jól ismerte.

1764-ben megkezdődött az építőanyagok összegyűjtése, megvásárlása és előállítás, s részben az építkezés helyére szállítása a vár helyére tervezett új kastély építéséhez. És ezzel párhuzamosan(!) megkezdődtek Balogh házának átépítési munkái is.

A nyár folyamán azonban történt valami, ami alapvetően új irányt szabott az eseményeknek. A diplomáciai szolgálata alatt távoli országokban szerzett és egyre elhatalmasodó betegségeit éppen Karlsbadban kezeltető Esterházy Miklós gróf, mindössze 53 évesen, meghalt. Két kiskorú fiút hagyott maga után. Ők ketten, Ferenc és János örökölték meg a tatai-gezesi uradalmat, de birtokukba iktatásukig még öt évet várni kellett. Édesapjuk hatalmas vagyonáról ebben az időben Esterházy Ferenc gróf, kancellár, édesapjuk testvére, valamint édesanyjuk, Lubomirska Anna Mária hercegnő gondoskodott.

Lubomirska Anna Mária hercegnő

A tatai Esterházy-kastély a tóparti sétány felől

Révhelyi Elemér a tatai Esterházy-kastélyról:

„Fellner [...] kezét megköttették a költségek redukálása és a régi falakhoz való ragaszkodás. Az épületnek egy alig észrevehető középrizalítszerű kiemelkedésén kívül nincs is egyéb tagozása. A tópart felőli sarkokon ugyan egy-egy torony emelkedik, de ezek szervesen kapcsolódnak a kastélyhoz [...] A belső udvar felőli homlokzaton viszont hiányoznak a tornyok, de helyettük a közép kapott nagyobb szerepet. Itt azonban egy olyan építészeti motívum kapcsolódik Fellner fokozatosan fejlődő stílusához, mely innen kezdve sokszor ismétlődik, s ugyanekkor került a még épülőfélben lévő móri kastély és az egri püspöki palota bejárataira is. Ez egy, a középen enyhén kiugró rizalit falába mélyedő homorúan vájt és barázdált, óriás kapukeretként ható kosárvívű nagy fülke. Most egy kissé zavarólag hat a későbben eléje illesztett zárt erkélyes szélfogó feljáró. Lépcsőháza rejtett s régies szerkezete mutatja legjobban, hogy még a régi [...] ház maradványa.”

A földszintes épület a Tóvárost Tatával összekötő út mentén, úgymond az utcafronton állt. Az átalakítás során alapterületét megnövelték és emeletet is kapott. Így nyerte el a ma is ismert, küllemében barokkosan szimmetrikus, belső elrendezésében viszont a régi épület alapjaihoz igazodó, sajátosan „szabálytalan” formáját. Az átépítés 1765-re (Balogh Ferenc jószágkormányzó halálának évében) már elkészülhetett, hiszen a tatai piaristák az év nyarán már az „új kastélyban” folytatták tanácskozásukat a beiktatásuk körülményeiről.

A tatai Esterházy-kastély

A kastély bejárata a belső udvarról

Négy esztendővel később, amikor Esterházy Ferenc és János grófokat beiktatták birtokukba, ennek az eseménynek is az „uradalmi rezidencia” adott otthont. A tatai uradalom irányítását az idősebb fiú, Ferenc gróf vette át.

A kastély építése pedig tovább folytatódott. Fellner Jakab éves munkaprogramjainak többségében bizonyára szerepelhetett valamiféle bejegyzés a kastély építését illetően – ám sajnos csak keveset ismerünk ezek közül. Az 1778-as esztendőben viszont az uradalmi kastély befejezése, továbbá a főlépcsőház és melléklépcsők elkészítése szerepelt a mester munkaprogramjában.

VESZPRÉMBEN

A püspöki palota Veszprémben

Fellner Jakab az 1760-as években ismert és keresett építészé vált a Magyar Királyságban. Egyre több főúri és egyházi reprezentatív épület tervezésével bízták meg. Az ismertséget a tatai várkastély soha meg nem valósult tervei hozták meg számára, valószínűleg nagymányai Koller Ignác veszprémi püspök is ezek hatására figyelt fel rá. 1763-ban jelentős megbízást adott a tatai építőmesternek: az új püspöki palota épületének megtervezésére kérte fel. Fellner Jakab veszprémi működéséről és a Fellner-év ottani eseményeiről egy külön fejezetben dr. Tevesz Mária művészettörténész számol be.

A veszprémi papnevelő intézet

AZ EGRI LÍCEUM

Eszterházy Károly egri püspök a tatai vár helyére tervezett új kastély nagyszabású terveinek láttán figyelt fel Fellner Jakabra. Felfedezettjét valóság-gal elhalmozta a pápai uradalom és az egri egyházmegye építési feladataival. Az egyházmegyei megbízások közül kiemelkedett az oktatás fellegvárának szánt „universitas”, vagyis egy egyetemi ranggal bíró létesítmény felépítése Egerben.

Már Eszterházy elődje, Barkóczy Ferenc püspök is foglalkozott egy felsőoktatási intézmény alapításának a tervével, az alsópapság oktatására szolgáló szemináriumi képzésre alapozva. Barkóczy 1751-ben kivette a jezsuiták fennhatósága alól a papképzést, és 1754-ben már két tanszakos intézményt – azaz a teológiát és a matézissel bővített bölcsészetet is oktató – iskolát hozott létre. Az ünnepélyes megnyitón bejelentette, hogy a publica universitas (nyilvános egyetem) rangjára kívánja majd emeltetni az intézményt. Mária Terézia hajlandó is lett volna kiadni e privilégiumot a püspök érdemeire való tekintettel. Barkóczy, ennek tudatában, 1761-ben meg is rendelte a terveket egy bécsi építészről, nevezetesen Josef Ignaz Gerltől. Ám rövidesen érseknek nevezték ki Esztergomba, és új székhelyére távozott.

Eszterházy Károly egri püspök

Az egri egyházmegye élére Eszterházy Károly került, aki átvette elődje egyetemépítő szándékát – és az építész is. Gerlt az „universitas” tervének kidolgozásával az egri káptalan konzisztóriumára 1762 októberében bízta meg. Az épületet ekkor még mindig csak a teológia-bölcsészet szakok befogadására tervezték. Közben azonban kiderült, hogy az új épületben a joghallgatók számára is helyet kell biztosítani, mert a Collegium Juridicum épülete a korábbi gyenge kivitelezés miatt életveszélyessé vált. Nosza, megbízták Gerlt, hogy tervezzen auditóriumot és tantermeket is a készülő épülethez – a joghallgatók számára. Feltételezések szerint ekkor, a kibővült funkció és megnövekedett létszám miatt terveztették át kétfélekorább egyemeletesnek szánt épületet.

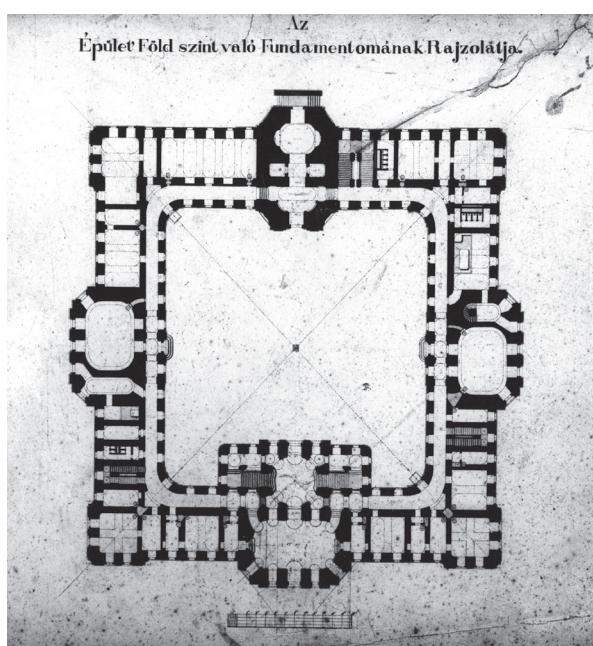
1763 március közepén mutatta be Gerlt a káptalannak a létesítendő „universitas” újabb tervrajzait. (Sajnos, ezeknek a terveknek mára nyoma veszett.) A telekredezés és különféle bontások után 1763-ban kezdődött meg a nagy építkezés, egy Bécsből érkezett pallér, Francz József vezetésével. Francz a Gerl-féle tervek szerint rendben elkezdte az alapozást. Eszterházy püspöknek azonban az egyetem, és az annak helyet adó építmény tekintetében is nagyratörő tervei voltak: nemcsak a teológiai, bölcsészeti és jogi karokban gondolkodott, hanem egy teljes, négy fakultásos egyetemben, az orvosi karral kiegészítve. Még 1763 októberében Mária Terézia királynő elé terjesztette Bécsben az egyetemi rang iránti kérelmét és a Gerl által készített terveket. A királynő a terveket Barkóczy prímással véleményeztetette, s végül birodalmi érdekekből – elutasította.

A püspök jellemére utal, hogy szembehelyezkedve az uralkodói döntéssel, saját tekintélyére és anyagi lehetőségeire támaszkodva tovább folytatta az egyetem építését, bízva abban, hogy ha a tervek el is buktak, majd a kész eredmény meggyőzi a királynőt. Eszterházy hamar belátta azt is, hogy a káptalan nem tud megbirkózni az építkezés anyagi terheivel, így a finanszírozás feladatát teljes egészében átvette a káptalantól. A költségek nagy részét saját birtokainak jövedelméből fedezte. A káptalani konzisztórium 1764 februárjában le is zárta az építkezés ügyét.

Aki a muzsikust fizeti, az rendeli a nótát, így szól a régi mondás, és ez ebben az esetben is bebizonyosodott. 1763-ban a püspök jelentős tervmódosításokat kért Josef Ignaz Gerltől, az épületre vonatkozó nagyvonalú elgondolásainak megvalósítására. Amit végül Gerl letett az asztalra, nem nyerte el a püspök tetszését. Erre Eszterházy 1764-ben felmondott Gerlnek. Az építész pedig nagyon megsértődött. Többszörös levélváltást követően, jelentős bánatpénz kikényszerítése mellett 1765-ben adta át a nála lévő terveket Eszterházy-nak. És – úgy tűnik – örökre befejezte működését Egerben.

Az egeri líceum csillagvizsgáló tornya

A líceum alaprajzi ábrázolása 1878-ból

Még ezt megelőzően, 1764. március 2-án a püspök szerződést kötött Fellnerrel – aki 1763 áprilisa óta kapott kisebb-nagyobb megbízásokat az egeri egyházmegye területén – nemcsak a megkezdett egyetem és a püspöki rezidencia építésére, hanem a püspökség alá tartozó valamennyi más építkezésre is. Fellner rendre végrehajtotta a püspök újabb és újabb ötleteit tükröző áttervezéseket, és ő maga irányította az építkezést is – a Gerl-féle épületalapokra, amelyekhez kénytelen volt alkalmazkodni, mert az „átfundálás” rendkívül költséges lett volna.

A püspök utasításait követve Fellner az épület valamennyi ablakát, aajtáját és kapuzatát nagyobbra készítette, mint ahogy az a Gerl-lel kötött szerződésben szerepelt. Ehhez azonban jelentős statikai megerősítéseket kellett tenni. Ebben az időben új alapfalak készítése kezdődött meg a csillagvizsgálót magában foglaló szárnynál, és az északi és déli oldalaknak a kápolna-, illetve könyvtárterem vonaláig húzódó keleti részén.

Meg kellett erősíteni a már elkészült alapozást is. 1765 augusztusától egy új pallér, Povolni János dolgozott Fellner keze alá. A falak felhúzásával 1770 szeptemberére végeztek. Az 1771-es évben a keleti oldalon a sarokrizalitoknál, az északi és déli szárnyak keleti részeinél pedig már a tető fedésénél tartottak.

A csillagásztorony építése is gyorsan haladt. 1773-ra elkészült a terasz mellvédje is, így az 1774. évi tanévet a püspöki iskola hallgatói november 8-án az új épületrészekben kezdték meg. 1772-től a további munkák sorában a keleti szárny építésével párhuzamosan a nyugati főhomlokzat felépítése következett, Eszterházy ugyanis a bécsi Theresianum példája nyomán úgy döntött, hogy ebben a szárnyban a vizsgaterem mellett, a második emeleten színháztermet alakíttat ki. Ebből következően Fellnernek úgy kellett elkészítenie e terem tervét is, hogy közben ne nagyon változtasson a már megépített alapokon. Eszterházy püspök sürgette a csillagvizsgáló mielőbbi felépítését is, de Fellner a tornyoknak az épület fölé magasodó emeleteit, statikai megfontolásokból, csak 1773-ban folytatta, és teljes befejezésére még később, 1779-ben került sor.

Eger látképe a líceummal

A líceum előcsarnoka és lépcsőháza

Fellner nem érthette meg az építkezések befejezését. 1780-ban, Tatán betegeskedve, új segédjét, Grossmann Józsefet ajánlotta Eszterházy püspök bizalmába. Grossmann, a mester halálát követően az utódjává is vált: még két éven át dolgozott az „egyetemen”, ami végül 1782-re készült el. Az intézmény akkor végül nem nyerte el az egyetemi rangot, líceumként, azaz lényegében középfokú iskolaként működött. A II. világháború után az épületbe pedagógiai főiskola került, amely 1989-ben felvette Eszterházy Károly nevét. 2016 óta egyetem – azaz universitas. A püspöki álom – ugyan kicsit több, mint 250 év eltelte után – mégiscsak megvalósult...

PIARISTA ISKOLA ÉS RENDHÁZ TATÁN

Gróf Esterházy Ferenc kancellár egyszerre kívánt Tatán és Szencen piarista kollégiumot létesíteni, és ehhez 1763-ban egy közös alapítvány is tétetett. Ám erre nem kerülhetett sor Tata földesurának, a kancellár testvérének, Esterházy Miklós grófnak halála miatt. Ezért Tatán csak később, a szenci alapítást követően, 1765-ben jelentek meg a piaristák.

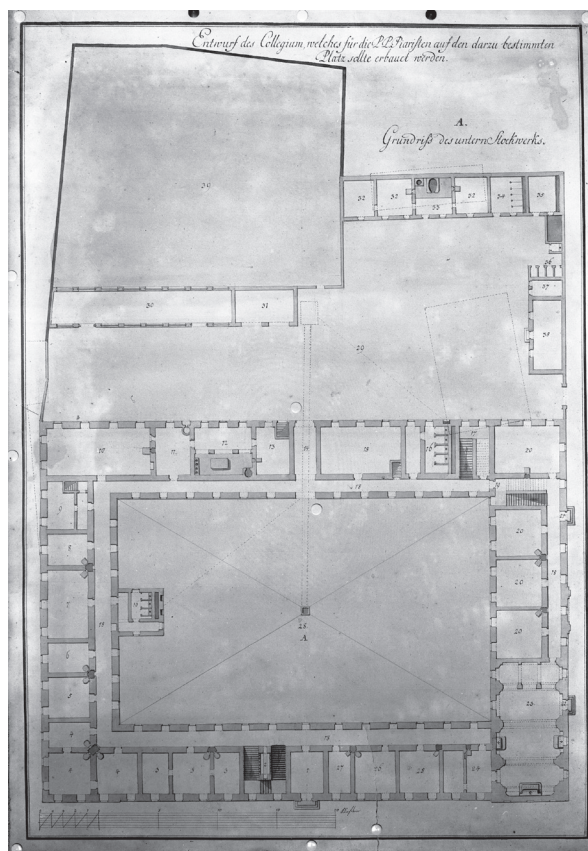

*A tatabányai piarista kollégium
Öreg-tó felőli homlokzata*

A rend társalapítójának Balogh Ferenc régens tekinthető, aki billegi kastélyát eladva, az eladási árból 26.000 forintot ajánlott fel a tatabányai kollégium létrehozására. Az iskola és a rendház kialakítására az időközben Majkra áttelepített kamalduli néma barátoktól átvett alapítványi területet és az azon álló gazdasági épületeket szánták, amelyek a Márványhegy alján álltak.

1765. június 23-án került sor a beiktató ünnepségre, először a tatabányai főtéren – akkor még – álló Szent Balázs-templomban, majd azt követően az építkezés helyszínén. A rend Historia Domusa úgy tartja, hogy maga Fellner Jakab építőmester hozta el Bécsből az alapítólevelet és az Esterházy Ferenc gróf által jóváhagyott építési terveket is.

Az iskolát a rendháztól elkülönülő épületben kívánták elhelyezni. Ezért Fellner felmérte a telek szélén álló csúrt – méghozzá az öccsével, Fellner József pallérral és Éder József uradalmi ácsmesterrel együtt. A csűr a mai gimnáziumi tornacsarnok utcai részén helyezkedett el. Négy, egyenlő nagyságú tantermet jelöltek ki a helyén. Az itt újonnan emelt épületben a tanítás már 1765 novemberében megkezdődhetett. 1891-ben rajz- és tornateremmel bővítették az iskolát, ami egészen a Baumgarten Sándor-féle főépület – a mai Eötvös József Gimnázium – felépítéséig, tehát 1912-ig itt működött.

*A tatabányai piarista kollégium Fellner Jakabnak
tulajdonítható koncepciórajza 1766 körül*

Tapolcsányi Gergely, a rendtartomány akkori főnöke 1765 augusztusában tárgyalt Fellner Jakabbal a rendház épületének felépítéséről. A „tatabányai építőmester” a meglévő magtárépületek falait gyengének találta, emiatt ezeket több helyen az alapokig lebontották és csak azután indult meg az építkezés. December elejére egy négy szobából álló, kis rendház már el is készült. A nagyobbik magtárból pedig kápolna lett. Az átalakított épületek azonban rövid idő alatt szűknek bizonyultak. A tatabányai házfőnök, Vimmer Ágoston emiatt 1766. április 3-án levélben kérte a tartományfőnököt, hogy engedélyezze a tervek módosítását. Tapolcsányi a következőképp válaszolt erre: „Kezdjék meg tehát mielőbb az épület korrigálását! Vegyék ki a magtár eredeti alapterületéből a beépített folyosófalat, és emeljék azt a főfalon túl, az udvar felé, mivel így akarja az építőmester.” Azt azonban hozzátette, hogy örökké nyugtalanítani fogja, hogy megengedte a közel 4 öles (7,5 m-es) szobahosszúságot, de másként nem tehetett, mivel a határozott

építőmester nem engedett. A tartományfőnök azt azért kikötötte, hogy az emelet is boltíves legyen, mert ez tűzbiztosabb, mint a stukatúra. Ugyan „*az szebb, nekünk mégis a tartósságot kell elsősorban figyelembe vennünk.*”

Komoly változást jelentett, hogy 1766-ban egy építészeti és műszaki ismeretekben is jártas rendtagot, Valero Jakabot neveztek ki a kollégium élére. Sokáig úgy gondolták, hogy ő volt az épület tervezője is. Az nyilvánvaló, hogy több ponton beleszóllhatott a tervezési folyamatokba és az építkezésbe is. Pontosán tudta ugyanis, hogy milyen helyiségekre van szükség a kollégium megfelelő működéséhez. Ezt rögzítette a rendtörténet is: „*Valero Jakab, előljáró atya [...] a jövőd kollégium eszméjét, amelyet sokáig és azelőtt sokat forgatott az eszében, közli a vele egy lélekkel együttérző szerzetestársaival először. Azután Fellner Jakab építész úrral és az ő vejével, Ignáccal, a leghozzáértőbb építészeti rajzolóval és munkatársával, és a saját apósa gondjainak elválaszthatatlanjával; ezek megtétetvén a templomnak, sekrestyének, ebédlőnek, könyvtárnak, konyhának, kezelőhelyiségnek, éléskamrának, árnyékszéknek, a nagyobbik kapusnak, a lépcsőknek, a folyosóknak és szobáknak elképzelését és a legszükségesebb helyiségeket, a legpontosabb mértékben, néhány nap munkájával az egész jövőd kollégiumnak képét papirosra följegyezték a lelegegánsabban [...].*”

Révhelyi Elemér a Piarista rendhárról:

„*Sajnos az épület külseje sok változtatáson ment át. Lépcsőháza egyszerű, de tágas csarnok, nincsen benne semmi dísz. A tatai és móri kastélyok szűk lépcsőháza után most már megkaptuk azt a levegőt, azt a teret, hol a lépcsőházarchitektúra önálló szerephez jutott. S ha végigmegyünk a hosszú folyosón, itt sincs semmi, ami a szemet útjában megállítaná. Finomarányú ablakívek és boltozatok ritmusa vezet tovább. Kifejezésre jut bennük az áhítatos csend és egy végtelennek tetsző út a tiszta szerzetesi élet nyugalmaival és hangulatával.*”

A reprezentatív lépcsőház helyének kijelölése nem ment egyszerűen. Fellner két ablaktengelynyi szélességben akarta ezt elkészíttetni, méghozzá úgy, hogy két-két szoba területét foglalja el mindkét szinten. A tartományfőnök ebbe is csak hosszabb huzavona után egyezett bele, így a lépcsőház valószínűleg 1767–1768-ban lett kész, amikor már a rendház északi szárnyát és az eredetileg megépített négy szobát folytató, tóra néző, keleti szárnyon

dolgoztak. A feltehetően rokokó stílusú mennyezet az 1830-as években beázott és megsemmisült, a most látható, letisztultabb forma már a 19. században készült.

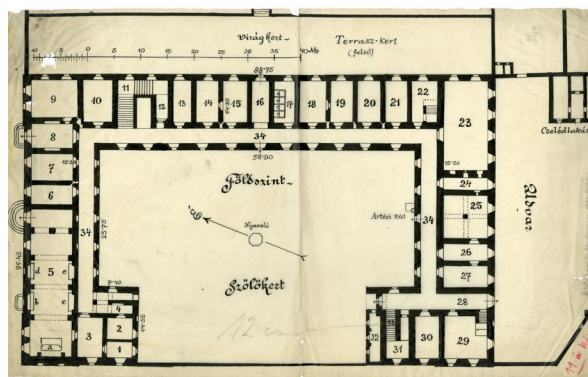

A kollégium főlépcsőháza

Az anyagiak rendelkezésre álltak a tatai piarista rendház felépítésének megkezdéséhez, így oly sok tervezői fejtörés és vita után 1767-ben végre teljes erővel nekiláthattak a munkának. Fellner irányításával és Schober Flórián pallér vezetésével 26 kőműves, s velük mintegy 30 napszámos, kocsis és kőfejtő dolgozott. Végül még az alapítványi telek méretén is túlterjeszkedtek.

1768-ban a tetőmunkát csinálták már, a magtárból átalakított kápolnáról ekkor bontották el a harangtornyot és helyezték át az új kápolna fölé. Ennek a kápolnának a mérete három szobányi volt, s ez így is maradt sokáig. Az építkezés későbbi félbeszakadása miatt a tetőszerkezet nyugati falát egy ideiglenes deszkafallal zárták le, és 1804-ben falazták el. A kápolna meghosszabbítása, a ma ismert méretére, és ezáltal az északi főhomlokzat teljes kiépítése csak 1840–1841-ben történt meg.

1769-re 40 m hosszban megvolt a város felőli homlokzat, a tó felőli pedig akkor még épült. Ezen a részen elkészült már a főlépcsőház, mellette három lakószobával, a függőkerti kijáró és a földszinti illemhely. Ennek az épületnek a folytatásában, de nem vele egybeépítve állt a magtárból átalakított volt kápolna, amit ugyancsak négy lakószoba céljára alakítottak át. 1768-ban ennek a déli végében kezdték el építeni a pincét, majd 1772-ig az új ebédlő és a folyosói pincelejárat kiképzésével egyidejűleg a két épületrész közötti hézagot is beépítették.

Alaprajzi ábrázolás, Dornyay Béla rajza

A díszes, rokokó refektórium, az ebédlő még Fellner életében elkészült, ugyanis 1778-ban már tesznek róla említést. Az ebédlő körüli helyiségek a rendház déli (azaz a mai gimnázium felőli) oldalán Fellner Jakab halála után készültek el.

A refektórium

A rendház építése az 1790-es években, majd az 1800-as évek elején és 1840 körül is tovább folytatódott. Mai formáját a két világháború között nyerte el, amikor a nagyjából U alaprajzú épülethez új szárnyat építve az udvart gyakorlatilag körbezárták. A piarista kollégium ekkor nyerte el azt a formáját, melyet Fellner Jakab már vagy 160 évvel korábban papírra vetett...

A kollégium épülete az 1910-es években

1772-ben Fellner Jakab második felesége, Cruzin Rozália is visszaadta lelkét a teremtőnek. A tatai halotti anyakönyv május 23-át tüntette fel az elhalálozás dátumaként, Rozália életkorát pedig 31 évben jelölte meg. Fellnernek sürgősen társra volt szüksége, aki az egyetlen életben maradt fiuk, Ignác nevelését is el tudja látni – ezért a mester hamarosan újraházasodott. Még Rozália elhunytának évében, október 28-án vezette oltár elé harmadik (és egyben utolsó) feleségét, Kristelli Teréziát, Kristelli János Ernő pozsonyi harangöntő leányát. Az esküvőre is Pozsonyban került sor. Sajnos nem tudjuk, hogyan került Fellner Pozsonyba, és miért éppen egy ottani mester lányát vette feleségül. Néhány adatot viszont ismerünk, melyek Fellner pozsonyi tartózkodására utalnak. Továbbá az is bizonyos, hogy a Fellner által tervezett és megvalósított templomok egy részébe – köztük Tatára is – a pozsonyi harangöntő mester, Kristelli harangjai kerültek.

ÉPÍTÉSI IRODA

Az uradalmi építési irodák rendszerint a kamarai építési hivatal mintájára létrehozott, modern építésügyi szervezetek voltak. Megszervezésükre azért volt szükség, hogy az uradalom bármely pontján, bármilyen építési munkát, bármikor el tudjanak végezni. Az építési irodák tehát elsősorban nem is a nagy munkákra, hanem a hétköznapi feladatok megfelelő színvonalú és kellő időben történő ellátására jöttek létre.

Az iroda élén az uradalmi kőműves- vagy építőmester állt, akinek feladatköre ekkor még meglehetősen széleskörű volt. Rendszerint ő készítette a terveket és saját szakembergárdájával, az általa szerződötetett pallér vezetésével végeztette ezeknek kivitelezését. Az építkezéseket köteles volt rendszeresen ellenőrizni. Emellett irányította a meglévő épületek javítását és technikai segítséget nyújtott az uradalom pallérjának. Saját munkái mellett költségvetést készített idegen tervekhez is, véleményezte a földesúr által megvásárlandó épületek állapotát, megbecsülte azok értékét, és meghatározta az építkezések anyagszükségletét. Az építőanyagok folyamatos előállításáról az uradalom gondoskodott. Egy-egy komolyabb építkezéshez építészek és rajzoló, kőművesek, mérnökök (kultúr- mérnökök, földmérők), mesteremberek – ácsok, asztalosok, tetőfedők, üvegesek, lakatosok, kőfaragók stb. – szükségeltettek. A mérnökök és mesterek rendszerint nem álltak az építési iroda fennhatósága alatt, velük az uradalom vagy az iroda vezetője külön szerződött le.

Az iroda bővülésével alakulhatott ki egy rajzolókból és technikusokból álló gárda, ami az építőmester távollétében a munkákat ellenőrizni és szükség szerint irányítani is tudta.

Az építési irodák szisztematikusan gyűjtötték és őrizték a tervrajzokat, és ha kellett, újra alkalmazták az egyszer már bevált építészeti megoldásokat. Ennek következtében bizonyos alaprajzi elrendezések, szerkezetek lassan típustervekké váltak és beépültek az iroda saját eszköztárába.

Az építési irodák megléte azonban még egyáltalán nem volt általánosnak mondható a 18. század derekán. Tatán, a tatai uradalomban meglehetősen korán, és éppen Fellner Jakab személye köré szervezték meg. A Fellner-féle iroda működésére utaló első feljegyzések az 1760-as évek első éveiből származnak. Amikor Fellner a tatai vár helyén felépítendő új grófi kastély tervein dolgozott, a Bécsben bemutatott terveken Balogh régens leírása szerint „*hét egész hétig harmad magával dolgozott*”. Amikor pedig az először még Szencen megvalósítani tervezett állami árvaház terveit készítette, aminek „*delineatióját Bécsben ő Excellenciája [Esterházy Ferenc kancellár] és a Cancellaria el nem készíthette, az ide való Baumes-terre bizta tehát, aki a delineatióknak készítettéseihez már egész academiát tartani kintelenítettik.*”

A rajzoló száma a megrendelések számával együtt növekedett. Ismét Balogh levelezéséből tud-

juk, hogy 1763 decemberében, amikor az egri líceumon dolgozott az iroda, Fellner az „*Universitasnak delineatiójával 2–3 hét alatt okvetlen készen léssen [...] negyed magával dolgozik szüntelen és szándékszik maga Excellenciához [Esterházy Károly püspök] lemenni, hogy mindeneket megmagyarázhasson.*” A tervezés és kivitelezés mellett ezek az egyeztetések is fontos részét jelentették a megrendelői igények zavartalan kielégítésének.

A felelőssége alá tartozó építkezéseken Fellner 46 segédet és 6 inast dolgoztatott egy 1776-os adat szerint. A pallérok mellett pedig közeli munkatársa volt Paár Ignác, „*a leghozzáértőbb építészeti rajzoló [...], gondjainak elválaszthatatlanja*”, nevelt leányának, Rimholcz Teréznek hites ura is.

Az iroda megléte azonban nem jelentette azt, hogy az uradalom csak az azt vezető építő mestert alkalmazta volna a birtok építkezéseinél. „Külsős” építészeket ugyanúgy elláttak megbízásokkal. A munkát így elnyerő építőmester pedig saját pallérjával és legényeivel fogott neki a munkának. Sok esetben maga szerződött pl. az ács mestert is, mert a céhszabályzatoknak megfelelően az uradalmi mesterek és a kívülről jövő munkája rendszerint nem vegyült.

Fellner többek között a pápai uradalom területén végzett építkezéseknél és Egerben is mint „külső építész” dolgozott.

A NEMESI CÍM ELNYERÉSE

Fellner Jakab harmadik házasságából származó gyermekei közül kettőnek, az 1773-ban született Józsefnek és az 1775-ben született Jánosnak is Pozsonyban tartották a keresztelőjét. A másik két gyermeket, az 1776-ban született Alojziát és az 1780-ban született Gyulát pedig már Tatán keresztelték meg. Fellner tehát az 1770-es években minden bizonnyal gyakran fordult meg Pozsonyban, ahova 1772-től rokoni szálak is kötötték – ám otthonának továbbra is Tatát tekintette. Kristelli Terézia nyolc éven keresztül, Fellner Jakab haláláig volt az építész házastársa. Négy gyermekük közül kettő érte meg a felnőttkort: József és Gyula. József apja nyomdokaiba lépett, a bécsi akadémián építészetet tanult, majd a pápai uradalom szolgálatába állt. Gyulának pedig felnőttként a katonai pálya jutott.

Fellner Jakab az 1770-es évekre pályafutásának csúcsára érkezett. Főúri családok és egyházi főméltóságok kívánságait és megrendeléseit teljesítve neve a legfelsőbb körökben is ismertté vált a birodalomban. Immár befutott építészként, 1773. június 30-án kérvényt nyújtott be Mária Terézia királynőnek, amiben eddigi szolgálataira hivatkozva a birodalmi nemesség, sőt, egyenesen a lovagi rang elnyerését kérvényezte.

Az uralkodónó szolgálatában tett érdemeit így foglalta össze kérvényében: „Szabadon születtem Felsőged örökös Morva örgrófságában, az építészetre adtam magam, és Felsőgednek örökös Magyar Királyságában, mint a ráckevei és bélyei császári-királyi munkák építésze dolgoztam 8 éven át, Komárom vármegyei építész 7 éven át voltam, és a többi évben azonban sok más uraság nagyon pompás palotáin és épületein dolgoztam. Minden méltóságos birtoktól minden tetszést elnyertem, emiatt a Magyar Királyságot ebben az értelmében dicsőítették. Egyetlen vágyam mindig az volt, mint Felsőged leghűségesebb morvaországi örökös alattvalójának, habár 28 éve élek a Magyar Királyságban, hogy Istentől rám ruházott minden tehetségemet Felsőged legmagasabb és leghasznosabb szolgálataira fordítsam.”

Fellnernek a lovagi rang elnyerésére vonatkozó kérvénye ugyan elutasításban részesült, azonban a nemességet – a királynő 1773. augusztus 1-jén kelt pátensével – elnyerte. Az építőmester az általa kért, csehországi származására utaló, „fellenthali” nemesi előnevet is megkapta, azzal, hogy nemességét fiú és leány gyermekei is megöröklik.

Nemesi címerében a Habsburg birodalmi sas látható, hiszen az örökös tartományok nemeseinek sorába került. A címer bal oldalán, az alsó mezőben egy oszlopfőn álló, és oszlopot hordozó oroszlán szerepel, amely építészeti tevékenységére utal; a jobb oldal felső mezőjében pedig a nemesi vitézséget megjelenítő, kardot hordozó oroszlán. Az oszlop motívuma a címer sisakdíszében is megjelenik.

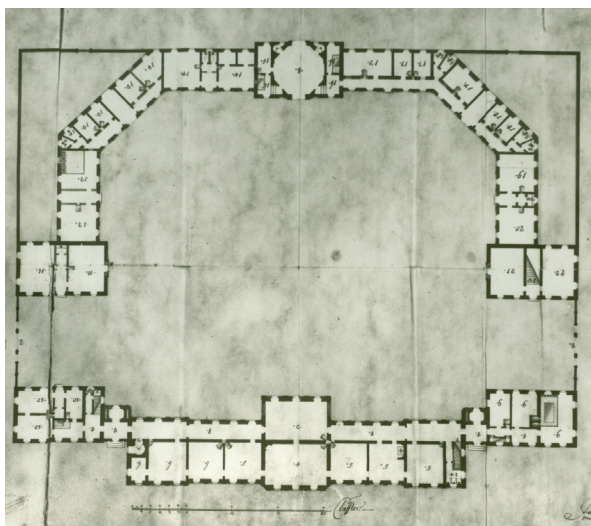
Fellenthali Fellner Jakab nemesi címere

A BIRODALOM SZOLGÁLATÁBAN

Fellner nem csupán a grófi családok magán megrendeléseit és megbízásait teljesítette, hanem rendszeresen dolgozott állami és közigazgatási szervek, így a Magyar Kamara, a Kancellária vagy vármegyék megbízásából is. Ezen munkák nagy része kisebb jelentőségű, gazdasági épület volt, melyek egy idő után már rutinjellegű feladatoknak számítottak az építőmester számára. A fellneri életmű legkevesbé feldolgozott részét teszik ki ezek a munkák, melyek közül a legjelentősebbekről mindenképpen szót kell ejtenünk.

A tallósi Esterházy-kastély

A tallósi Esterházy-kastély Fellner Jakab által aláírt alaprajza, átalakítási terve

Fellner az 1760-as évek elején már rendkívüli mértékben foglalkoztatott volt. Mire Eszterházy Károly püspök és egyben főispán 1763 tavaszán elhatározta, hogy átadja neki az egri és a Heves-Külső-Szolnok vármegyei építkezések irányítását, az építőmester már Esterházy Ferenc kancellártól is kapott megbízásokat a tallósi, cseklézi, szeredi kastélyok átalakítására. Közben a tatai kastélyon, az egri líceumon és Veszprémben is dolgozott. Esterházy Ferenc megbízásából ugyancsak Fellner készítette a tallósi első állami árvaház terveit, mivel a kancellária nem tudta ezeket kire bízni.

Még Balogh Ferenc régens tett javaslatot az Esterházy-uradalmak használaton kívüli kastélyainak átépítésére, hasznosítására. Nehéz volt megtalálni a minden szempontból megfelelő és gazdaságos megoldást. Erre Esterházy Ferenc kancellár is utalt, a Tallósra tervezett árvaházzal kapcsolatban, mikor megjegyezte, hogy szerinte az épület erre a célra nem alkalmas, mert gyengék a falai, és kívül esik a városon. Az épületet ispotálynak és misericordiánus klostornak is javasolták előzőleg. A tallósi épület átalakítása a szokatlan funkció miatt komoly feladatot jelentett Fellner Jakabnak. Ahogyan Balogh egy levelében írta, a „baumeister a Tallósy épülettel szerencsétlen, melly miatt már az idén kétszer Bécsben vala, és sok időt veszteni kintelenítettett. [...] Előttem ellenben képe busolkodásának, aki még Tatában létemben az Egri Universitásnak delineatiójával nappal is jártában s keltében álmodni látszott, hogy hamarább való el készítésével Excellenciádnak hamarább ugyan és contentumot adjon. A Conceptus kész a fejében és fel tétele is hamar el készül, csak menekedhessen egyszer a bécsi sok járástul.”

Eszterházy Károly válaszából kitétnik, hogy a tallósi épülettől mindennek ellenére nem várt túl sokat, és saját megbízásait előbbre valónak tartotta: „Én szánom a Bau Meistert: ha Bátyám Uramnak megbántása nélkül lehetne, nem tudom ha jobban nem esnék, ha fent hadna az Tallosi épületen, miből én utóbb is a mint Pápán mondottam, jót nem várok.”

1763-ban végül Esterházy Ferenc gróf, kancellár nagyszabású elképzelései alapján és Mária Terézia királynő nagy támogatásával elkészült az épület átalakítása az elszegényedett nemesek árva fiainak befogadására. Maga az intézet azonban később Szentre került, Tallósra pedig fegyenceket hoztak, akiket a kastélyban és a kastély melletti épületben helyeztek el. Ez a fegyintézet 1785 körül szűnt meg.

A korszakban a hadi szervezet és a vármegye szempontjából jelentős épületeknek számítottak az úgynevezett kvártélyházak, a katonai szállásépületek. Az 1760-as évek elején Fellner Gyöngyösön kapott megbízást, hogy Heves vármegye számára új és megfelelő kvártélyházat tervezzen, mivel az addig használt épület összedőlés előtt állt. Ez az építkezés hosszas huzavona után, 1763-ban került napirendre, amikor Grassalkovich Antal egy alkalmas telket adott át a megyének az épület számára. Grassalkovich saját építőmesterével tervet is készíttetett, ez azonban nem nyerte el a vármegye főispánjának, Eszterházy Károly püspöknek a tetszését. Tudjuk, hogy Fellner kézhez kapott egy „*Projectum forma delineatior*”, méghozzá valószínűleg egy kamarai tervet, melynek alapján elkészíthette a kiviteli terveket a gyöngyösi építkezéshez. Eszterházy többször is sürgette Balognál ezeket, ám Fellner egyéb elfoglaltságai és betegsége miatt még 1764-ben sem voltak készen. A püspök végül csak 1767-ben mutathatta be a kiviteli terveket a vármegyei közgyűlésen, ahol azokat jóváhagyták, így ebben az évben az építkezés is megkezdődhetett. A kivitelezési munkálatok elvégzése azonban már nem Fellner feladata volt.

A gyöngyösi kvártélyház főhomlokzata

Fellner minden bizonnyal ezeket a tapasztalatokat figyelembe véve készített tervet egy kaszárnyára a székesfehérvári városi tanácsnak, 1776-ban.

Hasonló megbízások később is vártak még a tatai építőmesterre. 1771-ben a tokaji kikötő építéséhez, illetve a sóhivatal kőgátjának kiépítéséhez készített terveket. Ezeket a két világháború között még látták a kutatók Fellner tervrajzkönyvében, de azóta nyomuk veszett. Sajnos számos egyéb „birodalmi beruházás” terve is hasonló sorsra juthatott, de bízunk benne, hogy a levéltárak mélyén még lapulnak olyan dokumentumok, amelyek segítségével az építőmester pályájának ezt a területét is jobban megismerhetjük.

A VÁLLALKOZÓ

Fellner Jakab keresett kőműves-, majd építőmesterként, illetve építészként jó anyagi helyzetbe került. Állandó alkalmazásban állt a tata-gesztesi Esterházy-uradalomban és Eszterházy Károly pápa-ugod-devecseri uradalmában is. Azonban nem az uradalmak részéről biztosított állandó fizetése volt az egyetlen jövedelme, hiszen a különböző megbízásokért külön fizetséget is kapott. Nemcsak a „külső megbízásokra” kell itt gondolni, feltehetően bizonyos nagyobb uradalmi építkezésekért is külön fizetést vett fel.

Révhelyi Elemért idézzük:

„Tata és Tóváros valóságos aranykorát élte ekkor. A csatornahálózat kiépítésével és a tavak szabályozásával virágzó élet indult meg. Egymásután épültek fel az uradalmi tisztviselők és polgárok házai. Fellner keze egy valóságos kis barokk várost varázsolt elő. E manzard-tetős házak különösen hangulatos belső udvarkiképzésükkel – bár már sok emléket ítél halálra az ízléstelenség – még ma is patinás színezetet adnak az egybeforrásukkal csaknem várossá fejlődött két községnek. S még festőibbé lesz ez a kép, ha a lakóházakhoz hozzávesszük az ugyancsak Fellnertől felépült vízimalmok, kutak, hidak s nagyobb-szerű építészeti emlékeket. Ő maga is meggazdagodott s már nemcsak háztulajdonos, hanem tóvárosi háza mellett jövedelmező malmot is vásárolt, gazdasági kertjében pedig nyaralót állított fel.”

Fellner így megengedhette magának, hogy építészeti tevékenysége mellett különböző üzleti vállalkozásokba fogjon. Az első ilyen vállalkozásait már pályája korai szakaszán elindította. Az 1750-es években még inkább megbízható kőművesnek tekintették őt, mint magasabbra törő ambíciókat dédelgető építésznek. Munkája ekkor még főleg különböző gazdasági épületek építéséből és javításából állt.

Az egyik ilyen építkezés során megragadta a kínáló lehetőséget: az uradalom megbízásából 1753-ban felépítette a bánhidai malmot, melyet évi 300 forintért rögtön bérbe is vett Gödl András molnárral közösen. Az üzlet sikeresnek bizonyult, így 1758-ban hasonló lépésre szánta el magát: megvásárolta a tati Nepomucenus-malom fele részét 1600 forintért,

1761-től pedig már a malom teljes jövedelmét élvezte. Az épületet ettől kezdve Baumeister-malomnak, azaz Építőmesteri-malomnak nevezték.

A tóvárosi Nepomucenus-malom

Pályája csúcsán, az 1770-es években aztán újabb vállalkozásokba kezdett, ekkor azonban már megvolt a kellő anyagi ereje és tapasztalata is ahhoz, hogy egyedül vegyen bérbe különböző gazdasági épületeket. 1770-ben évi 750 forint ellenében 6 évre bérbe vette a bánhidai vendégfogadót az Esterházy-uradalomtól, majd két év múlva 4 évre a bánhidai mészárszéket is, évi 45 forintért. 1772-ben pedig 6 évre szóló bérleti szerződést kötött a komáromi jezsuitákkal, amivel hozzá került az etyeki kőbánya is, évi 50 forint ellenében.

A bérletek mindenképpen jövedelmezők lehettek, hiszen Fellner újabb és újabb szerződéseket kötött az évek során. A „tati építőmester” tehát nem a ládafiában őrizte, hanem forgatta és különböző üzleti vállalkozásokba fektette vagyonát. Igazán modernnek tekinthető a pénzügyekkel kapcsolatos álláspontja és stratégiája, jogosan tisztelhetjük benne a 19. századi vállalkozó polgár előképét.

A PÁPAI PLÉBÁNIATEMPLOM

Ifjabb Esterházy József halálával 1762-ben Eszterházy Károly egri püspök és az ő testvérei tulajdonába kerültek a gróf birtokai, akik felosztották egymás között az örökséget. A megállapodás révén a pápa-ugod-devecseri uradalom a püspök birtokába került. A szerződést Tatán kötötték meg, ahol az uradalom fejlett gazdasága és az épülő tatai plébániatemplom nagy hatást gyakoroltak Eszterházyra. Ekkor írt levelében a következőképp fogalmazott: „Ha ugyan az Isten azt adná érnem hogy az Pápai Tóban az káposzta fejek között úgy sétálhatnék, mint az Tataiban sétáltam, és hogy nagyobb Parochialis Templom épülne Pápán, mint Tatában, valamit adnék érette.” Ennek az első hallásra furcsa mondatnak egészen egyszerű a magyarázata: a halastavakat akkoriban időről időre leeresztették, a tómedret pedig bevetették, ezzel biztosítva annak táplálókörét. Ez abban az időben korszerű halgazdálkodási módszernek számított. A templomépítésre vonatkozó mondatrész pedig a főtérre tervezett monumentális templomra vonatkozik. Eszterházy Károly Pápa városának új plébániatemplomot készült építtetni. A levél tanúsága szerint a püspök mintaképként tekintett a tatai uradalomra, ahonnan a korszerű gazdálkodás mellett az építészeti törekvéseket is át kívánta ültetni saját birtokára, sőt versenyezni akart azokkal.

A pápai birtok jövedelmei 1770-re tették lehetővé az építkezés megkezdését, a főtérre álló középkori plébániatemplom elbontását követően. A püspök természetesen Fellner Jakabot bízta meg a munkával, akivel ekkor már állandó munkakapcsolatban állt, és aki a tatai templom építkezését is vezette. A tatai templom pedig valóban mintaképként szolgált az épülethez, annak alaprajzát és tömegét változtatás nélkül vették át. A pápai templom homlokzata azonban jelentősen eltér az előképtől, más építészeti irányzatok jegyeit viseli magán. Eszterházy Károly ugyanis határozott elképzelésekkel lépett fel az épületet illetően, így a homlokzat kialakítására is konkrét elképzelései voltak: a tanulmányai során Rómában megismert klasszicizáló stílusban kívánta kialakítani azt.

Fellner Jakabnak tehát egy olyan, modernebb építészeti stílusban kellett alkotnia, amelyről nem rendelkezett bővebb ismeretekkel. A püspök ezért – a korszakban bevett gyakorlat szerint – tervrajzokat gyűjtött, melyeket megküldött az építésznek. Az egyik legfontosabb minta a váci székesegyház Franz Anton Pilgram által készített terve volt, melyet 1773. április 22-én küldött el Fellnernek. A püspök arra utasította az építészt, hogy a templomtornyokat hasonló módon alakítsa ki. Fellner először úgy értette, hogy ez az utasítás csupán a toronysisakra vonatkozik. Csak egy újabb megbeszélést követően születtek meg azok a tervek, melyeken már az épület jellegzetességének számító áttört tornyok jelennek meg. A homlokzat klasszicizáló motívumkincsét hasonló módon, az Eszterházy által javasolt minták alapján dolgozta ki Fellner. A komoly építészeti ismeretekkel és műveltséggel rendelkező megrendelő határozott elképzeléseit tükröző pápai plébániatemplom stílusában jelentősen eltér Fellner Jakab egyéb alkotásaitól. Ennek ellenére a mester sikerrel adaptálta az új építészeti irányzat formakincsét – és bizonyára nem okozott csalódást a püspöknek sem.

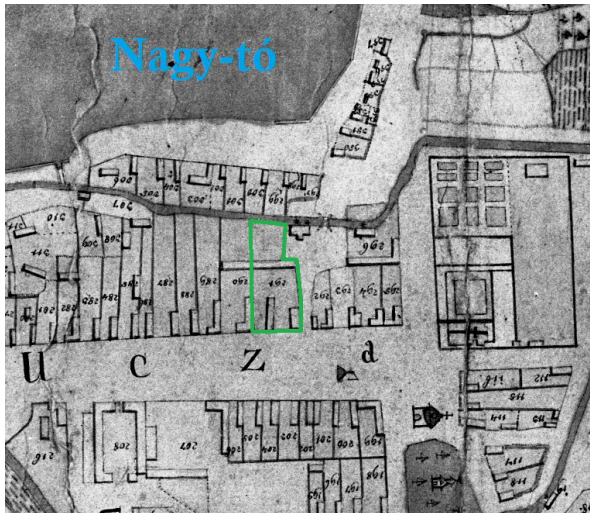
A pápai plébániatemplom befejezését azonban a tatai építőmester már nem érthette meg. 1780-ban bekövetkezett halálát követően a tatai Szent Kereszt templomhoz hasonlóan itt is az utódjává lett egykori segédje, Grossmann József folytatta az építkezést.

A pápai plébániatemplom

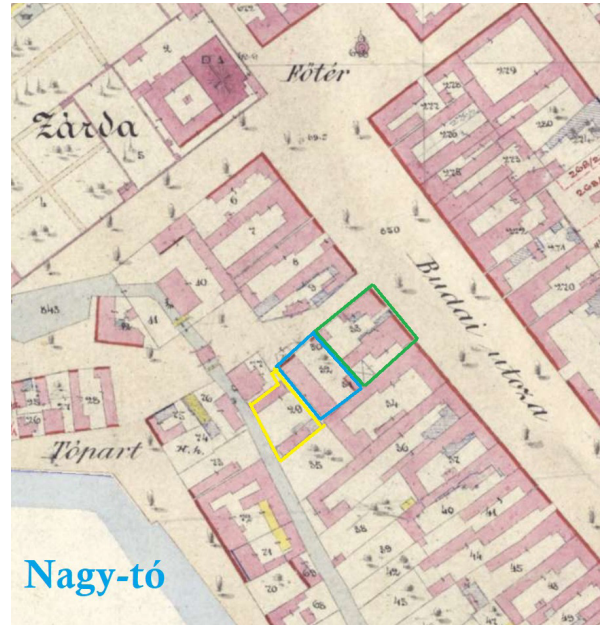
HÁZ A TÓVÁROSI FŐUTCÁN

Fellner Jakabot az otthona, családja, és a személye köré szerveződő építési iroda egészen haláláig Tatához kötötte – annak ellenére, hogy a Magyar Királyság területén számtalan településen végzett különféle építési munkákat.

A Fellner-ház telke (zöld színnel jelölve) egy 1790 körül készült térképen

Fellner tatai, helyesebben szólva tóvárosi letelepedésére legkorábban egy 1747-es adat utal. Ekkor már közel két éve tartózkodott a Magyar Királyság területén. Esterházy József grófnak a tatai ispánnal kötött szerződése – az utókor számára igencsak szerencsés módon – rögzítette Fellner otthonának helyét is: „*Posgay Gáspár [...] Tó Városunknak feő uczájában volt bizonyos puszta teleken a' legh közeleb mult ezer hét-száz negyven hetedik esztendőben kő Házat az egész Városnak ékességére építet, kinek tudnia illik szomszédságában föllül azon városban letelepedet kű-Méves Pallémak Felner Jakabnak, alul pedig Csutorás jobbágyunk háza vagyon*”. (A „felül” itt nyilván a várospontozhoz közelebb eső, az „alul” pedig a központtól távolabb fekvő szomszédságot jelöli.) Ezek szerint tehát Fellner Jakab háza a tatai ispán házához a tóvárosi főtér irányába eső szomszédságában állt. Tudjuk, hogy az ispán ingatlana a mostani Ady Endre utca 11. szám alatti házzal és a hozzá tartozó telekkel azonosítható.

A Fellner-ház telke az 1885-ös kataszteri térképen

Ebből pedig az következik, hogy FELLNER HÁZA A MAI 9. SZÁM ALATTI TELKEN ÁLLT!

Ez egy sajátos jellemzővel bíró saroktelek. A 18. század végéig magába foglalta a mostani Ady Endre utca – Alkotmány utca – József-malom közötti területet. Kezdetben két, majd három különálló épület állt rajta. Ezekből kettő a főutcára merőlegesen helyezkedett el, egy pedig vele párhuzamosan. Az Alkotmány utcából nyíló, a főutcával párhuzamos épület a 18. század végén kiszakadt ebből az egységből, Fellner halálát követően új tulajdonosra talált. A másik két különálló épület azonban megmaradt egy telken. Még napjainkban is, azaz több mint 200 év múltán, egyazon helyrajzi szám alatt tartják nyilván őket. A telken lévő, karakterükben jól elkülönülő épületek pedig ugyanígy, erre az egységre utalva, Ady Endre utca 9. szám címen szerepelnek a nyilvántartásban.

A Fellner-ház napjainkban

1770-ben Fellner folyamodványt nyújtott be egy kertért, mert házának teljes kiépítése miatt minden szabad helyből kifogyott, és a korábban részére még Balogh Ferenc régens által megígért területet az uradalom végül más célra fordította. Az építőmester ebben a kérelmében jegyezte meg azt is, hogy mintegy 9000 forintot fordított önerejéből a ház felépítésére. Ez az összeg jelzi az épület minőségét és méretét is: az új tatai plébániatemplom építésére például évenként 3000 forintot irányoztak elő.

Fellner négy évvel később, 1774-ben azt kérvényezte, hogy engedjék el az általa fizetendő adó összegét, tekintettel arra, hogy az uradalom nem biztosít számára házat, holott ő uradalmi alkalmazottként erre jogosult volna. Ebből egyértelműen kiderül, hogy Fellner nem uradalmi épületben, hanem saját házában élt.

Fellner házát, a halálát követően, özvegye révén a két következő férj, Grossmann József, majd Gött Antal is birtokolta. Itt működött az építési iroda is. A kor szokásai és kívánalmai szerint ugyanis a lakás mellett kellett lennie az üzletnek vagy irodának. Így volt ez a különféle mesterséget űzők, a kor ügyvédjei, de még a szolgabírók vagy ispánok esetében is, akik a panaszosokat saját házukban, vagy legalábbis annak tornácán fogadták. Miután Gött halálát követően az Esterházy-uradalom az épületet megvásárolta, magától értetődő módon itt hozta létre az uradalmi mérnöki hivatalt is. Erről 1805-ben az „*új nagy mérnöki cancellaria*” néven tettek említést. Itt kapott szállást az uradalmi főmérnök, és itt voltak a hivatalhoz tartozó helyiségek is. Ebből azt a tanulságot is levonhatjuk, hogy a Fellner-féle épületek, méretükből és korszerű kialakításukból adódóan még évtizedekkel a mester halála után is kiválóan alkalmasak voltak az eredetihez hasonló funkciók befo-gadására.

A TATAI SZENT KERESZT TEMPLOM TÖRTÉNETE

A tatai uradalmat 1727-ben megvásároló Esterházy József grófnak nagy szerep jutott a török háborúk után elnéptelenedett területek vallási életének megújításában. A katolikus főúr ezalatt természetesen a katolikus egyház támogatását értette, melyet elsősorban templomépítésekkel és szerzetesek meghívásával kívánt megvalósítani.

A tatai plébániatemplom

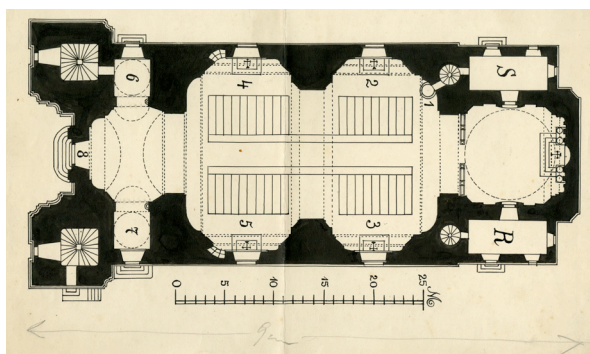
Amint az egész uradalomban, úgy a birtokközponthoz tartozó Tatán is elpusztult a középkori eredetű templomok és kápolnák többsége a török háborúk végére. A tatai főtéren magasodó egyhajós Szent Balázs-templom, a Márványhegyen (a mai Kálvária-dombon) álló Szent Iván-templom és a várban épített kápolna romos épületei adtak helyet a katolikus hívek szertartásainak. A háborús korszakot követően azonban ezek az épületek már túl szűkösen bizonyultak a betelepítésekkel megnövekedett népesség számára.

Esterházy gróf komoly anyagi áldozatokat is vállalva, nagy erővel látott munkához. Meghívta Tóvárosra a kapucinus szerzeteseket, akik számára templomot és kolostort építtetett. A tóvárosi temetőben, azaz a mai Vaszary iskola helyén, megújult – vagy egyes forrásaink szerint ekkor épült fel – a Szent József-kápolna.

Az a gondolat is megfordult Esterházy gróf fejében, hogy a tatai vár területén egy új kastélyt építtessen. Munkásai neki is látták a régi vár bontásának, ám

egy nap váratlan esemény történt: az egyik bástyafal leomlott. A munkálatok haladását ellenőrzése alatt tartó gróf maga is szemtanúja volt az esetnek, de szerencsére elkerülte a baleset, nem sérült meg. Az isteni gondviselés iránti hálából rögvest fogadalmat tett arra, hogy templomot építtet Tatán, méghozzá Szent Márton püspök tiszteletére – hiszen éppen Márton napon történt az eset. Sajnos a krónikák az évszámot nem rögzítették. Mindössze annyit tudunk, hogy 1748-ban bekövetkezett halála végül megakadályozta a gróft, hogy a Mindenhatónak tett ígéretét beváltsa – viszont végrendeletében feladatul hagyta fiának az új templom felépítését.

Ifjabb Esterházy József, a „tékozló”, keveset foglalkozott birtokainak sorsával. Pedig nagybátyja, Esterházy Ferenc tárnokmester is figyelmeztette ebbéli kötelességére 1749-ben. Balogh Ferenc régens így számol be erről egyik levelében: *„A Tárnok mester a számadásokat megtekintette... A jövő esztendőre pedig ugyanis ldes Attya Testamentumának tellyessítésére ide való Parochiális Tatai Templom és mások föl építének...”*

A tatai Szent Kereszt plébániatemplom alaprajza, Dornyay Béla rajzán

A kutatások jelenlegi állapota szerint Tata új templomának terveit a bécsi Franz Anton Pilgram, az Esterházy család sokat foglalkoztatott építész, többek között a kamalduli rend majki kolostorának és templomának tervezője és a pápai kastély építője készítette el.

Révhelyi Elemér az általa feltárt adatok alapján úgy vélekedett, hogy Pilgram az új templomot nem Tatán, a régi Szent Balázs-templom helyén (a mai Kossuth téren) kívánta megvalósítani, hanem Tata és Tóváros között, a vár bejáratával szemben (a mai művelődési központ környékén), ezzel mintegy kialakítva a vár által szétválasztott két testvértelepülés közös, új központját.

Révhelyi véleménye szerint a várral szemben felépítendő plébániatemplom helyét a bécsi építész Balogh Ferenc régens hatására jelölhette ki ezen a területen, miután tudomást szerzett arról, hogy az idősebb Esterházy József a vár épületén belül kívánta megvalósítani új kastélyát. Pilgram feltehetően abban reménykedett, hogy a templom felépítésével az új kastély létrehozására is sor kerülhet, amit majd persze szintén ő tervezhet meg – ezért nyilván ezen a vár közeli helyen látta jónak a település új központjának kialakítását.

A plébániatemplom főhomlokzata a tér felől nézve

Az Esterházy József országbíró fogadalmát beteljesítő új tatabányai plébániatemplom alapkövét végül mégsem itt, a „váralján” tették le – vélhetően a kedvezőtlen talajviszonyok miatt. Az új templom az ekkor még

álló, Szent Balázsról elnevezett templom közelében kapott helyet, a piactér (a mai Kossuth tér) déli ház-sora mögötti területen.

Attól függetlenül, hogy az építkezés nem a Pilgram által kinézett helyszínen valósult meg, a kutatók többsége a templom terveit mégiscsak a bécsi építésznek tulajdonítja. Az építkezés vezetésével viszont Fellner Jakabot bízták meg.

Az ünnepélyes alapkőletétel, azaz 1751. október 24-e előtt elkészült a „kiczövekölés”: az alap kijelölése és a megásása is. Az építkezés viszont nagyon lassan haladt. Pilgram 1761-ben bekövetkezett halála után Fellner még közel két évtizeden keresztül dolgozott az új tatabányai templomon, ennek során pedig az eredeti terveken számos módosítást végezhetett. Minthogy azonban sem a bécsi, sem a tatabányai mestertől nem maradtak fenn tervek, a módosítások mértékét nem ismerjük. Az építési munkálatok az 1760-as években sem maradtak abba, bár a tempójuk a következő évtized építési lendületéhez képest elenyésző volt. Kisebb összegeket az 1760-as években is fizettek ki Fellnernek a templomépítésért, 1761-ben pedig Éder József ácsmester is vett fel pénzt az állványzat készítéséért, valamint nagymennyiségű építőanyag, téglafelhalmozására került sor.

A templom főhajója az oltár felől

Részletkép az úri karzattal és a szószékkel

A munkálatok csak az 1770-es években kaptak igazán lendületet, ekkor épült fel a falak nagy része, a teljes tetőszerkezet és a tornyok is. 1772-ben az új templom építésére az uradalom egész évre 3000 forint összeget irányzott elő. Ekkoriban úgy becsülték, hogy az építkezés még vagy 7–8 évig biztosan el fog tartani. Az építkezéshez szükséges építőanyag, a kő előteremtése is problémát okozott, emiatt döntés született arról, hogy a komáromi jezsuiták birtokában lévő etyeki kőbányát nagyobb mértékben használhassa az uradalom. Fellner ezt követően szerződést kötött a bányabérletről, a templomépítés zavartalan folytatása érdekében. 1775 nyarán a főfalak már álltak, a templom beboltozása is elkészült. Két évvel később az építkezésre még ugyanúgy évi 3000 forintot irányoztak elő, de Fellner ezen felül még 2000 forintot kért ahhoz, hogy az épületet használható állapotra hozza, és még az év őszén misézni lehessen a templomban. Még ugyanebben az évben a tatabái rézműves is megkapta a fizetségét a tornyok fedelének készítéséért, amiken a következő évben helyezték el a Müller István budai műhelyében készült toronyórákat.

A főkapu

1778-ban már az új templomban tartották a miséket, bár az épület még nem volt készen. Esterházy Ferenc gróf ezzel kapcsolatban határozottan intézkedett is, a kőfaragóknak olyan ütemezésben kellett dolgozniuk, hogy az az istentiszteletet ne zavarja meg. A tatabái főtér közepén álló Szent Balázs-templom bontási munkáira is csak ezt követően kerülhetett sor.

Révhelyi Elemér a tatabái plébániatemplom építéséről: „Fellner az egri líceum építése közben alkotja másik monumentális művét, a tatabái plébánia templomot. Az építés gondolata még abban az időben vetődött fel, mikor az ifjú Fellner éppen hogy megszerezte a mesteri címet. [...] A templom még Fellner életében elkészült, de a felszentelést már nem élte meg. Ha Tatára érkezünk, már messziről belevésődik a táj képébe az egész környéken uralkodó hatalmas, kéttornyú épület. Bibliai értelemben vett sziklára épült erős szentegyház. Egy keskeny, megnyúlt középrész fogja szorosan össze a fal síkjából erőteljesen kidomborodó két tornyot.

A főhomlokzat architektúrája

A homlokzat tagolása, valamint a középrész szelíd hátravonása még Pilgram hatására emlékeztetnek. Barokk tradíció, de Fellner nemesen előkelő szelleme kedves finomságokkal, mérsékelten alkalmazott virágfűzéses díszítő elemekkel frissíti fel a komoly épület barokk utóregzéseit. Belseje a végtelen nyugalom, az architektonikus tisztaságnak legideálisabb termegoldása. Egyáltalában nem érezzük benne a festett boltozatok hiányát, mert szerkezetének nagyszerűsége színpompa nélkül is megragadja a belépőt.”

Az új templom kriptája csak akkor készült el, amikor az épület már állt. Fellner számára katartikus pillanat lehetett, amikor az első szertartások megkezdődtek a templomban. Az építkezés szinte egész karrierjét végigkísérte, és bár egy-egy időszakban kétségessé is válhatott a mű elkészülte, a sok ember kitartó munkája végül eredményt hozott: a tatai birtokközpont új, monumentális templomot kapott.

Fellner Jakab azonban nem érte meg az építkezés teljes befejezését. Halála után a hátralévő munkálatokat korábbi segédje és utóda, Grossmann József végezte el. Többek között a templom kapujának és a belső berendezéseknek a megtervezése és elkészíttetése is már hozzá köthető.

A templom felszentelése elmaradt, bár 1783-ban Ehrenberg József, esperes és környei plébános megáldotta az épületet. A következő évben helyezték el a kapu fölött az építkezés lezárására utaló latin feliratot, melynek fordítása így hangzik: „Az örökkévaló Istennek, galántai Esterházy Ferenc, Miklósnak fia, 1784. évben”.

A VÉG

Az egymással párhuzamosan végzett különféle építkezések, a sok utazás nagyon megterhelték Fellner Jakab egészségét. Az 1770-es évek végén kelt leveleiben, melyekben főként az éppen folyamatban lévő építkezések újabb és újabb elemeiről értekezett, rendszerint szót ejtett gyenge egészségéről is. 1779-ben és 1780-ban már rendkívül keveset tartózkodott távol otthonától. Több levelében hivatkozott arra, hogy az Egerben zajló építkezéseket sem tudja személyesen megtekinteni, így csak segítse útján és vele konzultálva képes részt venni a jelentős építkezések szervezésében.

Fellner Jakab 1780-ban, 58 éves korában hunyt el, tóvárosi otthonában. Temetésére két nappal később, december 14-én került sor. Ezt a dátumot rögzítette a tatai halotti anyakönyv is.

Fellner Jakab sírja
a tatabányai templom kriptájában

A tatabányai kapucinus rend a következő módon számolt be a tatabányai építőmester haláláról: 1780. „December 12-én elhunyt nemes fellethali Fellner Jakab úr, uradalmi építész [...] Holttestét a saját irányításával épült tatabányai plébániatemplom kriptájába temették. Mi, kereszt alatt, testületileg vettünk részt temetésén.”

Fellner hamvai azóta is a tatabányai Szent Kereszt plébániatemplom kriptájában nyugszanak. A zárókövön mindössze a 8-as számjellel és a halálozás dátumát tüntették fel...

Fellner Jakab
egészalakos szobra,
Ungvári Lajos alkotása
(1941)

Révhelyi Elemér 1937-es rádióelőadását idézzük:

„1780-ban nagy vesztesség érte a magyar művészetet elég korai halálával. Még csak 58 éves volt, teljes munkabírásában, elárasztva megbízásokkal. Neve művészetirodalmunkban eléggé ismert s Pigler Andor, Lukcsics Pál, Pfeiffer János, Dornyay Béla s főleg Fellnernek legnagyobb rajongója, Szirmacsányi Miklós voltak azok, kik e nagy építész egyes alkotásaival

foglalkoztak. Az Esterházy grófok tatabányai levéltárának mostani teljes feldolgozása teszi azonban lehetővé, hogy ma már lépésről-lépésre követhetjük Fellner művészeti fejlődésének azt az útvonalát, mely pályájának formakeresésétől alkotásainak legértékesebb kifejezéséig jutott el. Fellner egész élete lázas munka volt, s szinte alig tudta építészeti fantáziáját kielégíteni. Minden egyes alkotása a barokk-rocokó művészetnek valóságos remekműve. Egészen a magunkénak tartjuk őt, mert a 18. század folyamán nem volt építész hazánkban, ki annyira ismerte volna földünket, népünket, kultúránkat. Legnagyobb hatással Pilgram volt művészetére, akivel személyes érintkezésben állott. De hatottak reá az Esterházy grófok franciás ízlése, művészeti programadása s nem utolsósorban a magukkal hozott francia építészeti munkák tanulmányozása. Meghiggadó téralkotásai a klasszicizmusnak, melyet ő értett meg legjobban, legnemesebb előhírnökei s ebben van művészetének igazi jelentősége. Mint építész elérte a legnagyobb elismerést, mert nemesi előnevet is kapott. De a sors mostohaságát jellemzi, hogy ez a nagy művész még ma is névtelenül alussza örök álmát saját alkotásában, a tatabányai plébániatemplom kriptájában. S ezt a mélyseges nagy szellemet csak egy egyszerű szám jelzi, mint az Ember tragédiájának falanszter-jelentében az emberi szellem képviselőit. Most Magyar Zoltán és Wälder Gyula egyetemi tanár kezdeményezésére a Magyar Mérnök és Építész Egylet útján országos gyűjtés indult meg, hogy névtelenül nyugvó mesterünk emléktáblát kaphasson.”

AZ ÖRÖKÖSÖK

Fellner építőmester saját vagyonát illetően nem állt a földesúri joghatóság alatt, végrendeletében mégis az Esterházy-uradalomtól kérte meg, hogy örököséről gondoskodjon. Ez az eredeti testamentum, vagyis végrendelet, ami minden bizonnyal sok részletkérdésre szolgálhatna válaszul, sajnos eddig nem került elő.

De kik is voltak Fellner örökségének várományosai? Halálakor négy gyermeke – Rigler Ferencné, szül. Fellner Borbála az első házasságából, a még kiskorú Fellner Ignác a második házasságából, valamint a szintén kiskorú Fellner József és Fellner Gyula a harmadik házasságából – volt életben. Örököse volt rajtuk kívül nevelt leánya, Rimholcz Terézia, aki a korábbi segédjének, Paár Ignácnak volt a felesége, továbbá harmadik felesége, Kristelli Terézia.

Fellner végrendeletében a házát, kiterjedt földterületeket, kerteket és szőlőket, és a tatai Nepomucenus-malmot hagyta örökösreire.

1781. január 6-i keltezéssel az uradalom megújította özv. Fellnernével a Miklós-malomról szóló bérleti szerződést, melyet Fellner mostohalánya, Rimholcz Terézia is aláírt. Másnap, 7-én, özv. Fellnerné előadta, hogy meghalt férje a végrendelet szerint a Nepomucenus-malmot fele-fele részben két idősebb fiára, Ignácra és Józsefekre hagyta, de mivel ők még mindketten kiskorúak, felettük a gyámságot neki kell viselnie. Ő azonban a különféle adminisztrációkhoz és számvitelhez nem ért, így ezeket nem is teljesítheti, a malmot nem veheti át. Emiatt az a megállapodás született, hogy a malmot 700 forintért bérbe adják az uradalom felügyelete mellett, és a bérlőnek 200 forintot az uradalom kasszájába, 500 forintot pedig az özvegynek, mint a két kiskorú örökös gondnokának kell kifizetnie. Ez a rendszer egészen 1796-ig működött, amikor is a Nepomucenus-malmot Fellner Ignáctól és Józseftől az Esterházy-uradalom 10.000 forintért végleg megváltotta.

Néhány nappal később Fellner özvegye azzal a kéréssel fordult az urasághoz, hogy Fellner végrendeletével szembe helyezkedve, a mester második házasságából született és legidősebb gyermekét, Ignácot más gyámságára bízzák. Az indokok között előadta, hogy Ignác már férje életében is engedetlen volt, tőle jó szóra nem hallgatott és a ráért büntetések sem érték el a célt. Emiatt nem szeretné azt, hogy saját gyermekei nevelése mellett Ignácra is gondoskodnia kelljen, akiről a gyermek engedetlensége miatt valójában nem is tud, és így nem akar abba a kellemetlen helyzetbe kerülni, hogy idegenek megszólják, és becsületét elveszítse, hogy csak saját gyermekeiről gondoskodik, és mostohagyermekéről, Ignácra pedig nem. Ezt a kérvényét Terézia márciusban újra megismételte.

A két levél között az özvegy, alig két hónappal férje halálát követően, 1781. február 22-én újra férjhez ment. Grossmann József, Fellner tehetséges segédje vezette oltár elé.

Mindezeket figyelembe véve, a hagyaték tárgyalását („az örökösödési osztály” megtételét) három hónappal Fellner halála után, 1781. március 7-én kérték az örökösök; név szerint az özvegye, Grossmann Józsefné Kristelli Terézia, édes leánya Rigler Ferencné Fellner Borbála és az ő férje, valamint nevelt leánya Rimholcz Terézia, aki ekkor már néhány hete Glancz József felesége volt.

AZ ÖRÖKSÉG

1781. március elején az Esterházy-uradalom, a Fellner által végrendeletében kért gondoskodást megtartva, intézkedett a kiskorú Fellner Ignác gyámjának kijelöléséről. Grossmann Józsefné Kristelli Terézia kérését figyelembe véve Ignác gondnokságát Rigler Ferenc grófi titkárra, Ignác féltestvérének, Borbálának a férjére, azaz saját sógorára ruházták át.

A szomódi szőlőt Fellner halála után kótyavetyére, vagyis árverésre bocsátották, de arra senki sem jelentkezett, így az örökösök 40 forint becsértékben Miskey János uradalmi ügyviselőnek adták el. Nagy valószínűséggel ekkor került sor az „örökösödési osztály” (azaz a hagyatéki tárgyalás) megtételére is, aminek dokumentumát, a végrendelethez hasonlóan, nem ismerjük. Minden bizonnyal ennek a végzésnek, valamint a Kristelli Terézia és Grossmann József között létrejött házasságnak köszönhetően használhatta a házaspár tovább Fellner egykori házát a tóvárosi főutcán.

1781 szeptemberében azonban egy rágalmozási per bontakozott ki Grossmanné és Rigler között az uradalom előtt, ami szerint Grossmanné megkárosította a Rigler gyámsága alatt álló Fellner Ignácot azzal, hogy egy eladott kert után az őt illető részt, illetve más őt illető jövedelmeket nem fizetett ki a kiskorú Ignác részére. Ez egyrészt a Grossmann házaspár által használt ház utáni járadékot foglalta magába, másrészt a Nepomucenus-malom udvarán megtalálható magtár használatát. Rigler vélekedése szerint utóbbit a megkérdezése és engedélye

nélkül adták bérbe a szentgyörgyi puszta bérlőjének.

Az építési iroda tekintetében Fellner Jakab nem rendelkezett megfelelő utóddal, örökösét mostohalányának férjében, a már említett Paár Ignácban láthatta, aki azonban 1779-ben, egy évvel öelötte meghalt. Ennélfogva még életében gondoskodnia kellett egy új segédről, akire egyre romló egészsége miatt is nagy szüksége lehetett. Paár Ignác utódjaként 1780 márciusában Grossmann József érkezett Tatára, aki 33 éves korában került Bécsből Fellner mellé, s ekkor részben átvette Fellner folyamatban lévő munkáit. Csúpan háromnegyed évig dolgozott Fellner mellett, előtte valószínűleg bátyja, Leopold Grossmann foglalkoztatta bécsi irodájában. Fellner halálakor számos általa megkezdett vagy az ő megbízásából végzett építkezés volt folyamatban, melyeket Grossmann József vett át.

Grossmann a Kristelli Teréziával megkötött házassága révén nemcsak az építési iroda vezetését vette át, hanem Fellner kiskorú gyermekeinek nevelője is lett. Eszterházy Károly – Fellner Jakabhoz hasonlóan – inkább személyes építészeként, mintsem valamelyik uradalom mestereként tekintett rá. Azzal, hogy 1781-ben feleségül vette az özvegyet, a céhes keretek között mozogva jogot formált arra is, hogy megmaradjon uradalmi építőmesternek és egyúttal megtartsa Fellner házát is – ahol az építési iroda működött.

Kristelli Terézia, miután második férje halálával 1785-ben ismét megözvegyült, az építési iroda

működtetését immár maga kívánta átvenni. Grossmann testvére megfelelő mestert ígért biztosítani mindehhez, Eszterházy Károlynak pedig új építőmesterként Gött Antalt, Grossmann practicansát, vagyis rajzolóját ajánlotta az özvegy. Gött a kőműves céhbe Fellner, illetve Grossmann özvegyének feleségül vételével került be, ugyanis 1787-ben oltárhoz vezette Kristelli Teréziát. A céhes keretek között Gött, az özvegyen keresztül, megörökölte a tatai építési irodát és elődeinek uradalmi építőmesteri tisztét is. Ez azonban nem vonta magával azt, hogy a külső építész szerepét is betölthesse: Eszterházy Károly ugyanis őt már egyáltalán nem foglalkoztatta (Fellnerhez vagy Grossmannhoz hasonló módon) építészeként. Szerepe és tevékenységi köre nagy elődeihez képest jelentősen beszűkült és főként csak a tata-gesztesi Esterházy-uradalom építkezéseire korlátozódott.

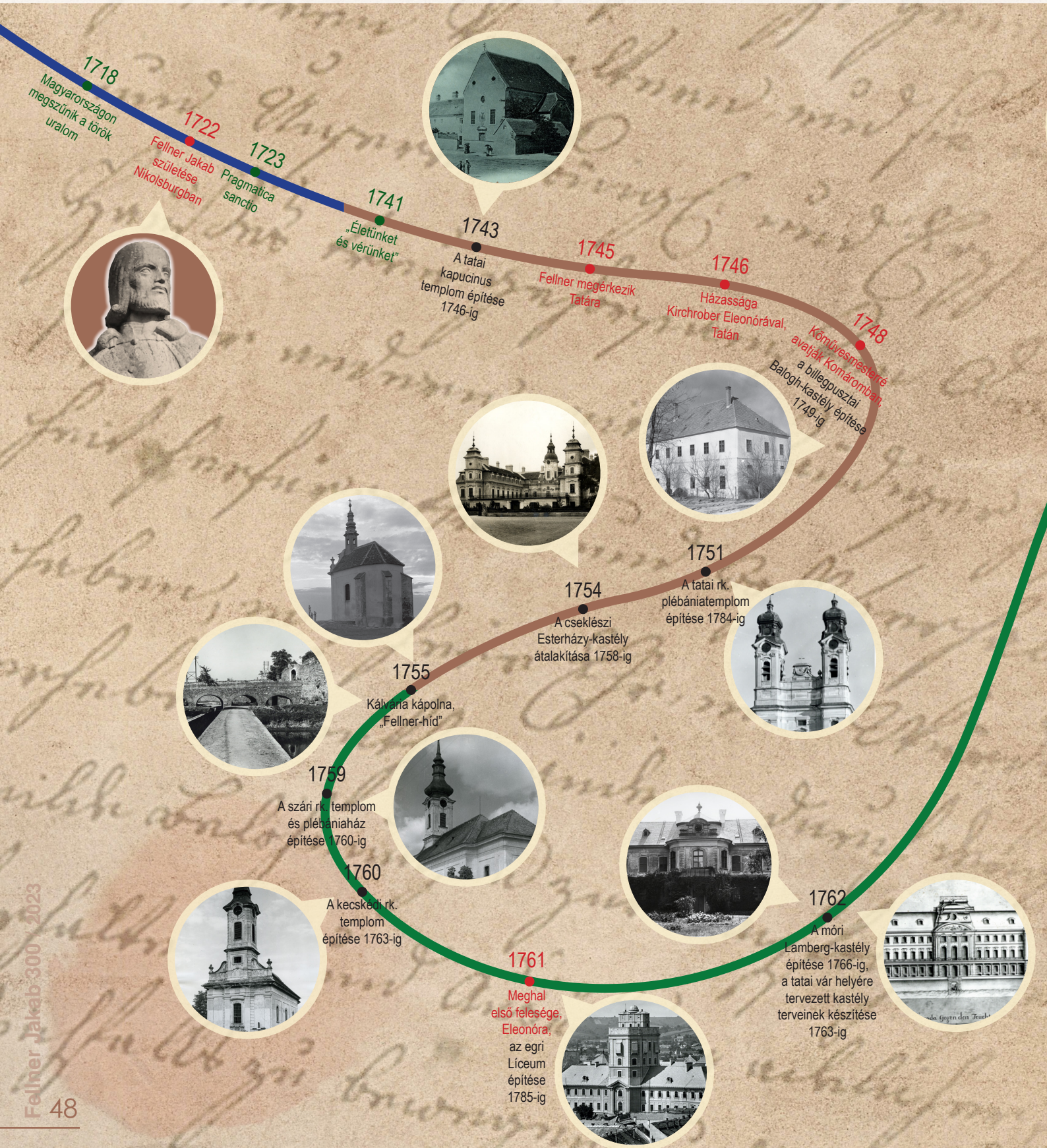
Így aprózódott szét az a személyes vagyon és jelentéktelepedett el az a szakmai státusz, amit Fellner Jakab a tehetségével és egy élet munkájával megteremtett...

Az általa tervezett és felépített kastélyok, templomok, egyházi épületek azonban, dacolva a pusztító idővel, még ma is megvannak. A távoli 18. században felhúzott falak között pedig ott zajlik, lüktet a fellneri életmű 21. századi örökösének az élete – a mi életünk...

Köszönjük, Jakab Mester!

ÉLETVONAL

Az itt bemutatott életrajz Felner Jakab rendkívül mozgalmas életébe enged betekintést, a legjelentősebb magánéleti, szakmai és köztörténeti vonatkozásokat kiemelve. Az építkezések megvalósulásának vonatkozásában Révhelyi Elemér jegyzeteit használtuk fel.

1711–1740 III. Károly uralkodása

1740–1780 Mária Terézia uralkodása

1756–1763 Hétéves háború, a század legnagyobb katonai konfliktusa

1780–1790 II. József uralkodása

1764

Az ászári rk. templom építése 1765-ig, a tatai Esterházy-kastély építése 1778-ig

1765

A veszprémi püspöki palota építése 1776-ig, a tatai Piarista Rendház építése 1778-ig, a tarjáni rk. templom építése 1780-ig

1766

A vértesskethelyi rk. templom építése 1771-ig

1763

Házassága Cruzin Rozáliával, Bécsben, az egeri érseki palota építése 1766-ig, a pápai irgalmas rendház építése 1776-ig

1767

Ürbségi rendház, a gyöngyösi rk. templom építése 1772-ig

1770

A veszprémi aggpapok házána építése 1778-ig

1771

A császári rk. templom építése 1774-ig

1772

Meghal második felesége, Rozália, házassága Kristelli Teréziával, Pozsonyban, a baji rk. templom építése 1774-ig

1773

Nemesi címet kap, a veszprémi papnevelő intézet építése 1781-ig

1774

A szömódi rk. templom építése 1778-ig, az egeri nagypréposti palota építése 1776-ig, a pápai rk. templom építése 1783-ig

1777

Ratio Educationis

1780

Felner Jakab halála Tóvároson

EGY SÉTA VÁGÓKÉPEI

„Tata csinos mezőváros, 13,000 jobbára magyar lakossal; három részre oszlik: a tulajdonképpeni Tatára, mely hatalmas márványrétegből álló dombon épült; Váraljára s Tóvárosra. Tatának, különösen a Tóvárosnak főbb utczái meglehetősen szabályossággal és csínnal épültek. Legnevezetesebb épületek: a kéttornyú Kath. Főtemplom, mely magaslaton áll; a nagy tó déli partján, szintén magaslaton épült kegyesrendiek zárdája, melynek udvarán hatalmas márványrétegen keresztül fúrt mély kút van; a nagy tó nyugati partján épült emeletes kastély, két végén kis toronnyal.”

(Hunfalvy János 1864)

Műemlékekben gazdag, történelmi hangulatáról ismert városunk megszokott utcáit járva, talán nem is gondolunk rá, mennyi mindent köszönhetünk annak a korszaknak, amelyben lakóhelyünk ma ismert arculatát elnyerte, kiépült és kiterjedt. Ez a korszak, a 18. század második fele, az Esterházy család építőtevékenységének s egyben Fellner Jakab építőmester működésének köszönhetően a város virágkora volt.

A Szent Kereszt plébániatemplom
főbejáratánál

alapokon a barokk térszerkezet, létrejöttek a városközpontok (ne feledkezzünk meg arról, hogy Tata ekkor még két önálló mezővárost jelent), megszülettek a terek, az utcák mentén vidékies barokk lakóházakkal, és elsősorban az uradalmat és az uraságot szolgáló épületekkel. A patak mentén őrlő számos malom mind az uradalomé volt, akár csak a vendéglők, és azon lakóházak többsége, amelyekben hivatalok is működtek. A városkép egységessége annak volt köszönhető, hogy nagyjából egyszerre épültek fel a házak, ráadásul a tervező az uradalom építészeti hivatala volt, amelyben személy szerint Fellner Jakab uradalmi építőmester és irodája végezte a tervezést. Az 1750 körüli esztendőktől számolhatunk Fellner jelenlétével, majd 1761-től hivatalosan is ő volt az uradalom *Baumeistere* egészen 1780-ban bekövetkezett haláláig. Ekkor még számos épület befejezetlen volt, maradt munka Fellner utódaira, Grossmann József-re és Gött Antalra is, de a század végére az építési lendület leállt. Úgy is mondhatnánk: készen volt a város.

A Szent Kereszt plébániatemplom
oltáránál

Ne gondoljuk, hogy csak a nagy, külön nevesített műemlékek kapcsolódnak az építőmester és az építetű nevéhez! Ekkor alakult ki a középkori

Érdeemes körülnéznünk a tatai főtéren! Itt a leglátványosabb a város 18. században magára öltött, új, barokk arculata. A tér keleti oldalán magasodik

az Esterházy család rangját és méltóságát kifejező, kéttornyú plébániatemplom, amelynek építése egy neves osztrák építész, Anton Pilgram tervei szerint kezdődött meg 1751-ben, de Pilgram halála után Fellnerre bízta az építkezés vezetését és a további tervek elkészítését. Ma úgy tekintünk a higgadt, későbarokk, párkányain a jellegzetes fesztonokkal ékes homlokzatra, mint Fellner jellegzetes alkotására, annak ellenére is, hogy a belső tér függőkupolás térrendszere olyan, a magyarországi későbarokkra jellemző megoldás, amely kétségkívül Pilgramtól ered.

Emléktábla őrzi Fellner Jakab nevét a Szent Kereszt plébániatemplom falán

A nagytemplom építésekor a piactér összefüggő térfalát megbontották, a házak bontásával a hatalmas épület előtt egy kis piazzetta képződött, amelyre csak a városépítés következő nagy korszaka, az 1930-as évek műemléki-városképi vizsgálata figyelt fel. A templom előtt ekkor létesült a méltóságteljes, többszintes lépcsősor, amely össze tudta kapcsolni a monumentális épületet a térrel. A tér maga a barokk városépítészetnek köszönheti megszületését. A közepén álló öreg templomot (amely nem felelt meg az Esterházy család reprezentációjának) 1778-ban elbontották ugyan, de szentélyét kápolnaként meg akarták őrizni, míg Esterházy Ferenc gróf – az európai példákat látva – úgy nem döntött, hogy a tér legyen sima és fasorral szegélyezett, középen szoborral, amely egyben a templom emlékét is megőrzi. Nem akármilyen szoborral: a minden baj, köztük a járványok ellen oltalmazó, városvédő Mária alakja magasodik azóta is a Szentháromságot jelképező, háromszög alapú obeliszken.

A téren körben, zárt sorú beépítésben városi házak emelkedtek. Itt volt a városháza, a plébániaház, az iskola, az iskolamester háza, a számtartó és szám-

vevő háza és hivatala, az ispotály, a kávéház és a fogadó. A barokk épületek jó része ma is áll, bár a 19. században nem egy közülük neoreneszánsz vagy eklektikus homlokzatot kapott. Az épületek tömege, tömbje, esetleg kosárvíves nyílása vagy boltozott terei megmutatják 18. századi mivoltukat. Ekkor vált gyakorivá a kő, mint épületdíszítő anyag használata. Esterházy József nyitotta meg újra a márványbányát a Kálvária-domb déli oldalán, innen valók a tatai épületek vörösmész-kő („márvány”) lábazati burkolatai, könyöklőpárkányai, ajtókeretei, kapuinak kerékvetői.

Az Esterházy-kastély bejáratánál

A piactérről bármelyik utcán indulunk is el, még mindig a védett, történelmi óváros övezetében járunk. Ha a Bercsényi utcát választjuk, a Burgundia nevű városrész felé indulunk. A tér Bercsényi utca felé eső sarkán emeletes barokk lakóház áll, Fischer Wolfgang zsidó bőrkereskedő lakóháza a 18. századból. Sértetlen fennmaradása az itt 1799-ben született Fischer Mór emlékének köszönhető, aki a herendi porcelángyár vezetője, a gyár nemzetközi sikerének megalapozója volt.

A 18. századi városlakó a Burgundián (Füredő utca), a Pellengér utcán (Bercsényi utca) vagy az Úri utcán (Rákóczi utca) jutott el a Váraljára, a vár és kastély körüli, önálló önkormányzatú településre. Útja közben mindenfelől ácsok szekercéjének kopácsolását hallhatta. Az építkezések zajához járult abban az időben a malomkerekek duruzsolása, a kallómalmok kattogása, és a víz csobogása, amely a Lo Presti-forrásból eredt.

Az Esterházy-kastély és környéke az uradalom központja volt. Teljes egészében a 18. század közepén illetve második felében épült ki, az uradalmi mérnök házával, a jószágkormányzói házzal, később a főúri rezidenciával, lóistállóval,

fürdőházzal, melléképületekkel. Mindezek vagy közvetlenül Fellner Jakab uradalmi építőmester tervei szerint épültek, vagy az átépítésük terveit készítette a Baumeister. Itt szükséges megjegyeznünk, milyen szerencsés körülmény, hogy az egy ütemben épült város, egyszerűbb vagy különlegesebb épületeivel együtt épen megmaradt, a kastély és környezete sem pusztult el.

*A tóvárosi
kapucinus templom belseje*

Mindez nem mondható el a vártól keletre elterülő, másik mezőváros, Tóváros esetében. A város-szerkezetet az útépités, a városképet egy új városközpont jellegzetesen jellegtelen, modern épületei tették tönkre. A 18. századi városlakó nemcsak csóválná a fejét, de valószínűleg el is tévedne Tóvároson. Az óvárosi tér helyét ma négysávos út szeli át, éppen csak a szintén az ebben a korszakban épült harangláb jelzi, hogy itt is egy barokk város nyomaira bukkanunk. Tóváros tengelyét a széles piacutca, az Öreg utca jelentette egykor, és jelenti ma is, Ady Endre utca néven. Mindkét oldalán vannak védett, öreg házak, de az egykori egységes szövet sajnos sérült, és a modern épületek, az új építkezés agresszíven uralkodik az utcaképen. Az értékes műemlékek között a kapucinus templomot kell elsősorban megemlítenünk, azt az épületegytestet, amelynek építése során 1746-ban Fellner, még mint pallér, Tatára érkezett, s rövidesen le is telepedett. A templom és a rendház épülete külsejében hangsúlyozottan egyszerű, ahogy a rend előírásai megkívánták, áhítatkeltő, egyszerű és tiszta.

*A tóvárosi
kapucinus templom előtt*

A másik jelentős épület a főutcán a vendéglő, amelynek még emeletráépítését is Fellner tervezte és vezette, ma Kristály Szálló néven ismert. Boltozott terei, a fogadó, az ivó és a pince megmutatják barokk mivoltukat, míg homlokzata a 19. század végén divatos eklektika ízlését mutatja.

Virtuális sétánk során álljunk meg egy pillanatra. Elérkezünk a tóvárosi főutcán arra a pontra, ahonnan egyszerre tárul fel négy malomépület képe. A Miklós-malom az egyik oldalon, a Tóvárosi-malom, az Öreg-kalló és a gyári malom az út túloldalán. Tudjuk jól, hogy mindkét irányban további malmok is vannak, ezek felépítéséhez, átépítéséhez, karbantartásához szintén köze van Fellnernek.

Sétánk, amellyel Fellner városát próbáltuk rekonstruálni, annak jellegzetességeit megragadni, itt, a tóparti sétányhoz kanyarodva véget ér. Utunk során csak a mester korára és személyére koncentráltunk. Elmondható, hogy Fellner Jakab kétségtelenül részese volt annak a projektnek, amelynek eredményeként létrejött a két egykori mezőváros egységes szerkezete, szövege. Az építetű, azaz az arisztokrata földesúr várost létrehozó szándékan túl nyilvánvalóan a megbízható építőmester személye, felkészültsége, alkalmazkodóképessége, személyes jóízlése az, aminek eredményeként létrejött a Dunántúl áldott vidékén a bűbajos város, amelyet ma Tata néven ismerünk.

Kövesdi Mónika
Kuny Domokos Múzeum

FELLNER 300 VESZPRÉMBEN

Az emlékév, amelyet Fellner Jakab születésének 300. évfordulója alkalmából hirdetett meg Tata városa és a Kuny Domokos Múzeum, Veszprémben is szép, tartalmas rendezvényeket hozott. A két város gyümölcsöző együttműködésének keretében valósult meg szeptember végén – három, Tatán megrendezett tudományos konferencia után – a negyedik, lezáró szakmai fórum Veszprémben, amely a helyi kutatásoknak adott nyilvánosságot. Mezei Zsolt történész-könyvtáros, a Pápai Református Gyűjtemények Könyvtárának vezetője Fellner Jakab Pápan és környékén megvalósult építészeti alkotásait vette sorra; Koppány András régész, a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ műemléki szakértője Fellner veszprémi épületeit mutatta be a műemléki topográfia tükrében; Márkusné Vörös Hajnalka, a Magyar Nemzeti Levéltár levéltárosa Dravec József kanonok veszprémi épületének sorsát vizsgálta; Szentkúti Viktor építészmérnök, a Magyar Építész Iroda vezető tervezője a veszprémi érseki palotaegyüttes és a nagyszeminárium épületének rekonstrukciós terveit ismertette. A konferencia zárásaként levetítették a Tatai Televízió Mohácsy Viktor és Szalai Nikolett által készített *Fellner Jakab – Tata építőmestere* című dokumentumfilmjét.

Ugyanezen a szeptember 30-i napon nyílt meg a veszprémi városháza aulájában az a vándorkiállítás, amelyet szintén Tata városa és a Kuny Domokos Múzeum indított útjára. A Révhelyi Elemér fotográfiáival illusztrált 11 tablót Fellner Jakab életművét fogja át, fő műveire irányítja a figyelmet. Különös aktualitást ad ennek a befogadott vándorkiállításnak az, hogy Tata, Pápa és Eger mellett Veszprém is Fellner városa, hiszen számos neki tulajdonított épülettel büszkélkedhet. Ez adta az ötletet, hogy kiegészítő molinók formájában és hasonlóan illusztrálva elkészüljön a veszprémi Fellner-épületekre fókuszáló helyi tablósorozat. Ez a városháza előtt, kültéren kapott helyet. Az illusztrálás sem okozott gondot, mivel Révhelyi Elemér, a Fellnert kutató művészettörténész Kuny Domokos Múzeum által őrzött gazdag hagyatéka közel kétszáz egykori fotográfiát tartalmaz a veszprémi Fellner-épületekről.

A veszprémi Fellner-épületeket bemutató szabadtéri tablósorozat

Veszprémben öt épület köthető Fellner tervezői-építői tevékenységéhez: a püspöki palota – amely nemcsak a városnak, hanem Fellner oeuvre-jének is egyik legjelentősebb alkotása, főműve –, valamint a hozzá tartozó Püspöki alkalmazottak háza, az ún. Aggparapok háza (a mai Kiszeminárium), a Nagyszeminárium épülete és az ún. Dravec-ház. Mindegyik a vár területén, egymáshoz közel emelkedik, ezért markáns módon határozzák meg annak késő barokk arculatát, mintát adva a későbbi építkezéseknek is. Ezek annak az építkezési lendületnek a megnyilvánulásai, amely a török idők és a Rákóczi szabadságharc pusztításai utáni békeidőben érkezett el, és ami már a 18. század első felében jellemezte Padányi Bíró Márton püspök tevékenységét. Még inkább érvényesült ez a tendencia a század második felében, Koller Ignác püspök tíz éves időszaka alatt, amely a fellneri építkezések felel meg. A tatai építőmester ebben az időben már széles körben ismert és nagyon is keresett volt.

Veszprémi működése 1763-ban kezdődött. Az Esterházy család tatai építészére Koller Ignác püspök figyelmét valószínűleg Eszterházy Károly egri püspök hívhatta fel, akinek a Baumeister a szolgáltatásban állt. Tudjuk, hogy őt a következőképpen tudósította Balogh Ferenc, a tatai és gesztesi, valamint a pápai Esterházy-uradalmak jószágkormányzója 1763. június 14-én: „*Sok a dolga a Jámbornak [Fellner], már a veszprémi püspök is bombardérozza pro residentia való projektumnak készítésére.*”

A két főrangú püspök, Koller Ignác és Eszterházy Károly jól ismerhették egymást, mindketten ugyanazzal a római tapasztalattal rendelkeztek a Collegium Germanicum et Hungaricumban végzett tanulmányaik révén.

Lukcsics Pál és Pfeiffer János az 1933-ban Veszprémben megjelent *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában* című munkája felveti, hogy Koller Ignác figyelmét a tatai mesterre testvérbátyja, Koller Ferenc kamarai tanácsos is felhívhatta, mivel Fellner már nevet szerzett a kamarai építkezéseknél. Fellner ekkor már megépítette sok más munkája mellett a móri Lamberg-kastélyt és különösen a tatai vár építési terveivel hívta fel magára a figyelmet egészen Bécsig terjedően. 1763. július 18-án Koller püspök Tatára is benézett, hogy megtekintse az építkezéseket. Az említett szerzőpáros szerint itt kötötte meg a veszprémi püspök a szerződést Fellnerrel. Lukcsics Pál és Pfeiffer János veszprémi munkájának a Fellner-kutatásban is nagy szerepe van. Nekik köszönhetjük Fellner születési adatainak kiderítését, amit egészen 1933-ig homály fedett.

Az épületeket tekintve a legjelentősebb tehát az 1765 és 1776 között Koller Ignác püspök megbízásából épült püspöki palota, amely máig érintetlenül őrzi eredeti funkcióját. Az első, monumentálisabb tervek szerint a tőle északra található nagypréposti házat is magába foglalta volna. Fellner a környezethez alkalmazkodva az itt álló középkori palota romjainak lebontásával és a szerényebb Acsády-féle püspöki lak befoglalásával a sziklafal peremére helyezte, U alakú, egyemeletes palotát épített, a középtengely hangsúlyozásával. Utca felőli homlokzatán a főbejáratot emeletes terasz alkotja kocsifelhajtóval, felül fugázott fülkével, amelyet gazdag oromdísz koronáz az építető címerével. Völgy felőli homlokzatán, a várfal szélén, szintén emeletes, árkaos terasz található, a közép- és sarokrízalitokat manzárdtető fedi. Megfigyelhetjük a Fellner más épületein is előforduló stílusjegyeket: az élek tompításával visszametszett sarkokat, a hornyolt, befelé mélyedő, nagyméretű, kosáríves ajtónyílást, a földszinti falfelületek és az épületszegélyek (lizénák) emeletet átfogó vízszintes sávozását (fugázását), a szegmensíves ablaknyílásokat, törtvonalú szemöldökpárkányokat. A súlyos barokk elemek helyett itt annak késői, könnyedebb, rokokó motívumokat alkalmazó megfelelőit látjuk, a kortárs francia építészet jellegzetességeivel.

A veszprémi püspöki palota

A veszprémi püspöki palota a Séd felől

Szintén Fellner Jakab tervei szerint épült 1775 és 1778 között a püspöki palotától délre emelkedő, és funkciójában hozzá tartozó épület, a püspöki alkalmazottak háza, amely a püspökség hivatalnokainak ad otthont. Az egyemeletes, szabadon álló építményt falazott kerítés köti össze a püspöki rezidenciával, amelyben megmaradt Fellner jellegzetes kosáríves, hullámszerűen emelkedő, boltzott kapubejárója a püspöki konyhához. Maga az épület egyszerű tömegalakítása, díszítetlensége révén ellentmond a püspöki palota virágfüzérés, rokokó ornamentikájának. Egyemeletes, középrizalittal enyhén előrelépő homlokzatának jellegzetessége a főpárkány alatt az ablaktengelyeknek megfelelően sorakozó, megtört szegéllyel díszített padlásnyílások sora. A klasszicizáló késő barokk építésének többi várbeli épületén is megfigyelhetjük az egyszerűsödést, természetesen mindig az épület funkciójához alkalmazkodva.

Nemeskéri Kiss Pál veszprémi nagyprépost felkérésére tervezte Fellner az 1770 és 1778 között épült, ún. Agg papok házat. A főpap eredetileg kollégium céljára, a piarista gimnázium szűkebb anyagi forrásokkal rendelkező diákjai számára vett meg két házat a mai piarista templommal

szemben, majd a házak helyén új, impozáns épületet emeltetett, változatlanul ezzel a funkcióval. Terve Koller Ignác püspök támogatását is elnyerte. Az építkezés során viszont többször kellett kölcsönhöz folyamodnia, végül pedig, alapítványi forrás híján, maga javasolta, hogy az épületben az egyházmegye idős papjai kapjanak helyet. Ennek a dátumát, az 1778-as évet rejti kronosztikon formájában az épület udvari, boltozott, timpanonnal lezárt kapuzata. Fellner itt is U alaprajzú, ívelt homlokzatú épületet tervezett belső udvarral, amelyet az utca felé falazott kapuzat zár le három bejárattal. Az utca felé egyemeletes, egyszerű homlokzatú épület völgy felőli oldala három szintessé bővül.

Szintén Fellner Jakab a tervezője az 1773 és 1782 között Koller Ignác püspök szándéka szerint épült papnevelő intézetnek, az ún. Nagyszeminárium épületének. A püspök viszont halála miatt csak elindítani tudta a munkálatokat, azt az általa végrendeletileg hagyományozott összegből fejezték be. Nagy szükség volt az új épületre, mert noha az intézmény felállítását rendelet írta elő, állandó épület híján csak a piaristák házaiban, átengedett püspöki ingatlanokban kapott elhelyezést. Az eredetileg kétemeletes, minden díszet mellőző épület a székesegyháztól északra emelkedik, tömbje lezárja a vár területét ebben az irányban. Fellner itt is az U alaprajz mellett döntött a jobb helykihasználás érdekében, és hogy a déli szárny megőrizhessen egy már itt álló építményt, az ún. Lenthy-féle há-

zat. Az 1775-ben elkészült déli szárnyban meg is kezdődött az oktatás, a teljes épület viszont csak Fellner halála után készült el. Az építkezést a helyszínen Fellner szakavatott pallérja, Hauensteiner Vencel irányította, aki a többi várbeli építkezést is vezette, majd utána helyét Weidt Péter és Kerbler György vette át. A harmadik emeletet 1933-ban Linczmayer György veszprémi építész (az Árpád-házi Boldog Margit-templom építője) tervei alapján alakították ki, ebből az időből származnak a barokkos díszítmények is. A belső udvart létrehozó és az utca felé lezáró kapuzat 1938-ban készült.

A Nagyszeminárium épületével szemben, a várfal szélén épült 1769 és 1775 között Dravecz József olvasókanonok megbízásából az ún. Dravecz-ház, amely szintén Fellner Jakab stílusának jellegzetes jegyeit hordozza. Ebben az esetben is egy már meglévő épületet, az ún. Babocsay-házat kellett alapfalával, pincéjével együtt, az új, reprezentatív épületbe befoglalnia. Alapkövét 1769-ben különféle ereklyékkel együtt helyezték el. A Fellnerre jellemző vakolati sávozást látjuk viszont a kosáríves kapu béléstagozatán és a szimmetrikus, egyemeletes homlokzat földszinti részén. A kerékvetőköves kapunyílás záradékan Dravecz kanonok címere az 1773-as évszámmal hirdeti az építetőt, aki lakályos palotája elkészült részébe már 1771-ben beköltözött.

E rövid áttekintésből is látszik, hogy Fellnernek mindenütt alkalmazkodnia kellett az adott épített környezethez, a gyakran

A Dravecz-ház Veszprémben

A veszprémi Dravecz-ház kapuzata

szűkös hely- és sajátos terepviszonyokhoz, és általában egy már meglévő épületet kellett gazdasági megfontolásokból részben megőriznie és felhasználnia a pompásabb, nagyobb szabású tervek érdekében. Az eljárás tükrözi azt az építkezési lázat, amelynek során gyakori volt a tulajdonosváltás, többnyire az egyházi ingatlanok javára. Ennek az építkezési lendületnek az eredményeként születhetett meg a veszprémi várnegyedben egy új egyházi, püspöki központ, amelynek kiépülésében Fellnernek meghatározó szerepe volt.

Dr. Tevesz Mária

Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém

ESEMÉNYNAPTÁR

2021. november 10-én sajtótájékoztatót jelentettek be a tatai városban, hogy a Fellner Jakab Kulturális Egyesület kezdeményezésére 2022-ben Tata városa emlékévé keretében emlékezik meg Fellner Jakab építésről, születésének 300. évfordulójára alkalmából.

2021 decemberében a Kuny Domokos Múzeum kiadásában – a Fellner Jakab-emlékévé beharangozójaként – jelent meg a Tata, Fellner Jakab városa című 2022. évi falinaptár.

2021 decemberében a Fellner Jakab Kulturális Egyesület, Tata Város Önkormányzata, a Kuny Domokos Múzeum, valamint a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár munkatársai egyeztettek a Fellner-emlékévről.

2022. január 6-án indult a Facebookon a Fellner Jakab nevet viselő helytörténeti oldal Tata Város Önkormányzata és a Kuny Domokos Múzeum együttműködésének eredményeképpen. Az oldal szerkesztője Stegmayer Máté történeti muzeológus és Osgyáni Zsuzsanna, a Tatai Közös Önkormányzati Hivatal munkatársa.

2022. február 8-án indult el, első sorban a Fellner Jakab Facebook oldal történeti posztjainak szélesebb körben való hozzáférhetővé

tételére, a <https://fellner300.blogspot.com/> című blog oldal. Szerkesztője Osgyáni Zsuzsanna, a Tatai Közös Önkormányzati Hivatal munkatársa.

2022. február 14-én a Honvéd Bajtársi Klub felkérésére Stegmayer Máté történeti muzeológus tartott előadást a tagságnak Fellner Jakab jelentőségéről, *300 éve született Fellner Jakab, a késő barokk magyar építész* címmel.

2022. február 17-én Tata Város Önkormányzata, a Kuny Domokos Múzeum és a Fellner Jakab Kulturális Egyesület szervezésében zajlott le a Fellner Jakab-emlékévé rendezvénysorozat első nyilvános programja, Stegmayer Máté történeti muzeológus előadása, *Úton a nemessé válásig – 300 éve született Fellner Jakab* címmel.

2022 márciusában indította el a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár a *Fellner 300* című kérdőívét, amelynek kitöltésével a lakosság Fellner Jakabbal kapcsolatos ismereteit és a helytörténet oktatással kapcsolatos véleményét, tapasztalatait kívánta megismerni az intézmény.

2022. március 26-án és április 2-án a Fellner Jakab Kulturális Egyesület szervezésében zajlott a *Tóvárosi séta*, Kövesdi Mónika művészettörténész vezetésével.

2022. március 29-én a tatai város Lovagtermében tartotta alakuló ülését a kibővített Fellner Emlékév Bizottság.

2022. április 22-én a Kuny Domokos Múzeum szervezésében indult a *Fellner Jakab-esték* programsorozat, amelynek első állomása a kapucinus templom volt, ahol Kövesdi Mónika művészettörténész kalauzolta az érdeklődőket.

2022. április 23-án és május 7-én a Fellner Jakab Kulturális Egyesület szervezésében zajlott a *Tatai séta*, Kövesdi Mónika művészettörténész vezetésével.

2022. április 27-én a városháza aulájában nyílt meg a Révhelyi Elemér fotóiból összeállított, Fellner Jakab munkásságát bemutató roll-up vándorkiállítás *Fellner 300* címmel.

2022. április 29-én a Tatai Helytörténeti Egyesület Szomódra látogatott, ahol a Fellner Jakab által tervezett katolikus templomot tekintette meg a tagság.

2022. május 14-én a Fellner Jakab Kulturális Egyesület szervezésében, Kövesdi Mónika művészettörténész vezetésével, *Fellner Jakab nyomában* címmel egész napos autóbuzos kirándulásra került sor Nagyigmándra, Császárra, Dadra, Szendre, Szákra és Kocsra.

2022. május 17-én a Tatai Helytörténeti Egyesület autóbuzos kirándulást szervezett Egerbe, ahol a Fellner Jakab által tervezett épületeket tekintették meg.

2022. május 20-án a Kuny Domokos Múzeum által szervezett *Fellner-esték* keretében a Kálvária-dombtól induló sétán a kápolnát

és a Kőfaragó-házat tekintették meg a résztvevők. A sétát Kövesdi Mónika művészettörténész vezette.

2022. május 24-én a *Fellner 300* vándorkiállítás – a városháza után – az oktatási intézmények közül elsőként a Kőkúti Általános Iskolában mutatkozott be.

2022. május 28-án egész napos autóbuzos kirándulást szervezett a Fellner Jakab Kulturális Egyesület Pápára, Móra, Csákvárra, Kövesdi Mónika művészettörténész vezetésével.

2022. június 3-tól a *Fellner 300* vándorkiállítás a tatai nagyrendezvények sorában először a Tatai Patarán volt látható, a Kuny Domo- kos Múzeumban.

2022. június 15-én a tatai vár lovagtermében sajtótájékoztatót tartottak a Fellner Jakab- emlékév további programjairól.

2022. június 17. és 19. között a Tatai Sokadalom keretében a barokk kor zenéi, játékaival eleve- nedtek meg a Fellner Jakab- emlékév jegyében, Tata Város Önkormányzata és a Kenderke Néptánc Egye-

sület szervezésében. Ezen a ren- dezvényhelyszínen is megjelent a *Fellner 300* vándorkiállítás, vala- mint egy hozzá kapcsolódó kvíz játék.

2022. június 17-én a Tatai Hely- történeti Egyesület autóbuzos utazást szervezett Majkra, ahol a felújított kolostort tekintették meg az egyesület tagjai.

2022. június 17-én a *Fellner-esték* keretében a tatai vár Fellner Jakab munkásságához kötődő elemeivel ismerkedhettek meg az érdeklő- dők dr. Schmidtmayer Richárd rég- gész-történész és Stegmayer Máté történeti muzeológus vezetésével.

2022. június 18-án a Tatai Soka- dalom keretében Szende András tájépitész tartott előadást a paraszt barokk építészetéről a Nyárilakban.

2022. június 18-án a Fellner Jakab Kulturális Egyesület au- tóbuzos kirándulást szervezett Környére, Kecskédre és Majkra.

2022. június 22-én a Kuny Do- mokos Múzeum szervezésében a várban megnyílt a Fellner Ja- kab életművét bemutató kiállítás, „Magyarországban Tatai Éppítő mesterhez hozzáfogható nin- csen...” – *Fellner Jakab 300* cím- mel.

2022. június 24-től a *Fellner 300* vándorkiállítás a Víz, Zene, Virág Fesztiválon volt látható, a tatai vár török kori átjárójában.

2022. június 27-én a Piarista rendházban került sor, Tata Város Önkormányzata és a Kuny Domo- kos Múzeum szervezésében, a Fellner-konferenciasorozat első al- kalmára *Fellner Jakab kora – Tár- sadalom és intézményi rendszer kialakulása* címmel.

2022. július 4-től a *Fellner 300* vándorkiállítás a tarjáni plébánia- templomban volt látható.

2022. július 14-én Tata Város Önkormányzata a Kuny Domo- kos Múzeum szakmai közre- működésével 12 fordulóból álló nyereményjátékot hirdetett *Fell- ner-emlékezet* címmel. A játék feladványai december közepéig kéthetes gyakorisággal jelentek meg a Tatai Városkapu újságban és a Facebookon. A feladatokat Osgyáni Zsuzsanna, a Tatai Közös Önkormányzati Hivatal munkatár- sa állította össze, Stegmayer Máté történeti muzeológus szakmai se- gítségével.

2022. július 15-én a *Fellner-esték* keretében a Piarista Rendházba látogattak el az érdeklődők, ahol Stegmayer Máté történeti muzeo- lógus és Kövesdi Mónika művé- szettörténész előadását hallgat- hatták meg a rendház építéséről.

2022. július 16-án a Fellner Jakab Kulturális Egyesület autóbussos utazást szervezett a csehországi Mikulovba, Fellner Jakab szülővárosába, Hodossy Ildikó vezetésével.

2022. július 21-én a tatai Szent Márton Kör borestélyt szervezett a Fellner Jakab-émlékév keretében a Piarista Rendház refektóriumában.

2022. július 22. és 31. között a Művészetek Völgye Fesztivál keretében a vigándpetendi Szent János-plébániatemplomban volt látható a *Fellner 300* vándorkiállítás.

2022. július 24-én Fellner Jakab közelgő születésnapja alkalmából a Szent Kereszt templomban ünnepi szentmisére került sor, majd a résztvevők megkoszorúzták a mester szobrát, mely a templom előtt áll. A megemlékezéseket Tata Város Önkormányzata és az Esterházy Énekegyesület szervezte.

2022. július 24-én a Kuny Domokos Múzeum, börtöndszínház jelleggel, történelmi városnéző sétát szervezett Fellner Jakab jelentősebb tatai épületeinek érintésével.

A program kidolgozását Szűcs József múzeumpedagógus végezte.

2022. július 25-én, Fellner Jakab 200. születésnapján a városháza dísztermében rendezték meg a Fellner-konferenciasorozat második alkalmát, *Fellner Jakab életműve – Pallértól a Baumeisterig* címmel.

2022. augusztus 8-tól a *Fellner 300* vándorkiállítás a Tatai Barokk Fesztivál keretén belül a tatai Esterházy-kastélyban volt látható.

2022. augusztus 13. és 25. között a Concerto Nonprofit Kft. által szervezett Tatai Barokk Fesztivál keretében a Fellner Jakab-émlékévhez kapcsolódó komolyzenei produkciókat hallgathattak meg az érdeklődők.

2022. augusztus 15-én indult a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár szervezésében az egy hónapon át tartó geocaching kincskereső játék, amelynek során tatai nevezetességek, közöttük Fellner-épületek környezetében elrejtett tárgyak megtalálása volt a feladat.

2022. augusztus 15., 16. és 18-án a Kuny Domokos Múzeum, börtöndszínház jelleggel, történelmi városnéző sétát szervezett Fellner Jakab jelentősebb tatai épületeinek érintésével. A program kidolgozását Szűcs József múzeumpedagógus végezte.

2022. augusztus 19-én a *Fellner-esték* sorozat keretében az Esterházy-kastélyban Kövesdi Mónika művészettörténész tartott előadást és szakvezetést *Fellner Jakab, az Esterházyak építészete* címmel.

2022. augusztus 20-án a Fellner Jakab Kulturális Egyesület autóbussos kirándulást szervezett Cseklészre, Galántára és Szentre, Kövesdi Mónika művészettörténész vezetésével.

2022. augusztus 22-én a tatai Esterházy-kastélyban rendezték meg a Fellner-konferenciasorozat harmadik alkalmát, *Kortársak és mecénások* címmel.

2022. augusztus 25-én a Fellner Jakab Kulturális Egyesület és a Kuny Domokos Múzeum szervezésében Stegmayer Máté történelmi muzeológus mutatta be a Fellner Jakab időszak kiállítását a várban az egyesület tagságának.

2022. szeptember 6-án a Tatai Református Gimnáziumban nyílt meg a *Fellner 300* vándorkiállítás.

2022. szeptember 13-án a Tatai Helytörténelmi Egyesület autóbussos kirándulást szervezett Cseklészre és Galántára.

2022. szeptember 16-án az Est Moziban mutatták be a *Fellner*

Jakab – Tata építőmestere című filmet, Mohácsy Viktor és Szalay Nikolett alkotását.

2022. szeptember 18-án a *Fellner-esték* keretében, a Kuny Domokos Múzeum szervezésében, a Pezsgőgyárba látogathattak el az érdeklődők, ahol Jankovics Norbert régész tartott előadást, és épületbejárás keretében a Séra család tagjai kalauzolták a vendégeket.

2022. szeptember 22-én a városháza dísztermében Szabó Imrefia Béla éremművész és Vámosi László, a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Tatai Szervezetének titkára mutatta be az érdeklődőknek az emlékévként készített Fellner-emlékérmét.

2022. szeptember 24-én a Fellner Jakab Kulturális Egyesület autóbuzos utazást szervezett Egerbe és a közeli Andornaktályára, ahol az építőmester munkásságával ismerkedtek az egyesület tagjai.

2022. szeptember 24-én az Ars Sacra Fesztivál keretében az Esterházy Énekegyesület és a Komáromi Kamarazenekar hangversenyt szervezett a Pezsgőgyárban, amelyen Joseph Haydn *A megváltó utolsó hét szava a keresztfán* című oratóriumát adták elő.

2022. szeptember 26-án a Magyar Zoltán Népfőiskolai Társaság és a Kuny Domokos Múzeum együttműködésében a Látóút programsorozat részeként Stegmayer Máté történeti muzeológus tartott rendhagyó tárlatvezetést a várban, a Fellner Jakab időszak kiállításban.

2022. szeptember 29-én *A Pötörkétől a Jenő-malomig* címmel tartott vezetett sétát Stegmayer Máté történeti muzeológus a Tata és Térsége Civil Napok keretében, a Helytörténeti Egyesület és a Kuny Domokos Múzeum együttműködésével, a Fellner-évkönyvben.

2022. szeptember 30-án *A Fellner-műemlékek kutatása és felújítása* címmel került sor Veszprémben a Fellner-konferenciasorozat záró rendezvényére az MTA Veszprémi Területi Bizottság székében, a Bizottság, Tata Város Önkormányzata és a Kuny Domokos Múzeum együttműködésével.

2022. szeptember 30-tól a *Fellner 300* vándorkiállítás a veszprémi városházán, majd a Lovassy László Gimnáziumban és a Vetési Albert Gimnáziumban volt látható.

2022. október 3-án került sor *A kőművész* című képregény bemutatójára, mely a Talentum Művészeti Szakgimnázium és a

Kuny Domokos Múzeum közreműködésével valósult meg. A bemutatónak a Peron Tehetségközpont adott helyet.

2022. október 3-án az Éremgyűjtők Tatai Szervezete tagjainak tartott Stegmayer Máté történeti muzeológus rendhagyó tárlatvezetést a Kuny Domokos Múzeum Fellner Jakab időszak kiállításában.

2022. október 8-án a Fellner Jakab Kulturális Egyesület autóbuzos kirándulást szervezett Szómódra, Bajra, Tatabányára, Szárra, Tarjánba.

2022. október 9-én a Tatai Helytörténeti Egyesület megemlékezést tartott gróf Esterházy József születésének 340. évfordulójáról. A kapucinus templomban tartott rendezvényen az Esterházy Énekegyesület lépett fel. Az egyesület vezetője, dr. Kis Tiborné előadást tartott Esterházy Józsefről és a templomról.

2022. október 11-én, a városházán került sor a Fellner-emlékezet nyeregyjáték sorozat első hat fordulójának nyeregyjáték sorozat első hat fordulójának nyeregyjáték sorozat első hat fordulójának átadására. A rendezvényt Tata Város Önkormányzata és a Kuny Domokos Múzeum szervezte.

2022. október 21-én a *Fellner-esték* keretében, a Kuny Domokos Múzeum szervezésében, a Nepomucenus- és a József-malom tekinthették meg az érdeklődők, Stegmayer Máté történeti muzeológus vezetésével.

2022. október 25-én a Kuny Domokos Múzeumban az Építészet Hónapja alkalmából megrendezett *Az év háza Komárom-Esztergom megyében* pályázat eredményhirdetésén Stegmayer Máté történeti muzeológus, Besey László mérnök és Markos Anikó építészmérnök tartottak előadást Fellner Jakab munkásságáról a Komárom-Esztergom Megyei Építész Kamara tagjai számára.

2022. november 3-án a Fellner Jakab Kulturális Egyesület és a Kuny Domokos Múzeum képviselői a Szent Kereszt plébániatemplom kriptájában Fellner Jakab emléke előtt tisztelegtek.

2022. november 18-án került sor a *Fellner-esték* utolsó alkalmára a billegpusztai kastélyban, a Kuny Domokos Múzeum szervezésében és a Maszlavér család együttműködésével.

2022. november 30-án új időszak kiállítás nyílt a Fellner-év jegyében a Képszíntér Fotóművészeti Műhely és a Kuny Domokos Múzeum együttműködésével a múzeumban *Fellner és nem Fellner. Épület, fotó – vagy valami más?* címmel. A kiállítás kurátora Csikós Gábor volt.

2022. december 5-étől a Fellner 300 vándorkiállítás a tatabányai TSZC Fellner Jakab Technikum és Szakképző Iskolában mutatkozott be.

2022. december 8-án jelent meg a Fellner Jakab Kulturális Egyesület jubileumi évkönyve. Az egyesület fennállásának 30. évfordulóját a Kuny Domokos Múzeumban ünnepelték.

Az új emléktábla
Fellner Jakab egykori lakóházán

2022. december 12-én, halálának 242. évfordulóján, Tata Város Önkormányzatának képviselői megemlékeztek Fellner Jakabról, az építőmester sírjánál, a Szent Kereszt plébániatemplom kriptájában.

2022. december 14-étől a *Fellner 300* vándorkiállítás a Kuny Domokos Múzeum irodaépületében, a volt Tata Városi Rendelőintézet aulájában volt látható.

2022. december 15-én a Talantum Iskolában tartották az általuk készített Fellner memóriakártya premierjét a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár munkatársai.

2022. december 15-én az Erdődy Kamarazenekar lemezbemutató koncertet tartott az Esterházy-kastélyban.

2022. december 21-én Tata Város Önkormányzata, a Kuny Domokos Múzeum és a Fellner Jakab Kulturális Egyesület képviselői emléktáblát avattak Fellner Jakab egykori lakóházának falán, az Ady Endre utca 9. szám alatt.

Összeállította:
Izsáki Zsuzsanna
Tatai Közös Önkormányzati Hivatal

Emléktábla avatás Fellner Jakab egykori lakóházának falán

Tisztelgés Fellner Jakab nyughelyénél

A FELLNER JAKAB KULTURÁLIS EGYESÜLET PROGRAMJAI

A 2022. esztendő két okból is ünnepi volt egyesületünk életében. Fellner Jakab építőmester születésének 300. és egyesületünk megalakulásának 30. éves évfordulóját ünnepelhettük ebben az évben.

A Fellner Jakab Kulturális Egyesület fennállása óta ápolja névadója emlékét. Nemcsak előadásokat, kiállításokat, városi sétákat, kirándulásokat szerveztünk az elmúlt három évtized során, hanem alapítványunkon keresztül több városi műemléket újjáztunk fel, így a Kálvária kápolna teljes felújítása, és a Szent Kereszt plébániatemplom tetőszerkezetének és két tornyának megújulása köthető egyesületünkhöz.

Tata Város Önkormányzatával és a Kuny Domokos Múzeummal közösen indítottuk útjára a 2022-es emlékévként programsorozatát, amelyből mi elsősorban a városi séták és az autóbuzsós kirándulások szervezését vállaltuk.

Az emlékévként nyitóelőadása február 17-én volt a vár lovagtermében, ahol Stegmayer Máté történeti muzeológus előadásában kiválóan összefoglalta, hol is tart jelenleg a Fellner-kutatás. Az itt megszerzett ismeretek

szolgáltak bevezetőül utazási programunk, a *Fellner Jakab nyomában* sorozat számára.

Március 26-án indult helytörténeti programsorozatunk *Tóvárosi séta* címmel, melynek során a kapucinus templomot, az Országgyűlés téren álló óratornyot, a Kristály Szállodát és a tóvárosi

malmokat (Miklós-malom, Tóvárosi-malom és Öreg-kallómalom) kerestük fel Kövesdi Mónika művészettörténész vezetésével. A program olyan sikeres volt, hogy két hét múlva meg kellett ismételni. Összesen 77 fő vett részt a sétán.

Április 26-án *Tatai séta* elnevezéssel folytattuk a városnézést. A várat körülvevő vizesárok felett átívelő Fellner-hídról indulva, Kövesdi Mónika vezetésével elsétáltunk az Esterházy-kastélyhoz, a Piarista Rendházhoz és a Kossuth téri Szent Kereszt templomhoz, ahol megtekintettük Fellner Jakab egészalakos szobrát is. Sétánk utolsó állomása a Keresztelő Szent János-kápolna megtekintése volt, amelyet Kálvária kápolna néven ismerünk. Ezt a sétát is olyan nagy érdeklődés övezte, hogy két hét múlva meg kellett ismételni, és összesen 82 fő vett részt ezen a programon.

A tóvárosi és tatai sétákat követően, első autóbuzsós kirándulásunk során Fellner Jakab további munkáit kerestük fel, Kövesdi Mónika vezetésével, a volt tatai és gesztesi Esterházy-uradalom területén lévő néhány településen.

A nagyigmándi templomban

Első állomásunk az 1775–77 között Fellner tervei szerint épült nagyigmándi Szent Mihály-templom volt, amelynek bájos belső terét a csehsüvegboltozat szakaszokra tagolja. Császáron az 1771–75 között épült Szent Péter és Pál-templomot tekintettük meg. A templom falképeit, freskóit a kiváló barokk festő, Dorfmeister István készítette. Dadon az 1747-es sörház, az 1764-es plébániaház, 1773-ból két boltozott kőhíd és az 1779-ben Szent István királyunk tiszteletére szentelt katolikus templom újjáépítése köthető Fellner Jakab nevéhez. A szendi római katolikus templomot is felkerestük, de ez nem Fellner, hanem Kuttner Jakab munkája. Homlokzatán és a karzaton a vértesszentkereszti apátságából származó kőfaragványok vannak befalazva. Szákon a gótikus eredetű Szent Őrzőangyalok templomot 1776-ban Fellner tervei alapján építették át. Utolsó állomásunk Kocs volt. Az itteni római katolikus templomot Esterházy Miklós megbízásából Fellner újíttotta fel. Az 1749-ben épült, tekintélyes kapuval rendelkező barokk plébániaház szintén az ő alkotása. Ezen a kirándulásunkon 37 fő vett részt.

A száki templom

Május 28-án „Fellner nyomában” tágabb térségünkbe vezetett autóbuszos kirándulásunk. Pápán elsőként a Szent István vértanúról elnevezett két-tornyú plébániatemplomot, a tatai Szent Kereszt templom „testvérét” néztük meg. A templom szentélyétől balra lévő Szűz Mária-kápolnába is sikerült bejutnunk, amelynek mennyezetét Szűz Mária mennybemenetelének ábrázolása díszíti. Ebben az oldalkápolnában láthattuk Szent Martialis vértanú ereklyéjét.

Ezt követően a pápai Esterházy-kastélyt tekintettük meg, amely 1743–1784-ben épült az Esterházy család megbízásából. Ennek építészei Franz

Anton Pilgram, Fellner Jakab és Grossmann József voltak. Ezután tovább utaztunk Móra, ahol a Lamberg Ferenc Antal gróf megrendelésére készült kastélyt kerestük fel, amelyen a Fellnernek tulajdonított stílusjegyek csaknem mindegyike megjelenik. Utunk utolsó állomása a csákvári kastély volt, amit sajnos csak kívülről sikerült megtekintnünk, mivel még most is kórházként működik. A kastélyt körülvevő angolkertben azonban – ami a tatai angolkert „testvére” – tettünk egy sétát. Ezen a kiránduláson 39 fő vett részt.

Kocs temploma

Júniusban a környékbe utaztunk. Környén az egyházhivatali vezető fogadott minket, és ismertette a község és a műemléktemplom történetét. Megtudtuk, hogy 1775-ben Fellner Jakab tervei alapján barokk templomot építettek, amely tűzvész áldozata lett. Helyére Ybl Miklós tervei szerint ma is működő templom épült. Kecskéden a sekrestyés várta csoportunkat. A Szent Anna tiszteletére szentelt templomról adott egy írást, amiből megismerhettük a település és a templom történetét. Az impozáns épületet Esterházy József megbízásából Fellner Jakab építette copf stílusban és 1764-ben szentelték fel.

Majkon helyi idegenvezető közreműködésével ismertük meg a kastély és a kamalduli szerzetesek életét. Egyesületünk az eltelt évtizedek alatt már több alkalommal járt itt, így volt szerencsénk az épületegyüttest látni romos, félkész és részlegesen felújított állapotban is. Nagy élmény volt most az elkészült, rekonstruált, egyedülálló épületkomplexumot végigjárni. Ezen a kirándulásunkon 42 fő vett részt.

*Fellner-emléktábla
a pápai plébániatemplom falán*

*A pápai
Szent István-plébániatemplom*

Júliusban, Fellner Jakab születésének évfordulója előtt egy héttel, Nikolsburgba (ma Mikulov) utaztunk, hogy tiszteletünket tegyük az építőmester szülővárosában. Nikolsburg kis város, de történelmi eseményekben, műemlékekben igen gazdag település. Nagyon szép a 16–18. században kiépült történelmi főtérről, a város fölé emelkedő, sziklára épült eredeti középkori várkastély, a mauzóleum, a Szent domb (kálvária). Nagy élmény volt megnézni a Szent Vencel-templomot, ahol megkeresztelték Fellner Jakabot. Kirándulásunkon 45 fő vett részt.

Augusztusban „Fellner Jakab nyomában” a Felvidékre buszoztunk. Cseklész várkastélyát Esterházy József építtette még a 18. század elején. Az 1750-es évek közepén Esterházy gróf Fellner Jakabot bízta meg a kastély átépítésével, a tervek készítésével. Fellner keze nyoma felfedezhető az épületen, amely a magyarországi barokk kastélyépítészeti remekei közé tartozik.

Az egeri líceum

Fontos épület, amelyet Esterházy Ferenc alakított át Fellner Jakab tervei szerint, a tallósi kastély. Itt is egy 17. századi várkastély alapjainak felhasználásával indult meg az építkezés, és 1760-ban készült el az épület, amit azután a gróf Mária Teréziának ajánlott fel. Ennek eredményeként 1763-ban itt nyílt meg az első állami árvaház.

Megálltunk Szencen is. Ez a történelmi város nemcsak a zsoldárfordító Szenczi Molnár Albert szülővárosaként ismert, hanem számos, az Esterházy családhoz kapcsolódó vonatkozása miatt is. Itt alapította meg Esterházy Ferenc a piarista rend akkori legmodernebb iskoláját, a Collegium Oeconomicumot 1763-ban. Tatai vonatkozás, hogy az épület leégése után az intézmény városunkba költözött, a tatai piarista iskola épületébe. A felvidéki kirándulás fontos állomása volt Galánta is, amely Fellner Jakab személyéhez kevésbé,

az Esterházy család történetéhez viszont nagyon szorosan kötődik. Ez a család ősi fészke, ahonnan a „galántai” előnevet vette fel. Kirándulásunkon 42 fő vett részt.

Egyesületünk szeptemberben Egerbe látogatott. Fellner Tatán élt, uradalmi építőmester volt, de a tatai gróf testvérének, Károly püspöknek is elkötelezte magát. Fellner Eger számos barokk épületének, köztük a legjelentősebbnek, a Líceumnak is tervezője. Ebben megtekintettük hazánk talán legszebb régi könyvtárát, amely Eszterházy püspök életében 20 000 kötetet számlált. A püspök mintegy száz templomot épített a birtokán. Ezek közül az egyik legszebb az Eger melletti Andornaktálya temploma, amely szintén Fellner Jakab munkája. Kirándulásunknak 38 résztvevője volt.

Túra sorozatunkat további vidéki helyszínek bejárásával folytattuk. Októberben Baj, Szomód, Alsógalla, Szár és Tarján templomait kerestük fel, amelyek Fellner tervei alapján készültek. A mester nemcsak templomokat és kastélyokat épített, hanem a községek számára fogadókat, vágóhidakat, birkaakolokat, malmokat is. A baji templomot az 1760-as években, Fellner tervei alapján kezdték építeni, a befejezés az 1790-es évekig húzódott, Fellner halála után Gött Antalra maradt. A szomódi templom 1775 és 1778 között készült el, a homlokzat későbbi, az 1832-es átalakítás során nyerte el mai formáját, és a torony is ekkor készült. Ugyanez a templomtípus figyelhető meg Alsógalla és Tarján esetében is. A szári templom az 1750-es években épült, tornya 1770-ben készült el. A 18. századból fennmaradt, Fellner nevéhez köthető barokk épületek között a legépebb a szári paplak. Ezen az utolsó kirándulásunkon 35 fő vett részt.

Szervezett utazásainkkal és kirándulásainkkal nemcsak az egyesület tagságának, hanem minden érdeklődőnek igyekeztünk tartalmas és tanulságos időtöltést biztosítani a 2022-es Fellner-emlékév jegyében. Egyesületünk részt vett a Kuny Domokos Múzeum által indított *Fellner-esték* szervezésében is, ahol időről időre egy-egy jellegzetes, helyi műemléképület bejására kerülhetett sor.

Előterjesztésünkre Tata Városának Értéktár Bizottsága Fellner Jakab helyi munkásságát felvette a városi értéktár értékei közé. A Fellner-emlékév zárórendezvényeként pedig nagy örömmel vettünk részt a Fellner egykori lakóhelyénél felavatott emléktábla leleplezésénél.

Mikulov várkastélya

A majki kamalduli szerzetesek cellaházai

Az egyesület tagjai a pápai kastély előtt

Kaszál Józsefné
a Fellner Jakab Kulturális Egyesület titkára

A TATAI HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET PROGRAMJAI

A 2001 óta működő Tatai Helytörténeti Egyesület fontos feladatának tartja a múlt értékeinek feltárását, védelmét, a hagyományőrzést, jeles évfordulók megünneplését. Ennek részeként emléket állítunk mindazoknak, akik munkásságukkal, tevékenységükkel hozzájárultak Tata város hírének növeléséhez. Fellner Jakab építész születésének 300. évfordulója alkalmából számos programot szerveztünk, melyeken tisztelettel emlékeztünk meg a késő barokk kiváló mesteréről.

Munkásságnak megismerését 2021-ben kezdtük el. Nagy létszámmal és örömmel látogattuk meg az általa tervezett épületeket, melyek, immár szépen felújítva, városunk büszkeségei közé tartoznak.

Megtekintettük a tatai tó partján épült Esterházy-kastélyt, a Kristály Szállodát, régi nevén Szarka fogadót, melynek földszintes épületrésze ugyancsak Fellner Jakab tervei szerint készült el. Felkerestük a Kálvária kápolnát, mely mai formáját a 18. század közepén vette fel, és a roskadozó Szent János-templom szentélyének alapfalaira, a régi kövek felhasználásával épült.

Büszkék lehetünk városunk nagytemplomára, a Szent Kereszt plébániatemplomra, melynek építését, Anton Pilgram terveit

átdolgozva, Fellner Jakab irányította haláláig. A templom építését Grossmann József fejezte be. Az 1770 körül épült Pezsgógyár és a Nepomucenus-malom falai között is megemlékeztünk a nagy építészről. Megtekintettük a kapucinus templomot is. Az első kapucinus atya az 1740-es években Mórrol érkezett Tatára.

Ellátogattunk Móra is, ahol megcsodáltuk a Lamberg család Fellner által megépített kastélyát. Pápára is elutaztunk, ahol az 1774-től több éven át épített kéttornyú templomot, a magyar templomépítés műremekét is megtekintettük.

A Tatai Helytörténeti Egyesület 2022. évi munkatervét, programjait a Fellner Jakab születésének 300. évfordulójáról való megemlékezés határozta meg. Az építész munkásságának megismerése mellett azokról is szót ejtettünk, akik pályája kibontakozásában, céljai elérésében támogatták. A tóvárosi kapucinus templomban tisztelegtünk galántai Balogh Ferenc (1708–1765) emléke előtt, aki Esterházy József gróf titkára, jószágkormányzója, távollétében teljhatalmú megbízottja volt. *Fellner nyomában* címmel szer-

veztük meg a 2022. év kirándulásainak programjait.

Az első utunk a közeli településre, Szomódra vezetett. Egyesületünk évek óta jó kapcsolatot ápol a Szomódi Helytörténeti Egyesülettel. Közös szervezett programjainkon a tagság mindig nagy létszámmal vesz részt. Megtekintettük Fellner Jakab egyik remekművét, az egyhajós, szabadon álló, római katolikus templomot is, amelyet Esterházy Ferenc gróf építtetett 1775–1778-ban, és legutóbb 2001-ben újítottak fel. A templom gondosan ápoltt templomkertben áll.

Második utunk egy távoli városba, Egerbe vezetett. Eger történelmi múltja összeforr az egri vár hős védőinek török elleni harcaival és 1552. évi győzelmével. Az ezt követő évszázadok során a török elleni harcokban lepusztult településeket újjáépítették. Eger monumentális, neves épületeinek felépítése a 18. század második felében, gróf Eszterházy Károly püspök idején történt. Az új épületek építése és a régi, lepusztult épületek újjáépítése zömmel Fellner Jakab, akkor már híres tatai építőmester nevéhez

fűződik, aki Balogh Ferenc ajánlásával kezdte meg a munkát Egerben. Kirándulásunk első állomása a fellneri életmű talán legjelentősebb alkotása, a líceum, azaz a mai Eszterházy Károly Katolikus Egyetem volt, melynek építését Fellner 1763-ban vette át. Megcsodáltuk az értékes Főegyházmegyei Könyvtárat is, ami jórészt a püspök magánkönyvtárából alakult ki.

Eljutottunk a 2016-ban felújított érseki palotába is. A rezidencia áttervezését és építését ugyancsak Fellner végezte 1764 és 1766 között. Megcsodáltuk a kétemeletes palota értékes műkincseit és a madárképekkel díszített madaras szobát, majd beléphettünk a csodálatosan felújított magánkápolnába is.

Harmadik kirándulásunk a csend otthonába, Majkra vezetett. Majkpusztán a 18. században telepedtek le a rend hallgatási fogadalmat tett remetái, a kamalduliak. Az Európában egyedülálló épületegyüttest Esterházy József gróf építtette a szerzetesek részére. A templom alapjait 1753-ban tették le. A terveket Franz Anton Pilgram készítette. Halála után a munkálatokat helyi mesterek – közöttük Fellner Jakab – végezték.

Utolsó, negyedik kirándulásunk úti célja Galánta és Cseklész volt. Galánta a Mátyusföld központja, az Esterházyak birtoka volt. Innen indult el a család hihetetlen karrierje: Magyarország egyik leggazdagabb, legjelentősebb főnemesi családjává váltak.

Cseklészen áll az ország egyik legszebb barokk épülete, a kastély. Nyári rezidenciának építtette Esterházy József 1714 és 1722 között. Az épület tervezőjének személye vitatott, ám a bővítés kétségtelenül Fellner Jakab tervei alapján történt 1754–1758-ban. A kastély 1911-ben leégett, ekkor fontos értékei semmisültek meg, azonban nagy erővel újjáépítették. Legutóbb pedig 2017-ben restaurálták, de a kastélybelső

még átalakítás alatt áll, rendezvényházként kívánják működtetni. A kastélyhoz csodaszép park is tartozik. Kirándulásaink megvalósításához Tata Város Önkormányzata nyújtott anyagi támogatást, amit ezúton is köszönünk.

A Tatai Helytörténeti Egyesület a Fellner-emlékév keretében szintén megemlékezett galántai Esterházy József grófról (1682–1748), a tatai birtok megvásárlójáról, fejlesztésének elindítójáról, a kapucinusok letelepítőjéről, aki mozgalmas élete során számtalan rang birtokosává vált: többek között országbíró, tábornagy, Komárom vármegye főispánja, Magyarország dunántúli részeinek főparancsnoka, horvát-szlavón bán címmel illették.

A Fellner-emlékév során egyesületünk tagsága nemcsak a saját rendezvényeinken vett részt, hanem a Tata Város Önkormányzata, a Kuny Domokos Múzeum és a Fellner Emlékbizottság által meghirdetett programokon is jelen voltunk. 2022. március 29-én részt vettünk az emlékbizottság alakuló ülésén és folytattuk a már 2021-ben elkezdett városi sétákat. Részt vettünk a Fellner Jakab életútját bemutató vándorkiállítás megnyitóján, a városházán és a tatai várban, valamint az emlékév alkalmából kibocsátott bélyegek és az emlékérem bemutatásán is. A Fellner-konferenciákon is nagy számban vettünk részt. A Fellner-emlékezet játékban is sikeresen szerepeltek tagjaink. Egyesületünk képviseltette magát a Fellner Jakab építőmester születésének 300. évfordulója alkalmából tartott ünnepi szentmisén és koszorúzáson, valamint a lakóháza falára került emléktábla avatásán is.

Dr. Kis Tiborné
a Tatai Helytörténeti Egyesület elnöke

UTAZÁS TÉRBE ÉS IDŐBE

Számos különleges esemény, program kapcsolódott a Fellner Jakab-emlékéhez, melyek arra vállalkoztak, hogy megidézzék az építőmester alakját, hagyatékát és a kort, melyben alkotott. Kiemelkedő volt ezek sorában az a nagyszabású kiállítás, melyet a Kuny Domokos Múzeum munkatársai álmodtak meg „Magyarországban Tatai Éppető mesterhez hozzá fogható nincsen...” – Fellner Jakab 300 címmel. A múltidéző tárlat, melynek tárgyi elemei, millióje, kreatív és az audiovizuális eszközöket is bátran használó komponensei igazi időutazásra vitték el a látogatót, 2022. június 22-én nyílt meg a tatai várban.

A morvaországi származású Fellner 1745-ben került Tatára. Először pallérként dolgozott az Esterházyak birtokán, majd végül a tatai uradalom építésze lett. Története, munkássága, városunk születését és mindennapjait máig

meghatározó hagyatéka számos oldalon, többféle megvilágításban az olvasó szeme elé tárul ennek a kiadványnak a lapjain is. Jelentőségét a 20. században fedezték fel újra. A tatai kiállítás is ennek a korszaknak az eredményeire, dr. Révhelyi Elemér művészettörténetész kutatásainak összegzésére épült. Révhelyi a két világháború közötti időszakban Magyar Zol-

tán közigazgatás-tudós meghívására érkezett hozzánk, és kezdett el kulturális értékeink gyűjtésével foglalkozni. A fellneri életmű végül Révhelyi Elemér kiemelkedő kutatási témájává nőtte ki magát. Rendkívül gazdag fénykép-dokumentációs gyűjteményét és több ezer oldalnyi jegyzeteit a Kuny Domokos Múzeumra hagyta, így a júniusban megnyílt kiállítás Révhelyi Elemér előtt is tisztelgett. A tárlatba összeválogatott eredeti műtárgyak részben a helyi gyűjteményben találhatóak, részben pedig kölcsönzés útján kerültek ide. Ezeket 3D-s nyomtatványok egészítették ki, melyeken keresztül kézzelfoghatóan jelentek meg a Fellnerhez köthető művek. Ezzel kapcsolatban dr. Schmidt Mayer Richárd, a Kuny Domokos Múzeum igazgatója úgy fogalmazott: „Révhelyi Elemér hagyatéka képes a leginkább széleskörű és hiteles képet adni az egykori építőmesterről. Ráadásul a kutató egy olyan időszakban végezte munkáját, amikor az 1945 utáni változások

még nem nyomták rá bélyegüket a Fellner által tervezett épületekre. A kiállításban azt szerettük volna láttatni a muzeológia eszközeivel, hogy a pallértól, aki Tatára érkezik munkát vállalni, hogyan vezet el az út ahhoz az építésmesterhez, aki templomokat és kastélyokat tervez, milyen módon és milyen nehézségekben át halad az ő pályája, karrierje a nemességé válásig.”

A vármúzeum első emeleti, egybenyíló két időszi kiállítótermében olyan egységes koncepció mentén valósult meg a kiállítás, hogy annak egyes állomásai, egységei, kronológiai sorrendben, tematikus tartalmak bevonásával kövessék egymást. Az első teremben egy 18. századi építkezésein találtuk magunkat, míg a második teremben már a késő barokk alkotó műhelye, az építési iroda jelent meg. Mindennek lezárásaként pedig olyan képzőművészeti alkotásokat láthattak az érdeklődők, melyek hűen ábrázolják a Fellner életében létrejött Tata és Tóváros arculati elemeit, illetve a jelen legkiemelkedőbb műemlékeit. Stegmayer Máté történelmi muzeológus, aki szakmai irányítója volt a kiállítás megalkotásának, a megnyitón kiemelte: *„Egy igazán mozgalmas tárlat jött létre, olyan eszközök felhasználásával, melyek talán nem mondhatók nálunk tipikusnak. A nehézséget az okozta, hogy Fellner életéről és munkásságáról nem áll rendelkezésre monográfia, biztos forrásanyagokon nyugvó összefoglaló irodalom, amihez első lépésben nyúlni lehet. Emellett a kiállításokon általában tárgyakat láthatnak az érdeklődők, ám ez esetben, az ismereteink szerint egy olyan tárgy sem áll rendelkezésre, amely bizonyítottan Fellnertől származna, vagy a nevéhez köthető. Tervrajzokból is nagyon kevés maradt meg, főként másolatok formájában, ezek a tervek azok, melyek az életmű fontosabb pontjait megmutatva láthatóak a kiállítóteremben.”*

A gondos válogatás és a különleges hangulatot árasztó belső tér mellett a Fellner emlékkiállítás egyik legnagyobb erénye minden bizonnyal az volt, ahogy az építőmestert és az őt körülvevő világot életre keltette a ma embere számára. A helyszín ugyanis aktív kiállítóterré változott, ahol a múzeumlátogatók sétái mellett 12 rendhagyó tárlatvezetés is lezajlott, folyamatosak voltak a múzeumpedagógiai foglalkozások, és kéthetente itt forgatták a Fellner-emlékezet játék fordulóinak nyereménysorsolásait is. A kiállítás nem csupán a tataiak körében vált népszerűvé, többek között a Mozaik Múzeumtúra elnevezésű, országos múzeumnépszerűsítő program közösségi oldala is beszámolt a 2022-ben Megyei Príma Díjra jelölt tatai múzeum

Fellner tárlatáról. Az ajánló bemutatta az időszi kiállítás tematikáját, és Fellner életrajzát is felemlítette, kiemelve, hogy a várban megtekinthető a késő barokk alkotó építész műhelyének rekonstrukciója, s emellett olyan képzőművészeti alkotások, melyek hitelesen ábrázolják Tata és Tóváros mezővárosoknak a Fellner Jakab életében létrejött városképi elemeit, kiemelkedő műemlékeit. A Fellner Emlékévben 26 ezren látták a 2023 tavaszán záruló kiállítást.

A „Magyarországban Tatai Éppető mesterhez hozzá fogható nincsen...” – Fellner Jakab 300 címet viselő kiállítás koncepcióját dr. Schmidtmayer Richárd és Stegmayer Máté alkotta meg, szakmai felelőse Stegmayer Máté volt. A szakmai tartalom összeállításában közreműködött Bognár Péter, dr. Schmidtmayer Richárd és Szűcs József. A kiállítás látványtervezője Görözdí Géza, építője Stummer Balázs és a Stumtem Kft. volt. A nyomdai munkák és kivitelezés Simonné Harmados Ildikó, Simon János és Meszner Róbert nevéhez fűződnek, a 3D-s maketteket Simon János szerkesztette és nyomtatta. A kiállított tárgyakat kölcsönözte, a reprodukciókat rendelkezésre bocsájtotta az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum – Műszaki Tanulmánytár, a Magyar Nemzeti Múzeum – Történelmi Képcsarnok, Mikulov városa és a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára. A kiállításban szereplő kisfilmeket Kovács Mátyás és Szűcs József készítette, a műtárgyak többségét Szabó József konzerválta. A kiállítás építésében közreműködött Kovácsné Horváth Viktória, Kristóf Ádám, Pajtkó Vivien, Schmidtmayer-Busa Mónika, Simon Sándor valamint Willand Annamária. Múzeumpedagógia: Nagy Zsuzsanna, Szegedi Fanni és Szűcs József.

Ábrahám Ágnes

Tatai Közös Önkormányzati Hivatal

FELLNER JAKAB VÁNDORÚTON

Az emlékévként során a lehető legtöbb aspektusból igyekeztünk megközelíteni Fellner Jakab életművét. A Kuny Domokos Múzeum által megvalósított *Fellner 300* című, 11 roll-up-ból álló vándorkiállítás célja az volt, hogy iskolákban, közösségi és kulturális terekben bemutatva, a nagyközönség széles köreihez hozza közelebb Fellner Jakab munkásságát.

A rövid és közérthető „fejezetekre” tagolt, gazdag képanyaggal illusztrált kiállítás sorra vette Fellner első, kisebb gazdasági épületeit és az egyre nagyobb világi és egyházi megbízásokat. Megemlékezett a katolikus megújulás keretében alkotó templomépítőről, az iskolaépítőről, és arról a Fellnerről is, aki a tehetsége és szorgalma, valamint kitűnő szakértelme révén átléphette a számára eredetileg kijelölt társadalmi kereteket, és a nemesség elnyerésével magasabb körökbe kerülhetett.

A kiállítás egyes fejezetei az alábbi címeket kapták:

1. *Gyökerek és ágak*; 2. *Az első téglák*; 3. *Szilárd alapokra*; 4. *Isten dicsőségére*; 5. *Testvér tornyok*; 6. *A kastélyépítés*; 7. *Iskolapélda*; 8. *Papíron ragadt barokk pompa*; 9. *Püspök és kormányzó*;

10. *Magasabb körökből*; 11. *Nemesi körben*.

A vándorkiállítás arcukat Görözdai Géza tatai grafikus álmodta meg. Az ismertető szövegeket a múzeum munkatársai, Bognár Péter és jelen sorok írója készítették el. A képi anyagot Révhelyi Elemér dokumentációs szemlélettel készült fotográfiáiból állítottuk össze, aki a barokk építészet és Fellner életművének legkiválóbb kutatója volt. Ezzel mintegy az ő személye előtt is tiszteltünk, hiszen több mint 10 000 oldalt számláló hagyatékot, és közel ötszáz magyarországi település építészetét dokumentáló, 7 000 fényképfelvételt hagyott a tatai Kuny Domokos Múzeumra. Az egykor levéltárakban őrzött, mára azonban eltűnt vagy megsemmisült térképeket és tervrajzokat is az ő fényképeinek köszönhetően ismerhettük meg.

A vándorkiállítás 2022. április 27-én nyílt meg a tatai városháza aulájában, majd hosszú ideig a Kőkúti Általános Iskolában volt látható. Bemutattuk a városi nagyrendezvényeken, így a Tatai Patarán, a Tatai Sokadalmon, a Víz, Zene, Virág Fesztiválon és a Barokk Fesztiválon is. Eljutott a tarjáni plébániatemplomba, majd a Művészetek Völgye Fesztivál ke-

retében a vigántpetendi plébániatemplomba. Az év második felében a Tatai Református Gimnáziumban és a TSZC Fellner Jakab Technikum és Szakképző Iskolában kapott helyet a kiállítás. A Fellner-emlékévként konferenciasorozatának részeként elkerült Veszprémbe, a városháza aulájába, ahol Tevesz Máriának, a veszprémi múzeum muzeológusának köszönhetően további kiállításelemekkel egészült ki Fellner veszprémi munkásságát illetően. A kiállítás 2022 végén a tatai múzeum igazgatóságán, a volt szakrendelő épületében volt látható, 2023 nyarán pedig Mórton, a Lamberg-kastélyban mutatkozott be.

A Fellner-emlékévként programjainak kidolgozása során nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy a közönség különféle körei megtalálják az érdeklődésüknek és életkoruknak megfelelő – figyelemfelkeltő, ismeretterjesztő és tudományos – rendezvényeket. A *Fellner 300* vándorkiállítást több ezer ember láthatta az emlékévként, köszönhetően annak, hogy a szervezőbizottság által tervezett helyszíneken túlmenően, a partnerintézmények és szervezetek megkeresésére távolabbi helyszíneken is sikerült bemutatni.

Stegmayer Máté
Kuny Domokos Múzeum

FELLNER-EMLÉKEZET

A Fellner-emlékévé alkalmából Tata Város Önkormányzata játékra hívta a neves barokk építész élete és munkássága iránt érdeklődőket, ezzel is népszerűsítendő a születésének 300. évfordulója alkalmából szervezett tatai rendezvénysorozatot. 2022 júliusától az év végéig, havonta két alkalommal egy-egy feladványt jelentettünk meg a Tatai Városkapu nevű helyi újságban és az interneten: a Fellner Jakab és a Tata Város Facebook oldalakon, valamint a <https://fellner300.blogspot.com/> oldalon.

A játék feladványai egyrészt a Fellner által tervezett és épített kastélyokra, templomokra, egyházi épületekre, másrészt az építész munkásságához és magánéletéhez kapcsolódó személyekre – a megbízások zömét adó Esterházy család tagjaira, a kortárs és sokszor konkurens építészekre, a Fellner család tagjaira és a Fellner-kutatókra – vonatkoztak. A rejtvények műfaji sokszínűségére törekedtek: különféle elrendezésű keresztrejtvények, totók, képkirakós és összehasonlító feladatok, családfa kiegészítő, szó- és kakukktójas kereső valamint vaktérkép feladványok tették próbára

a játékosokat. A rejtvényeket jelen sorok írója találta ki és készítette – Stegmayer Máté történeti muzeológus szakmai segítségével.

A játék minden fordulója után nyerménysorsolásra került sor, melynek helyszíne a Kuny Domokos Múzeum Fellner-kiállítása volt. A sorsolásokat a múzeum munkatársai: Stegmayer Máté és Kovácsné Horváth Viktória bonyolították le, akik fordulónként egy-egy nevet húztak ki a helyes választ beküldők nevei közül.

A nyeremények fordulóról fordulóra változtak: műszaki cikkek, könyvek, játékok, de két alkalommal még egy-egy üveg finom bor is gazdára talált ezeken az alkalmakon. A nyertes kisorsolásáról készült videó felvételek – melyeknek elkészítésében Domokos Attila, Ábrahám Ágnes és a Tatai Televízió munkatársai működtek közre – a Tata Város Facebook oldalán jelentek meg.

A nyereményeket Rigó Balázs alpolgármester adta át a szerencsés nyerteseknek – ünnepélyes keretek között. Az első hat forduló nyertesei 2022 októberében, a második hat forduló nyertesei pedig 2023 februárjában vehették

át a városháza dísztermében a jól megérdemelt jutalmukat. E rendezvényekre – teljesítményüktől és szerencséjüktől függetlenül – az összes játékos meghívást kapott, és egyikük sem tért haza üres kézzel: a Fellner-év során készült emléktárgyakat és kiadványokat kapta minden megjelent ajándékba.

A második nyereményátadó ünnepségen történt meg a játék fődíjainak az átadása is. Ebben a dologban azonban már nem a szerencse, hanem kizárólag a tudás és kitartás döntött: a fődíjat ugyanis az a két játékos vehette át, akik mind a 12 feladványra helyes megoldást küldtek be. A játékban összesen 35-en vettek részt, jórészt tataiak és Tata környékén élők, de egy határon túli magyar résztvevő is sikerrel kapcsolódott be a rejtvényfejtésbe.

A 12 forduló nyertesei a következők voltak: Gergő-Elekes Andrea, Kapusy Péter, Szalai Nina, Tanczerné Jakus Emőke, Szűcs Imre (neki 3 alkalommal is kedvezett a szerencse), Szabó Mária, Solymosi Anikó, Hanzlik Nóra, Boros Loretta, Dávid Adrienn. Fődíjban – mely egy okosóra és egy értékes könyv volt – Boros Loretta és Gergő Elekes Andrea részesült.

Osgyáni Zsuzsanna
Tatai Közös Önkormányzati Hivatal

TATA ÉPÍTŐMESTERE

A Tatai Televíziót érte az a megtiszteltetés, hogy Fellner Jakab tatai munkásságát mozivászonra vigye. Petzke Ferenc főszerkesztő úr kérésére az operatóri és vágói munkákat Mohácsy Viktor, a szerkesztő-riporter feladatokat pedig e sorok írója végezte. A felkérés, melynek apropóját Fellner születésének 300. évfordulója adta, 2021 novemberében érkezett, a tényleges munkálatok viszont egyetlen hónap alatt, 2022 júniusában zajlottak le. Munkánkat több tényező is nehezítette. Meg kellett találnunk a forgatáshoz leginkább megfelelő időszakot, mivel szerettük volna a várost és a műemlékeket is minél színesebb képekkel megmutatni. A legnagyobb kihívást azonban az okozta, hogy nem tudtuk, nem tudjuk, milyen is volt Fellner Jakab. Így hát elképzeltük! A jelenleg is zajló kutatások, valamint a Kuny Domokos Múzeum munkatársai, legfőképpen Kövesdi Mónika művészettörténész és Stegmayer Máté történelmi muzeológus nyújtottak segítséget ahhoz, hogy a lehető legpontosabb képet adhassuk az építőmesterről.

Fellner Jakab tatai munkásságát két szakaszra osztottuk, így adva ívet a kisfilmnek. A műemlékek bemutatásán keresztül kívántuk nyomon követni, hogy miként vált az egyszerű pallér építőmesterré. Ezt a folyamatot fikciós jelenetekkel ábrázoltuk. Az ifjabb Fellner Jakabot Kiss Krisztofer szerkesztő-riporter, színész, míg az idősebb Fellnert Elekes Zsolt mentőápoló alakította. Gróf Esterházy Miklóst Balogh Ernő szerkesztő-riporter formálta meg.

Fellner Jakab kapcsolatát Balogh Ferenc jószágmunkatársával, valamint Eszterházy Károly

egri püspökkel két idézetet keresztül mutattuk be, két színművész, Weil Róbert és Crespo Rodrigo segítségével.

A film 2023 májusában a Helyi Televíziók Országos Egyesülete Helyi Érték Díjának II. helyezését nyerte el, a dokumentumfilm, egész estés film kategóriában.

Köszönjük a szereplőknek, a Kuny Domokos Múzeumnak, valamint Tata város Önkormányzatának a segítséget kisfilmünk megvalósításához!

Szalai Nikolett

a Tatai Televízió munkatársa

A KŐMŰVÉSZ

A Kuny Domokos Múzeum 2021 őszi felkéréssel kereste meg a Talentum Művészeti Szakgimnáziumot, hogy az intézményeink közötti együttműködés keretében, a Fellner Jakab-emlékévé alkalmából, készítsünk egy képregényt, amely bemutatja az építőmester életét és munkásságát. Így született meg *A kőművész* című húsz oldalas kiadvány.

A képregény, mint a fiatalok körében is népszerű műfaj, lehetőséget nyújt arra, hogy a város diákjai szélesebb körben ismerhessék meg Fellner Jakab életútját, illetve az általa megálmodott jelentős épületeket. A Talentum Iskola már korábban is több izgalmas projektben dolgozott együtt a múzeummal, így természetesen nagy lelkesedéssel vetettük bele magunkat a munkába. Bár a felkérés 2021 szeptemberében történt, a diákokkal történő munka csak a következő nyár elején kezdődött el, a történet megírása után, amely Szűcs Józsefnek, a múzeum munkatársának köszönhető. A képregény illusztrálására négy tehetséges tanítványom vállalkozott: Pápai Petra, Imre Gabriella Anasztázia, Farkasdi Tünde és Neichl Artúr.

A képregény készítésekor mind a négyen tervezőgrafikát tanultak iskolánkban és művészeti pályára készültek. A diákok nyári szünidejük nagy részét a projekt megvalósításával töltötték. Hétről hétre szorgalmasan haladtak a rajzokkal. Ha kellett, akár többször is teljesen átrajzoltak jeleneteket a tökéletes ábrázolás érdekében.

A forgatókönyv elkészülte után a diákok felosztották egymás között az egyes részek illusztrálását, aszerint, hogy kinek melyik rész volt szimpatikus. Ezt követően megalkották a főhős karakterét, amely a Fellner Jakabról készült ábrázolások hiányában nehéznek bizonyult. A diákok azonban jól vették az akadályokat. Rajzaik egytől egyig digitális technikával készültek. A projekt koordinátoraként

feladatomban volt a felmerülő szakmai kérdésekben való segítségnyújtás és iránymutatás, valamint a nyomdai előkészítés. A projekt megvalósítása, a szakmai gyakorlatszerzés mellett, helytörténeti ismeretekkel is gyarapította tudásunkat.

A képregényt végül 2022 októberének közepén mutattuk be a Peron Tehetségközpontban, egy kötetlen pódiumbeszélgetés keretében. A beszélgetésen részt vettek mindazok, akik a megvalósításhoz hozzájárultak: dr. Schmidt Mayer Richárd, a Kuny Domokos Múzeum igazgatója, Stegmayer Máté történeti muzeológus, Szűcs József múzeumpedagógus, valamint az alkotó diákok.

A végeredménnyel mindannyian elégedettek vagyunk, nagy örömet okoztak a kész művet, felidézni a részeket, amelyek fejtörést okoztak, vagy éppen megmosolyogtattak. Kellemes élmény volt az alkotás folyamata, és bízunk benne, hogy a múzeummal együttműködve a későbbiekben is lesz lehetőségünk hasonlóan nagyszerű dolgokat létrehozni.

Görözdli Lilla
a Talentum Művészeti Szakgimnázium tanára

FELLNER- EMLÉKÉRMEK

A Fellner Jakab-émlékémben, az építőmester születésének 300. évfordulóját Tata város emlékérem kiadásával tette még emlékezetesebbé.

Az emlékérem tervezésére Szabó Imrefia Béla, neves szolnoki szobrász- és éremművész kapott megbízást, aki így vall művészetéről: *„Jelhagyó emberként vallom, hogy földi létünk értelmét igazolni csak jövőbe ható műveinkkel tudjuk. Olyan művekkel, melyek csak akkor válnak a jövő számára értékévé itt, az ember által rangot teremtett világban, ha Isten uja is rámutat.”*

Az érem előlapjára az ünnepezt építőmester idealizált portréja – lévén, hogy valós arca ismeretlen az utókor számára – az 1941-ben Tatán, a Szent Kereszt templom előtt felállított szobor nyomán alakult ki. Így az érem előlapját Fellner kissé balra néző portréja díszíti FELLENTHALI FELLNER JAKAB 1722–1780 felirattal, a hátoldalon a kapucinus templom és a művész mesterjegye látható.

Rigó Balázs alpolgármester az érem bemutatóján elmondta, hogy *„azért a kapucinus templom került*

az éremre, mert ez az épület jelzi Fellner Jakab tatai munkásságának kezdetét, hiszen az építőmester a kapucinus templom építésénél dolgozott először pallérként és az volt házasságkötésének a színhelye is.”

Az érem hátoldalán a FELLNER JAKAB EMLÉKÉV körirat és a 2022-es évszám szerepel. A 42,5 mm-es érem két változatban, bronz és ezüstpatinázott bronz kivitelben készült a szegedi ÉremVerdében, és Szabó Tamás tulajdonos-ötvös munkáját dicséri.

Szabó Imrefia Béla, az érem alkotója így fogalmazott: *„Köszönet az emlékév szervezőinek, amelyek fénye Fellner Jakab emlékére hull és ennek az 'emberséges illemtudásnak' a képviselői felismerték, az ünneplésnek hathatós beszédű és kiváltságos hirdetője egyebek között az emlékérem is. Mindenesetre ennek a szeretetnek a legművészebb tolmácsa.”*

Vámosi László

Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Tatai Csoport

FELLNER- EMLÉKBÉLYEGEK

Az emlékév alkalmából Tata Város Önkormányzata a Magyar Posta közreműködésével bélyegek kibocsátásával is tisztelgett az építőművész emléke előtt.

A Görözdí Géza grafikus által tervezett bélyegekből három változat készült, melyeken a Fellner-emlékév logója és az évfordulót jelző 300-as szám mellett a Fellner Jakab pályafutása szempontjából nagy jelentőséggel bíró épületek kaptak helyet.

A bélyegképek egyikén az egykori tatai mészáros céh céglevelének 1810 körül készült fejlécéből származó részlet szerepel, amelyen a Szent Kereszt templom és a kapucinus templom egyaránt jól látható, de a logó mögött a Piarista Rendház is felsejlik.

A másik két változaton a Fellner Jakab tatai munkásságának csúcspontját jelentő Szent Kereszt plébániatemplom fotója szolgál háttérként, míg az előtérbe a piarista rendházat és a tóvárosi kapucinus templom épületét ábrázoló, valamint az Esterházy-kastély déli tornyáról és az építész pályáját egyengető uradalmi igazgató, Balogh Ferenc billegpusztai kastélyáról készült fényképek kerültek. Ezek Révhelyi Elemér fényképészeti hagyatékából származnak, amelyet az alkotó végakarátának megfelelően a Kuny Domokos Múzeum őriz.

Kétféle bélyegívet is rendelt az önkormányzat a Magyar Postától. Az egyik esetében egy íven hat azonos bélyeg szerepel, a tetején a bélyegre nyomtatott kép nagyított változatával. Ehhez

a változathoz egy ajándék mappa is tartozik. A másik esetében egy ívre harmincöt darab bélyeg került. Ezek a bélyegek 50 grammos levélküldemény beföldi, nem elsőbbségi bérmentesítésre használhatók, amit a bélyegen elhelyezett „Belföld” felirat jelez.

A bélyegekkel első ízben 2022. július 24-én találkozhattak azok, akik ellátogattak a Fellner-emlékmisére, ahol az esemény alkalmából a résztvevők magukkal is vihettek emléke egy-egy példányt az egy íven hat bélyeget tartalmazó változathoz. A misét követő héten pedig a Kossuth téri 1. számú postán az emlékév logójával ellátott emlékbélyegző nyomtatát is rátétethették a bélyegekre.

Rigó Balázs

Tata Város Önkormányzata

Séta az építőmesterrel

Fellner Jakab uradalmi építőmester kézjegye Tatán!

1 TELEPÍTSD a GUIDE@HAND Tata alkalmazást az okostelefonodra!

Available on the **App Store** | **ANDROID APP ON Google play**

TÖLTSD LE és INDÍTSD EL az ajánlott sétát a GUIDE@HAND Tata alkalmazásban!

Kattints a "Séták" gombra és válaszd ki a "Séta az építőmesterrel – Fellner Jakab uradalmi építőmester kézjegye Tatán" elemet!

- Használd a "Letöltés" gombot a leírás alatt!
- Sikeres letöltés után kattints a "Start" gombra a séta indításához!

2

3 ISMERD MEG a séta segítségével az építész Fellner Jakab tatai munkásságát!

Az építész születésének 300. évfordulója alkalmából összeállított városnéző séta az ő nevéhez kötődő tatai épített értékeket mutatja be.

További részletek:
<https://visittata.com>
<https://www.guideathand.com>

HUNREN | **SZTAKI**

Napjainkban egyre többen használják a különféle látványosságok felfedezéséhez az okostelefonokra letölthető mobilalkalmazásokat. A GUIDE@HAND nevű ingyenes alkalmazás tatai verziója jól bevált módon, hosszabb ideje szolgálja a városunkba látogató turistákat, ezért kézenfekvő volt az emlékév keretében ezt az alkalmazást kibővíteni a Fellner Jakab tatai munkásságára vonatkozó információkkal.

Tata Város Önkormányzata megbízásából, a Tata és Környéke Turisztikai Egyesület és a Kuny Domokos Múzeum szakmai közreműködésével az alkalmazás fejlesztője, a Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet készítette el az alkalmazás Séták nevű menüpontjában található *Séta az építőmesterrel – Fellner Jakab uradalmi építőmester kézjegye Tatán* című útvonaltervet.

Az Országgyűlés téren található kapucinus templomtól a Kosuth téri Szent Kereszt plébánia-templomig vezető 4 km-es séta útvonalát követve útba ejthetjük Fellner egykori lakóházát és az általa bérelt, közeli Nepomucenus-malmot, az Ady Endre utcán található Kristály Hotelt, a Kodály tér malmait, a tóparti várat és az Esterházy-kastélyt, az egykori Piarista Rendházat, a Kálvária-dombot és a Kálvária kápolnát, valamint Fellner Jakab szobrát.

A séta minden állomásához írásbeli és hangzó ismertető tartozik, továbbá mai fotók és archív ábrázolások is segítik az információk befogadását. A sok érdekességet tartalmazó szöveganyagot Stegmayer Máté, a Kuny Domokos Múzeum történeti muzeológusa állította össze és az illusztrációs fotókat is ő válogatta a múzeum archívumából.

Izsáki Zsuzsanna

Tatai Közös Önkormányzati Hivatal

FELLNER- MEMÓRIAKÁRTYA

Vajon melyik az a játék, amellyel, a szórakozáson túl, információkat is átadhatunk, s amellyel az óvodás s a felnőtt egyaránt szívesen tölti idejét? – ez a kérdés foglalkoztatott bennünket a Fellner-émlékév programjának összeállításakor. Rengeteg ötlet merült már fel, de azok inkább a felnőtt és középiskolás korosztályt vették célba.

Úgy véltük, s tapasztalataink is ezt mutatták, kérdéssünkre a válasz a memória- és a társasjáték lehet! Utóbbi, hosszás gondolkodás után, talonba tettük (főleg az idő rövidege miatt), s figyelmünket a memóriajáték felé fordítottuk.

A célunk az volt, hogy a memóriakártyák segítségével, széles körben, a nem helyiek számára is ismertté tegyük azokat a híres tatai épületeket, amelyek zömének építése Fellner Jakab nevéhez kötődik.

Két pakliban gondolkodtunk: egyenként 17–17 db fotópárban. Az 1. pakliban az épületek párját kell megtalálni. Az nyer, aki a legtöbbet találja. A 2. pakli már nehezített, ott az épület külső képéhez kell egy belső fotót párosítani.

A gyönyörű, kifejező fényképfelvételeket Komondi Ágnes készítette. (További képei itt találhatóak: www.tatakonyv.hu)

A memóriajáték fejleszti a koncentrációs képességet, a rövid és hosszú távú emlékezetet, valamint csökkenti a mindennapi stressz okozta káros hatásokat. A játékosokkal együtt hatékonyan erősíti a kommunikációs és szervezőképességet, a versenyszellemet, valamint az együttműködést (a kompetitív és kooperatív játékmódtól függően).

A játék érdekessége, hogy a két paklit összekeverve is lehet játszani. Több pár, több izgalom, több ismeret, hosszabb játék, nagyobb kihívás!

A játékhoz mellékelt kísérő füzetecskében információk olvashatók a kártyákon szereplő épületekről, de még szélesebb körű tudáshoz juthatunk a játék dobozán, illetve a füzetben szereplő QR-kód segítségével.

Sinkó Ildikó

*Magyary Zoltán Tudásközpont és Könyvtár
(Móricz Zsigmond Városi Könyvtár)*

GEOCACHING A FELLNER-ÉV JEGYÉBEN

A Fellner-emlékév geocaching játéka 2022. augusztus 15. és szeptember 30. között valósult meg. A program a modern GPS-technológiát elegyítette a természetjárással és ismeretszerzéssel. A játék lényege az volt, hogy a zsinagóga, a vízi vágóhíd és a harangláb, valamint a Fellner-emlékévhez kötődő Kálvária kápolna és Piarista Rendház közelében „geoládákat” rejtettünk el. Ezek koordinátáit a helyi médián és a Magyar Geocaching Közhasznú Egyesület hivatalos honlapján keresztül tettük közzé.

A vízhatlan dobozokban apró ajándékokat (az emlékév logójával ellátott kitűzőket, kulcstartókat, hűtőmágneseket, színezőket, érdekességeket tartalmazó könyvjelzőket) helyeztünk el, a

játékszabály, a közelben található épület rövid leírása és a láda látogatói naplója („logbook”-ja) mellé. Ez utóbbi füzetkék adtak lehetőséget arra, hogy – a ládák folyamatos utántöltése során – nyomon követhessük, hányan, mikor találtak rá ládáinkra, és milyen élményekkel tértek haza. A bejegyzésekből kiderült az is, hogy kincskereső játékunk nem csak a kisgyermekes családok és iskolai közösségek körében volt közkedvelt. Számos turistát, játékos kedvű érdeklődőt vonzott városunkba, pl. Tatabányáról,

Oroszlányból vagy épp Sárvárról. Felhívásunkra a résztvevők rendelkezésünkre bocsátották élmény-bejegyzéseiket és fotóikat is.

Bacsáné Fuli Anikó

Magyary Zoltán Tudásközpont
és Könyvtár (Móricz Zsigmond
Városi Könyvtár)

A FELLNER-EMLÉKÉV TATAI ESEMÉNYEINEK MEGVALÓSÍTÁSÁT SEGÍTETTÉK:

Nemzeti Kulturális Alap

Prof. Dr. Kásler Miklós, emberi erőforrások minisztere

Miniszterelnökség Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkárság

Fülek Zsolt helyettes államtitkár

Magyar Posta Zrt.

Marozsán Imre, Somlai Orsolya

Tata Város Önkormányzata

Michl József polgármester, Rigó Balázs alpolgármester

Tatai Közös Önkormányzati Hivatal

Izsáki Zsuzsanna, Ábrahám Ágnes, Domokos Attila, Németh Mariann, Osgyáni Zsuzsanna

Kuny Domokos Múzeum

dr. Schmidt Mayer Richárd igazgató, Stegmayer Máté, Kövesdi Mónika, Szűcs József, Kovácsné Horváth Viktória, Bognár Péter, Varga Edit, Csikós Gábor, Szilvásiné Horváth Rozália, Simon János, Simonné Harmados Ildikó

Komárom-Esztergom Vármegyei Építész Kamara

Markos Anikó

Látványgyár Kft.

Görözdi Géza

Stumtem Kft.

Stummer Balázs

Magyar Zoltán Tudásközpont és Könyvtár (Móricz Zsigmond Városi Könyvtár)

Sinkó Ildikó, Bacsné Fuli Anikó, Dollmayer Bea

Est Mozi

NŐF Tata Esterházy-kastély

Pálházy Nándor, Dobos Dorina

Talentum Iskola

Görözdi Lilla, Farkasdi Tünde, Imre Gabriella Anasztázia, Neichl Artúr, Pápai Petra

Tatai Rend-ház Nonprofit Kft.

A Tatai Televízió szerkesztősége

Tatai Városkapu Zrt.

Tourinform Iroda - Tata és Környéke Turisztikai Egyesület

Magyarics Gábor

Fellner Jakab Kulturális Egyesület

Kaszál Józsefné

Tatai Helytörténeti Egyesület

dr. Kis Tiborné

Cimbora Alapítvány az Egészséges és Kulturált Gyermekekért

Szabó Márta, Erdi Tamás, Jenei Gabriella

Concerto Nonprofit Kft.

Dezső Marianna

Egressy Kórus

Robozné Schönfeld Zsuzsanna

Erdődy Kamarazenekar

Szefcsik Zsolt

Esterházy Énekegyüttes

Schmidt Mónika, Prónik József

Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Tatai Csoport

Vámosi László

Neszmély Borút Egyesület

Izing László

Tata és Térsége Civil Társulás

Domonkos Ágnes

Tatai Kenderke Néptánc Egyesület és a Kenderke Református Alapfokú Művészeti Iskola

Huliné Gyenizse Judit, Farkas Emőke, Bánáti Norbert, Békefi-Juhász Dorottya

PELLENTHALI FELLNER JAKAB
1722 ✦ 1780

Nemzeti
Kulturális
Alap

